TEXTE COMENTATE

Lyceum

859.0209
C 84

efață,
bel cronologic,
te,
bliografie
glosar

I. TOHĂNEANU

FUNERIU

ION CREANGĂ

amintiri din copilărie

EDITURA ALBATROS

TEXTE COMENTATE

Lyceum

1976
EDITURA ALBATROS

859.0.09
C.84

ION CREANGĂ

Amintiri din copilărie

Prefață,
tabel cronologic,
note,
bibliografie
și glosar
de G. I. TOHĂNEANU
și
I. FUNERIU

17.667

NOTA EDITURII

Oferim cititorilor, prin lucrarea de față, un valoros studiu privind arta lui Ion Creangă, o exemplară schiță filologico-stilistică a operei marelui humulești, care a format, de-a lungul anilor, obiectul a numeroase interpretări. Geniul povestirii, izvorît din însuși sufletul neamului nostru, și-a găsit întruchiparea în Creangă, cel care a știut să realizeze o sinteză a speciei, fără precedent în literatura română. Graiul viu al poporului, turnat în tipare măiestrit lucrate, cu siguranța și minuțiozitatea unui neîntrecut făurar, a făcut din aceste creații un nestemat al limbii literare, vrednic de a fi pus alături de paginile născute din pana a doi iluștri contemporani: Eminescu și Caragiale.

Dată fiind atenția deosebită de care se bucură stilul scrierilor lui Ion Creangă din partea cercetătorilor istoriei literare, incitată de unicitatea lui, am considerat ca fiind binevenită o lucrare cu un caracter mai special, care să ofere posibilitatea unei cunoașteri cît mai complexe a artei marelui povestitor. Editura își rezervă însă dreptul de a publica, pe viitor, și un studiu cuprinzînd o analiză dintr-o altă perspectivă a *Amintirilor din copilărie*.

EDITURA

TABEL CRONOLOGIC

1837 *1 martie.* La Humulești (județul Neamț), se naște Ion Creangă, primul din cei opt copii ai soților Ștefan a Petrei Ciubotariul și Smaranda Creangă. Strămoșii viitorului scriitor sînt, la origine, ardeleni emigrați în Moldova pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, probabil în vremea răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan. (1784)

1846 Ion Creangă începe să frecventeze școala primară din satul Humulești. Primul său învățător a fost „bădița Vasile a Ilioaei, dascalul bisericei, un holteiu zdravăn, frumos și voinic"; figura sa este evocată cu afecțiune deosebită în *Amintiri din copilărie.*

1848 În Moldova bîntuie o cumplită epidemie de holeră. Ion Creangă este atins — pare-se — de flagel, dar, constituție robustă, reușește să supraviețuiască, în urma unui tratament empiric aplicat de moș Vasile Țandură, un fel de vraci al satului.

1849 La îndemnul bunicului său, David Creangă, Ion urmează cursurile școlii din Broșteni;

curînd însă este nevoit să le întrerupă, din pricina rîiei pe care o contractează de la caprele Irinucăi (femeia la care ședea în gazdă). Nu peste mult timp, părăsește și localitatea din cauza unei „isprăvi" săvîrșite în tovărășia lui Dumitru: copiii prăvălesc un bolovan peste casa Irinucăi.

1850 *15 ianuarie.* Se naște Mihai Eminescu. Marele poet va avea ulterior o înrîurire hotărîtoare asupra lui Creangă, determinîndu-l să scrie.

1853 Ion Creangă se află la Tîrgul-Neamț, la cea dintîi școală publică din județ. Aici este cunoscut sub numele Ion Ștefănescu, nume pe care nu-l adoptă, renunțînd la el îndată ce părăsește școala. Dintre profesori, remarcăm pe Isaiia Duhu și Grigore Conta, iar dintre colegi, pe viitorul filozof de orientare materialistă, Vasile Conta.

1854 Pleacă la Fălticeni, la „fabrica de popi", o școală total dezorganizată. Dealtfel, în primăvara anului următor, Mitropolia hotărăște transferarea elevilor tineri la Socola și desființarea școlii.

1855 Din toamna acestui an, Ion Creangă urmează seminarul de la Socola. Aici studiază îndeosebi materii teologice, dar nici cele laice nu sînt excluse. De pildă: istoria, aritmetica, gramatica, geografia, limba latină și limba elină. De acum înainte, viitorul scriitor își va petrece

restul vieții la Iași. Drumul creației sale va fi mereu legat de acest oraș.

1858 *Iunie.* Moare tatăl lui Ion Creangă. Copleșit de greutățile și îndatoririle familiale, întrerupe frecventarea seminarului de la Socola și solicită o slujbă potrivit pregătirii sale incomplete.

1859 La *24 ianuarie* are loc actul Unirii Principatelor, eveniment politic de mare însemnătate, care va avea repercusiuni în viața și creația scriitorului.
În august, Ion Creangă se căsătorește cu Ileana Grigoriu, fiica părintelui Ioan Grigoriu. Peste cîteva luni, în decembrie, este hirotonisit diacon.

1860 *19 decembrie.* Se naște unicul său fiu, Constantin Creangă.

1861 Nemulțumit cu diaconia, Ion Creangă se înscrie, în anul școlar 1861—1862, la Facultatea de teologie, pe care o abandonează după scurtă vreme. Ulterior, se desființează însăși facultatea.

1864 Urmează, începînd din ianuarie, cursurile Institutului pedagogic de la Trisfetite din Iași, pentru a deveni institutor. În această perioadă, îl cunoaște pe Titu Maiorescu, care îi va preda, în calitate de profesor, principiile de educație și metodica gramaticii române. Dintre ceilalți profesori, amintim pe Theodor Burada, specialist la muzica vocală.

La 2 noiembrie, Ion Creangă este numit institutor, prin decret domnesc. Viitorul scriitor rămîne credincios carierei didactice pînă la sfîrșitul vieții.

1866 Începînd cu acest an, Creangă participă activ la viața politică, fără a avea însă o orientare clară în acest domeniu. Pe măsură ce se va consacra literaturii și muncii de elaborare a manualelor școlare, el se va îndepărta tot mai mult de această activitate.

1867 Apare primul abecedar conceput de Ion Creangă și redactat în colaborare cu G. Grigoriu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu și A. Simionescu. Manualul era intitulat *Metodă nouă de scriere și cetire.*
Se desparte de întîia soție.

1871 În urma unor atitudini care au scandalizat „cuvioasele fețe bisericești", Ion Creangă este exclus din rîndurile clerului, sub învinuirea că a frecventat teatrul, a tras cu pușca în ciorile de pe clopotnița bisericii și (ceea ce pare a fi fost mai grav!) și-a tuns pletele.
Publică *Învățătorul copiilor*, un manual de citire în care sînt inserate trei povestiri: *Acul și barosul, Prostia omenească, Inul și cămeșa.*

1872 Socotit compromis, în urma înlăturării sale din tagma preoțească, la 14 iulie 1872, este exclus și din învățămînt. Creangă suportă greu lovitura; plîngerile și protestele sale nu sînt luate în seamă.

Își cîștigă existența ca mandatar al unui debit de tutun.

1874 Este reprimit în învățămînt, odată cu numirea lui Titu Maiorescu la Ministerul Instrucțiunii, în locul lui Christian Tell, cel care semnase, cu doi ani în urmă, destituirea lui Ion Creangă.

1875 Îl cunoaște pe Mihai Eminescu, pe atunci revizor școlar. Între cei doi scriitori se înfiripă, de pe acum, o prietenie durabilă. La îndemnul poetului, Ion Creangă frecventează societatea *Junimea*, unde citește din scrierile sale. Spre sfîrșitul anului, publică, în paginile revistei *Convorbiri literare*, basmele *Soacra cu trei nurori* și *Capra cu trei iezi*.
Este definitivat în învățămînt.

1876 În vara acestui an, Creangă îl găzduiește pe Eminescu în bojdeuca din Țicău, după ce poetul fusese destituit din funcția de revizor școlar. În colaborare cu G. Ienăchescu, tipărește *Povățuitorii la cetire prin scriere după sistema fonetică*.

1877 Primele semne ale bolii. Scriitorul suferă un ușor atac de epilepsie.
Publică în *Convorbiri literare* — între altele — povestirea *Moș Nichifor Coțcariul* și basmul *Harap-Alb*.

1878 Este decorat cu ordinul *Bene-merenti*, clasa a II-a, pentru activitate didactică.
Publică basmul *Ivan Turbincă*.

1879 Tipărește *Geografia județului Iași*, în colaborare cu G. Ienăchescu și V. Răceanu.

1880 Întîiul atac puternic de epilepsie. Boala îl determină să încerce cîteva cure balneare, care rămîn însă fără rezultat.

1881 Începe să publice *Amintiri din copilărie* (partea I și a II-a).

1882 Încheie partea a III-a a *Amintirilor din copilărie.*

1887 Din cauza bolii, Ion Creangă este obligat să părăsească o carieră căreia i se dedicase toată viața; el renunță la postul de institutor și pleacă la București, pentru a îndeplini formalitățile necesare pensionării.

1888 Citește fragmente din ultimele sale scrieri la cercul literar al lui N. Beldiceanu și tipărește partea a IV-a a *Amintirilor din copilărie.*

1889 *Iunie.* Moare Mihai Eminescu. Cîteva luni mai tîrziu, în ultima zi a anului, se stinge din viață și Ion Creangă. Este îngropat în cimitirul *Eternitatea* din Iași, la 2 ianuarie 1890.

ARTA LUI CREANGĂ

Limba lui Creangă prezintă un aspect autentic popular, evident pentru oricine, dar, mai ales, pentru cercetătorii străini, dispuși să o interpreteze ca o copie fidelă a vorbirii țăranilor moldoveni din a doua jumătate a veacului trecut — și atît. În realitate, suscitînd un interes lingvistic și folcloric enorm, opera lui Creangă constituie, în același timp, una din culmile cele mai înalte ale prozei *artistice* românești. Totul este lucrat cu migală și fiecare rînd din *Amintiri* și din *Povești* înseamnă un triumf nu numai al meșteșugului, ci și al artei. Vorbește, în acest sens, unitatea exemplară dintre idee și expresie, identificabilă pe toată întinderea operei. Această unitate este atît de bine încheiată, încît orice încercare de a izola componentele ei face imposibilă analiza: conturul însuși al personajelor se realizează — ca și la Caragiale — în planul expresiei lingvistice, adevărată „carte de vizită" a eroilor.

Caracterul „lucrat" al prozei lui Creangă se vădește și în modul cum este receptată opera, care, stîrnind interesul tuturor categoriilor de cititori, își destăinuie întregul ei farmec mai

cu seamă cititorului *cult*. Lectura sau ascultarea oricărei pagini se însoțește cu sentimentul că te afli în fața unei lucrări desăvîrșite, căreia nu-i lipsește și nu-i prisosește nimic, rod al unei elaborări încete și trudnice. Efortul, strădaniile și cumpenele artistului întru alcătuirea unei opere durabile sînt însă topite în țesătura ei cea mai adîncă.

Trăsătura stilistică cea mai frapantă a prozei lui Creangă este *oralitatea*. Scriitorul nu rîvnește decît la gloria modestă a unui *povestariu*, subsumînd acestui scop multe din procedeele artei sale. Comunicarea cititorului cu humuleșteanul beneficiază, astfel, de un spor de autenticitate, în stare să creeze, pe alocurea, iluzia unui colocviu intim, dincolo de vreme. Creangă scrie, așadar, ca să fie *ascultat*, iar textul are nevoie de suflarea caldă și de mlădierile vii ale rostirii, ca să prindă strălucire și să-și dezvăluie pe deplin tîlcul.

Calitatea esențială a frazei va fi, deci, *relieful*. Ritmul ei susținut și vioi nu cunoaște niciodată moliciunea, uneori tărăgănată și egală, a frazei sadoveniene. Intonația este vălurită și sinuoasă, suișuri și coborîșuri, adesea abrupte, o denivelează, pauze sugestive întrerup, la răstimpuri, fluxul, de obicei pripit, al enunțului. Iată de ce, lectura artistică a textului, în cazul prozei lui Creangă, reclamă, din partea interpretului, nu numai sensibilitate și har, ci și o întinsă cultură filologică.

Un strîns raport de interdependență există între *intonație* și *topică*. Modificări, în aparență lipsite de importanță, operate față de ordinea

firească a cuvintelor transmit aspectului scris ecourile inflexiunilor limbii vorbite: — „Ia poftim de încalecă pe Balan, jupînească! zise părintele, *de tòt* posomorît". O intonație cu totul caracteristică — implicînd sensibile diferențe de nivel — obține Creangă în numeroasele propoziții, de nuanță exclamativă, introduse prin locuțiunea, numai aparent negativă, *unde nu*. Într-un singur episod din *Amintiri* ea ne întîmpină de 3 ori: „Și Nică începe să mă asculte; și mă ascultă el, și mă ascultă, și *unde nu* s-apucă de însemnat la greșele cu ghiotura pe o draniță". Vîrful traseului intonațional coincide cu silaba accentuată a verbului *s-apùcă* sau a sinonimelor sale. Citez din același episod: „Și *unde n-a începùt* a mi se face negru pe dinaintea ochilor"; „și *unde nu începp* a fugi de-mi scăpărau picioarele". În asemenea situații, *unde nu* vestește, în clipa declanșării lor, acțiuni impresionante prin *durată*. Alteori, nuanța precumpănitoare este aceea de neprevăzut, confirmată de sensul verbului imediat următor: „Și *unde nu ne trezim* într-o bună dimineață plini ciucur de rîie căprească de la caprele Irinucăi".

Atrăgînd asupră-le accentul frazei, numeroasele *interjecții onomatopeice* se individualizează în context ca tot atîtea „vîrfuri" intonaționale: „Duminicile bîzîiam la strană și *hîrști!* cîte-un colac"; „Și, cînd răcnește o dată cît ce poate, eu *zvîrr!* chibriturile din mînă, *țuștiu!* la spatele lui Zaharia și-ncepem a horăi, de parcă dormeam cine știe de cînd". Interjecțiile de acest gen sînt mai totdeauna urmate de o

pauză, net delimitată prin semnul exclamării, care contribuie la reliefarea lor.

Mobilitatea intonației poate proveni din numeroasele construcții incidente, care reprezintă, în replică, tot atîtea căderi ale vocii: „ — ...N-ai auzit că unul cică s-a dus bou la Paris, *unde va fi acolo*, și a venit vacă?". Textul prezintă interes și din alte puncte de vedere, luminînd aspecte originale ale artei lui Creangă. Într-adevăr, dincolo de sincera și fireasca declarație de ignoranță a personajului, distingem atitudinea trucată a povestitorului însuși. Din alianța aceasta a candorii cu artificiul se înfiripă savoarea replicii.

Gestul, familiar vorbirii, este suplinit prin abundența adverbelor și a particulelor demonstrative. Atît povestitorul cît și personajele *arată* tot timpul, ademenindu-ne privirea. Caracteristică este, în această privință, expresia eliptică, foarte frecventă, *cînd colo:* „ — ...am alergat acasă și, *cînd colo*, am găsit copila teafără"; „*Cînd colo*, popa tăia lemne la trunchiu afară". Însoțit de intonația adecvată, adverbul demonstrativ presupune, în anumite condiții contextuale, declanșarea unui gest circular, sugerînd ideea de calitate superlativă. Covîrșită de grijile gospodăriei, mama solicită ajutorul lui Nică, făgăduindu-i în schimb „o pălăriuță cu tăsma și-o curăluță de cele cu chimeriu, *știi colè*, ca pentru tine".

Creangă este, înainte de toate, un *narativ*. Basmele și poveștile sînt sărace în descrieri, iar portretele nu se remarcă prin precizia contururilor. Chiar în *Amintiri*, unda lirică este

discretă, cedînd primul plan *acțiunii*. Natura însăși abia se furișează într-o astfel de operă, unde spațiul este blocat de forfota personajelor și de gesturile lor, iar timpul se precipită vertiginos, fără nici un răgaz. Una dintre consecințele sintactico-stilistice va fi frecvența puțin obișnuită a *determinantelor temporale*, atît la nivelul propoziției cît și la acela al frazei. Iritat de insistențele Smarandei, care ținea morțiș ca „băietul" să învețe carte, bărbatul își dă în vileag nemulțumirea față de isprăvile lui Nică, într-o replică înțesată de determinări temporale: „ — *...Dimineață, pînă-l scoli*, îți stupește sufletul. *Cum îl scoli*, cere demîncare. *Cît îi mic*, prinde muște cu ceaslovul și *toată ziulica* bate prundurile după scăldat... *Iarna*, pe gheață și la săniuș. Tu, cu școala ta, l-ai deprins cu nărav. *Cînd s-a face mai mărișor*, are să înceapă a-i mirosi o catrință...". Există, în această replică, o deasă rețea de elemente temporale, din care se urzește, rostit cu pitorească obidă, un mic „curriculum" al zilelor și anilor copilăriei...

Evenimentele narate se desfășoară, de cele mai multe ori, sub semnul vitezei, al grabei, al pripei. Semnificative sînt, din acest punct de vedere, episoadele *Calul Bălan*, *La cireșe*, *La scăldat*. Va fi, deci, firesc ca seria sinonimică a verbului *a fugi* să devină foarte amplă, cuprinzînd o sumedenie de termeni și locuțiuni care denumesc, cu nuanțe stilistice sensibil diferite, deplasarea rapidă a personajelor. Se rînduiesc aci, în primul rînd, o seamă de expresii eliptice: „Atunci noi, *la fugă*, băieți";

primele 3 cuvinte trebuie tălocuite

„Și eu *fuga*, și ea *fuga*"; „am țîșnit o dată cu țărna-n cap, și *tiva* la mama acasă"; „Iară eu, *amandea* pe ușă afară". Urmează o serie de locuțiuni „pline", în componența cărora intră substantivul *fugă: „am croit-o la fugă* spre Humulești"; „Noi atunci *am pîrlit-o la fugă*". Dintre sinonimele locuționale citez: *a o lua la sănătoasa, a-și lua tălpășița, pe ici ți-i drumul, a-și lua rămas bun de la călcîie* etc. Se adaugă sinonimele lexicale propriu-zise, unele metaforice: *a o pași, a o șparli, a o tunde* etc.: „Văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, *am șterpelit-o de acasă*". Conceptul de „viteză" se realizează nuanțat, prin alternanța sinonimelor și prin varietatea procedeelor gramaticale: „ — Strînge *răpede* ce mai ai, pînă cînd nu vine baba, și *hai să fugim*. *Înșfăcăm* noi te mieri ce mai aveam, ne ducem *degrabă* la plută și plutașii, *de cuvînt, și* pornesc". Vitalitatea eroilor, patosul și elanul cu care ei se dăruiesc faptei conferă evenimentelor proporții hiperbolice. Cînd se fugăresc sau se hîrjonesc, cînd se bat, cînd plîng și cînd rîd, cînd le e foame și sete și frig, personajele cheltuiesc o mare cantitate de energie, identificîndu-se cu fiecare faptă a lor. În planul expresiei, consecința va fi frecvența ideii de superlativ, realizată printr-o gamă de procedee variate și originale. La loc de cinste se află subordonata consecutivă, redînd intensitatea extraordinară a acțiunii verbului regent: „Și unde nu începe a fugi *de-mi scăpărau* picioarele"; „scoteam mîțele de prin ocnițe și cotruță și le flocăiam și le șmotream *de le mergea colbul*";

„Smărăndița... plîngea ca o mireasă, *de sărea cămeșa de pe dînsa*"; „Și mă băgam în ochii moșneagului, și făceam un tărăboiu, *de se strînsese lumea ca la comèdie*"; „Apoi zvîrle potcapul deoparte, și la joc de-a valma cu noi, *de-i pălălăiau pletele*. Și tragem un ropot, și două, și trei *de era cît pe ce să scoatem sufletul din popă*. Și așa l-am vlăguit, *de-i era acum lehamite de noi*". Pentru a insista asupra ideii de intensitate și pentru a colora, totodată, narațiunea, Creangă asociază pe „de" consecutiv cu alte procedee de redare a superlativului: „Și era *un puiu* de ger în dimineața aceea, *de crăpau lemnele!*" Dacă superlativul „acțiunii" se exprimă îndeobște prin subordonate consecutive, acela al „însușirii" este redat prin mijloace extrem de felurite: „tulburat *din cale-afară*", „supărat *la culme*", „am găsit-o *singură-singurică*", „o căldură *ca aceea*", „o drăguță *de trebușoară ca aceea*", „*slăvit* de leneș", „*leneș fără pereche*" etc.

Impresionînd prin viteză și intensitate, întîmplările stîrnesc și întrețin în cititor o stare de continuă tensiune. Eroii înșiși rămîn, pe alocuri, surprinși și descumpăniți de intervenția unor elemente noi, cu totul neprevăzute, al căror reflex lexical îl reprezintă, între altele, revenirea insistentă a verbelor *a se trezi* și *a se pomeni* („a se vedea pe neașteptate în fața cuiva, a ceva ivit deodată, sau în fața unui fapt care provoacă surpriză sau uimire"). Fragmentul următor, din primele pagini ale *Amintirilor*, învederează atît nuanța semantică notată mai sus cît și sinonimia celor două verbe, folosite

alternativ: «Şi *ne pomenim* într-una din zile că părintele vine la şcoală şi ne aduce un scaun nou şi lung... Într-altă zi *ne trezim* că iar vine părintele la şcoală, cu moş Fotea, cojocarul satului, care ne aduce, dar de şcoală nouă, un drăguţ de biciuşor de curele, împletit frumos, şi părintele îi pune numele „Sfîntul Nicolai"». Există totuşi situaţii cînd sensul verbelor în discuţie pendulează între concret şi abstract. În fragmentul următor, *a se trezi* este, deopotrivă, sinonim şi cu *a se pomeni* şi cu *a se deştepta:* „Şi am dus-o noi aşa pănă la Mezii-Păresii. Şi unde nu *ne trezim* într-o bună dimineaţă plini ciucur de rîie căprească de la caprele Irinucăi!"

Răsturnările de situaţii, evenimentele cu totul neprevăzute, contrariind aşteptările, sînt pregătite cu ajutorul construcţiei eliptice *cînd colo* (de fapt, o subordonată temporală prescurtată): „Văzînd ea că nu dau răspuns de nicăiri, lasă toate în pămînt şi se ia după mine la baltă unde ştia că mă duc; şi *cînd colo*, mă vede tologit, cu pelea goală pe năsip, cît mi ţi-i gliganul".

Unul din procedeele de bază prin care naratorul iscă şi întreţine în sensibilitatea cititorului-ascultător iluzia povestirii-spectacol constă în folosirea asiduă a *prezentului istoric (dramatic):* „Ei, ei, toate bune şi frumoase la vremea lor; dar de-acum *trebuie să ne* mai *punem* şi cîte pe-oleacă de carte, căci mîne-poimîne *vine* vacanţia..., şi noi *stricăm* pînea părinţilor noştri degeaba; nimic fără cheltuială, şi banii *nu se ieu* din drum". Prezentului istoric i se asoci-

ază *prezentul-viitor* („mîne-poimîne *vine* vacanția") și cel aforistic („banii *nu se ieu* din drum").

Alteori, pentru a da nerv povestirii, Creangă face să alterneze prezentul istoric cu alte timpuri, din sfera trecutului: „După ce mîntuim de băut cana ceea, *ni se aduce* alta, pentru care *mulțămeam* crîșmăriței tot cu sărutări". Sau: „Și răpede *iè* cu cleștele un cărbune, și cu dînsul pe cuptor la Pavel. Și cum *dormea*, sărmanul, cu fața în sus, îi pune cărbunele pe pieptul gol". Alternanța aceasta caracterizează, fără excepție, scenele de muncă. Ar putea fi citate *Claca dracilor* (Stan Pățitul), *Deszăpezirea casei de aramă* (Harap-Alb) și atîtea altele; noi ne vom opri însă la *Claca de dres drumul*, din primele pagini ale *Amintirilor:* „Și *ne luăm* noi de la școală și *ne ducem* cu toții. Și care *săpau* cu cazmalele, care *cărau* cu tărăboanțele, care cu căruțele, în sfîrșit, *lucrau* oamenii cu tragere de inimă". Întîmplările care preced scena de muncă sînt redate cu ajutorul prezentului istoric *(ne luăm, ne ducem)*. În schimb, de îndată ce începe forfota activității propriuzise, prezentul cedează locul imperfectului *(săpau, cărau, lucrau)*. Creangă izbutește, astfel, să creeze, plastic și nuanțat, sentimentul duratei, al desfășurării în timp, implicînd, deopotrivă, reprezentarea dificultăților și a obstacolelor pe care trebuie să le înfrîngă, prin munca lor tenace, personajele.

Sudura elementelor narațiunii, fluxul lor fără discontinuități sînt punctate prin recurența conjuncției *și*, care organizează în mănunchiuri

omogene propozițiile principale sau, cîteodată, chiar frazele: „*Și* părintele mă iè la dragoste, *și* Smărăndița începe din cînd în cînd a mă fura cu ochiul, *și* bădița Vasile mă pune să ascult pe alții, *și* altă făină se măcina acum la moară". Sfătoșenia voioasă, belșugul, niciodată istovit, al „voroavei" îl împresoară, astfel, pe cititor: „*Și* ne coborîm noi *și* ne tot coborîm cu mare greutate pe povîrnișuri primejdioase, *și* ne încurcăm printre ciritei de brad, *și* caii lunecau *și* se duceau de-a răstăgolul, *și* eu cu Dumitru mergeam zgribuliți *și* plîngeam în pumni de frig; *și* plăieșii numai icneau *și*-și mușcau buzele de necaz; *și* omătul se pusese pe unelocuri pînă la brîu *și* începuse a înnopta...". Bucuria povestirii este, nu o dată, covîrșită de ispita taifasului. Trecerea de la narațiune la dialog — care îi stă la inimă lui Creangă — se realizează uneori firesc, fără nici un „protocol" scriitoricesc, fără vreun semn grafic, fără, măcar, ca replica să fie vestită printr-unul din numeroasele verbe ale zicerii: „Într-una din zile, și chiar în ziua de Sfîntul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. Se zicea că are să treacă Vodă pe acolo spre mănăstiri. Și bădița Vasile, n-are ce lucra? *Hai și noi, măi băieți, să dăm ajutor la drum, să nu zică Vodă, cînd a trece pe aici, că satul nostru e mai leneș decît alte sate. Și ne luăm noi de la școală și ne ducem cu toții*".

Poate nu în aceeași măsură ca în *Povești*, există totuși la personajele *Amintirilor*, o vervă, o exuberanță verbală nemaipomenită, din care se alcătuiesc farmecul și savoarea fără

pereche a dialogului. Pofta de vorbă — molipsitoare și irezistibilă — se convertește într-un fel de bucurie a cuvintelor, ca în următoarea replică a mamei, al cărei portret se conturează mai cu seamă cu ajutorul mijloacelor lingvistice, căci violențele de limbaj, risipite cu dărnicie, abia pot să tăinuiască zîmbetul șăgalnic și reținut al îngăduinței: „ — Încă te uiți la ei, bărbate, zicea mama, și le dai paiele? Așă-i?... Ha, ha! bine v-au mai făcut, pughibale spurcate ce sunteți! că nici o lighioaie nu se poate aciua pe lîngă casă de răul vostru... Iaca, dacă nu v-am săcelat astăzi, faceți otrocol prin cele mîțe și dați la om ca cînii prin băț. Ară! d-apoi aveți la știință că vă prea întreceți cu dediochiul! Acuș ieu varga din coardă și vă croiesc de vă merg petecele!". Așa cum se vede din textul abia citat, în replici străbate tumultul vieții afective a eroilor. Suspensiile, exclamațiile și interogațiile, interjecțiile, particulele demonstrative, amenințările, imprecațiile și „zicerile" împînzesc stratul dialogat, conferindu-i o vibrație puternică și neîntreruptă.

Apostrofarea reciprocă — înscriindu-se, de la Homer încoace, în cea mai bună tradiție a stilului epic — agrementează replicile, întruchipîndu-se în structuri frazeologice de o remarcabilă diversitate, de un colorit frapant și de un pitoresc uimitor. Încăierare de pomină a zavistnicilor catiheți din Folticeni este precedată de un vînjos schimb de amenințări și injurii, care dă măsura inepuizabilei inventivități verbale și frazeologice a lui Creangă. Supărat

„la culme" că ciubotele meșterite de Pavel se rupseseră, Mogorogea dezlănțuie furtuna:

„ — Mi-ai pus piele scoaptă, *cîrpaciule*, zise Mogorogea înfuriat; așa fel de prieten îmi ești? Haiti! alege-ți una din două, căci altfel dai cinstea pe rușine: *îți trîntesc scroambele de cap !* Auzitu-m-ai?

Pavel, neștiindu-se vinovat, zise cu dispreț:

— Ia ascultă, dascăle Mogorogea, nu te prea întrece cu vorba că nu-ți șede bine. Pe cine faci cîrpaciu?... Îmi pare rău că *ești* gros de obraz! *Ei, las', că te-oiu sluji eu de acum*, dacă ți-i vorba de-așa!

— Ce spui, cîrpaciule? zise văru-meu; și tu mă mogorogești? d-apoi numa-n ciubotele tale am stat eu, *bicisnicule?* Încă te obrăznicești? *Acuș te-oiu otînji cu ceva, de nu te-i putè hrăni toată viața !*

— Pînă ce mi-i otînji, zise Pavel, *eu acuș te cinătuiesc cu dichiciul;* înțeles-ai?".

Relațiile dintre părinți și năzbîtiosul de Nică reclamînd adecvarea exprimării, amenințările vor reveni cu stăruință, colorînd și dinamizînd dialogul. Dincolo de indurația limbajului, cititorul întrezărește, mijind, zîmbetul îngăduinței:

„— Doamne, *ce harapnic ți-oiu da eu !* zise tata de la o vreme. N-ai ce mînca la casa mea? Vrei să te bușască cei nandralăi prin omăt? *Acuș te descalț !*".

„— Doamne, *prinde-l-voiu strigoiul cela odată la oala cu smîntînă*, zicea mama, uitîndu-se lung la mine, *ș-apoi las ! ! Nănașa din grindă are să-i știe de știre, de nu l-or putè scoate din*

mîna mea tot neamul strigoilor și al strigoaicelor din lume!".

„— Na! *satură-te de cireșe!* De-amu să știi că *ți-ai mîncat liftiria de la mine, spînzuratule!*". „— *Îi veni tu acasă, coropcarule,* dacă te-a răzbi foamea, *ș-apoi atunci vom avè altă vorbă!*". Dialogul zvîcnește tot timpul datorită și *imprecațiilor* („figură de stil care cuprinde un blestem"), în a căror alcătuire lingvistică recunoaștem lesne suculența vorbirii populare: „...*afurisita de gramatică* îmi scoate peri albi, *trăsnit-o-ar fi s-o trăsnească!*"; „— Vai, *osîndi-v-ar Dumnezeu să vă osîndească,* soiuri ticăloase ce sunteți!... Numai că hoțomanul de Pavel mi-a făcut-o... *bè-l-ar tăunii să-l beie*". Reliefată printr-o intonație „agresivă", imprecația — ca structură lingvistică — este, de obicei, o formă a repetiției. Verbul, aflat prima oară la optativ, este reluat la modul conjunctiv (cu valoare de imperativ). Cînd se ivesc în afara replicilor, imprecațiile înviorează narațiunea, transmițîndu-i mișcările vibratorii ale spunerii: „A murit sărmanul, înainte de vreme, înecat cu pronumele conjunctive, *peritu-le-ar fi* numele *să le peară*".

Într-o măsură mult mai mare decît stratul narativ, cel dialogat cuprinde un maldăr de ziceri din bătrîni, vorbe de clacă, cimilituri, jocuri de cuvinte rimate — constituind, laolaltă, un florilegiu folcloric sui-generis. Este edificator fragmentul de mai jos, în care Vasile Mogorogea înșiră, pentru fiul său, „avantajele" preoției:

«— Ei, ce mai zice Mecetul despre popia voastră? Are gînd să vă deie drumul degrabă? Căci eu, drept să vă spun, m-am săturat de-atîta zdruncen și cheltuială.
— Nu se zice mecet, ci catihet, tată, răspunse Ioan rușinat.
— Na, na, na, măria-ta! parcă asta grijă am eu acum!... vorba ceea: „Nu-i Tanda, și-i Manda; nu-i teiu-beleleiu, ci-i beleleiu-teiu... de curmeiu". Și ce mai atîta încunjur?... Mecet, Berechet, Pleșcan, cum s-a fi chemînd, Ioane, știu că ne jupește bine, zise moș Vasile. Ș-apoi cică popa-i cu patru ochi!... Ia mai bine rugați-vă cu toată inima sfîntului hărașc Nicolae de la Humulești, doar v-a ajuta să vă vedeți popi odată; ș-apoi atunci... ați scăpat și voi deasupra nevoiei: bir n-aveți a da, și havalele nu faceți; la mese ședeți în capul cinstei și mîncați tot plăcinte și găini fripte. Iar la urmă vă plătește și dințăritul... Vorba ceea: „Picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarță și pîntece de iapă se cer unui popă", și nu-i mai trebuie altăceva. Bine-ar fi, Doamne iartă-mă, ca fețele bisericești să fie mai altfel!... dar... veți fi auzit voi că popa are mînă de luat, nu de dat; el mănîncă și de pe viu și de pe mort».

Stratul narativ este „împuținat" și prin infiltrarea în narațiune a *monologului interior*, adică a replicilor rostite sieși (de personaj sau de povestitor), în spațiile mute ale gîndului: «Ei, ei! acu-i acu! *„Ce-i de făcut, măi Nică?" îmi zic eu în mine.* Și mă uitam pe furiș la ușa mîntuirii și tot scăpăram din picioare».

Tot către dialog trimite interjecția predicativă *hai*, precum și formele de vocativ însoțind expresii elíptice: „ne-am despărțit unul de altul, răbigiți de frig, și *hai* fiecare pe la casa cui ne are, că mai bine-i pare"; „Atunci noi, *la fugă, băieți*, mai dihai decît la popa Oșlobanu".

În cadrul replicilor, formulele de adresare sînt, de obicei, alternante:

„— Doamne, *cumnățică-hăi*, cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată, luîndu-se după gurile cele răle! Ia poftim, *soro*, mai bine să mîncăm din ce-a da Dumnezeu, să cinstim cîte un pahar de vin în cinstea gospodarilor noștri". Menționez că *soro* este desemantizat, putînd „chema" pe oricine, indiferent de gradul de rudenie, indiferent de amănuntul că cel chemat este sau nu rudă cu vorbitorul, indiferent chiar și de „sex". Transcriu din Caragiale:

„*Efimița:* E ipohondrie, *soro?*
(Zgomotul crește mereu.)
Leonida: E primejdie mare, domnule!".
(Conu Leonida...)

În sfîrșit, pentru pitorescul lor crud, merită, cred, să fie citate cîteva din epitetele cu care părinții sau, mai cuprinzător, cei mari se adresează către cei mici, după poznele acestora din urmă:

„— Dar bine, *ghiavole*, aici ți-i scăldatul? zise ea, cu ochii holbați la mine; scoboară-te jos, *tîlharule*, că te-oiu învăța eu!";

„— Na! satură-te de cireșe! De-amu să știi că ți-ai mîncat liftiria de la mine, *spînzuratule!*";

„— Scoală, *duglișule*, înainte de răsăritul soarelui";
„— ...Pesemne te mîncă spinarea, *măi țîcă*";
„— Bine-ți șede, *coșcogeme coblizan*, să umbli lela pe drumuri în halul acesta".
„Portretul" — cu strălucire reprezentat în tradiția literaturii noastre, de la cronicari pînă astăzi — nu este agreat de Creangă. Chipurile personajelor sînt greu de... închipuit pentru cititor. Ele se aleg treptat, mai cu seamă din făptuire și rostire. Fluxul torențial al narațiunii, schimbul dezlănțuit de replici nu îngăduiesc portretului să se închege și să prindă, cît de cît, consistență. Imaginea lui Davidică — citată, de obicei, ca o excepție — se constituie din trăsături vagi și generale („nalt la stat, lat în spete, subțire la mijloc"), din comparații fără valoare diferențială („mlădios *ca un mesteacăn*, ușor *ca o căprioară* și rușinos *ca o fată mare*").
Portretul, peisajul, descrierea nu încap într-un spațiu blocat de ființe care se mișcă, forfotesc și sporovăiesc într-o agitație neîntreruptă. În schimb, *enumerările* — adesea foarte cuprinzătoare — constituie un procedeu cultivat cu insistență de prozator. Creangă scrutează cu un interes mereu viu obiectele lumii materiale, bucurîndu-se copilărește de existența fiecăruia dintre ele, iar urechea lui se desfată numindu-le sau auzindu-le numite. Arhitectura rustică, industria casnică, meșteșugurile și îndeletnicirile sătești — de pildă: ciubotăria și dulgheria, albinăritul și pomicultura, agricultura și creșterea vitelor — sînt prezente atît

în *Amintiri* cît și în restul operei, detaliate în lungi liste terminologice, pe care autorul le alcătuiește cu meticulozitatea, dar și cu priceperea și satisfacția cunoscătorului. Situate în marginea acțiunii, ferite de învîrtejirea întîmplărilor, aceste cataloage rămîn, de obicei, deschise: „Pavel era un holteiu, și casa lui destul de încăpătoare: lăiți și paturi de jur împrejur; lîngă sobă, altul, și toate erau prinse. Iară gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptor între *șanuri, calupuri, astrăgaciu, bedreag, dichiciu* și *alte custuri* tăioase, *mușchea, piedică, heșcă* și *clin, ace, sule, clește, pilă, ciocan, ghinț, piele, ață, hîrbul cu călacan, oleiu* și *tot ce trebuie unui ciubotar*". Valvîrtejul faptelor este, aci, înlocuit prin sarabanda cuvintelor...

Spiritul „nastratinesc" (G. Călinescu) se manifestă, la Creangă, prin voluptatea *vorbirii aluzive* și a ironiei sau — cu un termen inspirat de titlul uneia din povestirile cele mai caracteristice în această privință — prin *limbajul coțcăresc*. Flăcăii de pe „rohatca Păcurari", uliță mărginașă a Iașilor, puși pe șotii pe seama lui Moș Luca harabagiul și a jalnicului său „echipaj", vădesc năravul vorbei împungărețe: „un flăcăoan al dracului *ne-a luat în rîs cum se cade*, zicînd:
— Moșule, ie seama de ține bine *telegarii ceia*, să nu ieie vînt; că Iașul ista-i mare, și, Doamne, ferește, să nu faci vro primejdie!".
Efecte remarcabile obține Creangă actualizînd disponibilitățile asociative ale omonimelor:

«Mă trezește mama într-o dimineață din somn, cu vai-nevoie, zicîndu-mi: „Scoală, duglișule, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te *pupe* cucul arminesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?"». Găbuind, puțin mai tîrziu, pupăza, Nică exclamă: „Taci, leliță, că te-am căptușit eu! *îi* mai *pupa* tu și pe dracul de-acum!". În ambele cazuri, contextul ne ajută să izolăm sensul lui *pupa* — derivat, aci, de la interjecția *pup* — de acela al omonimului său, sinonim familiar pentru „a săruta". Dar sugestia acestuia din urmă stăruie, căci angrenarea lui în același ansamblu lexico-sintactic ar fi oricînd posibilă, fără să împuțineze forța expresivă a amenințării.

Trebuie să amintim, aci, predilecția evidentă a povestitorului pentru exprimarea antifrastică. De bună seamă, antifraza — ca și ironia pe care o implică — se deslușește în context, printr-o intonație specială. În fragmentul următor, un singur epitet depreciativ *(rîioșii)* — rememorînd, prin asociere, isprăvile de pomină săvîrșite, la Broșteni, de Nică și de Dumitru — convertește, din punct de vedere semantic, locuțiunea *a face bucurie* în contrariul ei: „mergeam tot zburdînd și hîrjonindu-ne, de parcă nu eram noi *rîioșii* din Broșteni, care *făcusem atîta bucurie* la casa Irinucăi".

În același spirit este prescrisă rețeta potrivit căreia se confecționează o „poștă": „Cîteva pături de hîrtie, lipite una peste alta cu seu de lumînare topit pe lîngă foc, puse încet la talpe, cînd doarme omul greu, și aprinse c-un chibrit, *mai sfînt lucru* nici că se poate!".

XXX

Nu lipsesc răspunsurile sucite, contrariind bunul simț și logica întrebării care le provoacă și irosindu-i noima: „...se ridicase cîteva fete frumușele în sat la noi și începuse a mă scormoli și pe mine la inimă. Vorba ceea:
— Măi Ioane, dragi ți-s fetele?
— Dragi!
— *Dar tu lor?*
— *Și ele mie!...*"
O întruchipare singulară a vorbirii în dodii o constituie așa-numitele „deraieri lexicale" (Al. Graur), oglindind neastîmpărul aceluiași poznaș răsucitor al cuvintelor. Iată ce scoate din vocativul *nepoțele* moș Chiorpec ciubotarul: „He, he! bine-ai venit *nepurcele!*". „Dumnezeu să-l *iepure*" pe popa Buligă — zice, năstratinește, povestitorul (în loc de: *să-l ierte*). Ca să subțieze nuanța dezagreabilă din încărcătura semantică a verbului *a fura*, Nică îl combină, hîtru, cu unul din sinonimele sale eufemistice: „Și cînd ajung la gazdă, ce să vezi? mai fiecare tovarăș al meu *furluase* cîte ceva: unul mere domnești, altul pere de Rădășeni; moș Bodrîngă *pașlise* o grămadă de buci pentru ațîțat focul, și Trăsnea, sămînță de cînepă". Textul ilustrează, dintr-o altă perspectivă, rotația sinonimelor *(furluase — pașlise)* în ansambluri contextuale reduse. Scopul: evitarea repetiției (de fapt, un verb ca *a furlua* nu putea fi întrebuințat decît o singură dată) și, mai cu seamă, agrementarea enunțului.
Altundeva poate fi identificat un caz de „deraiere" *sintactică*. Într-adevăr, construcția „făcătorul de *minuni*" — epitet apozițional

tăm la joc")! Varianta sintactico-stilistică adoptată de Creangă — vădind intenția de a acuza o atitudine prin imposibilitatea de a proceda altfel — are darul de a ne face să simțim — parcă în preajmă, parcă risipită printre rînduri — ființa povestitorului însuși.

Alteori, firul narațiunii obiective se rupe, pe alocuri, prin schimbarea persoanei gramaticale. Autorul urmărește cu atîta interes mișcarea „în scenă" a personajelor, încît, la un moment dat, prins el însuși în hora întîmplărilor, li se adresează direct, la persoana a II-a: „Și cînd căuta mama să smîntînească oalele, *smîntînește, Smarandă, dacă ai ce*". Altundeva, vorbind ea însăși, mătușa Mărioara recurge la persoana a III-a: „Stăi, măi porcane, că te căptușește *ea Mărioara* acuș!" „Depersonalizarea" sporește spaima copilului, înlăturînd, practic, orice posibilitate de rezolvare prin „tratative", a „conflictului", căci amenințarea vine acum dintr-o sursă exterioară, agravată de distanță.

Printre personajele „agrăite" îl aflăm, în *Amintiri*, pe Nică însuși. „Rocada" persoanei I cu persoana a II-a se explică prin aceea că, privită de pe înaltul podiș al maturității, propria copilărie ne apare cufundată într-un timp subiectiv enorm, care îndreptățește dedublarea: „În sfîrșit mama ...îmi iè toate hainele frumușel de pe mal și mă lasă cu pielea goală în baltă, zicîndu-mi cu năduh:

— Îi veni tu acasă, coropcarule, dacă te-a răzbi foamea, ș-apoi atunci vom avè altă vorbă! Și se tot duce.

Ei, ei ! ce-i de făcut, Ioane ! Fetele de la ghilit, care văzuse asta, numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe seama mea, de răsuna prundul". Procedeul *autoadresării* se aplică, alteori, asupra unor texte cu o structură stilistică mai complexă: „Apoi *lasă-ți, băiete, satul,* cu tot farmecul frumusețelor lui și *pasă de te du* în loc străin și așa depărtat, dacă *te* lasă pîrdalnica de inimă! Și doar *mă* și *sileam eu,* într-o părere, s-o fac a înțelege pe mama că *pot să mă și bolnăvesc* de dorul ei". Alternează, aci, atît formele verbale de persoana a II-a *(lasă-ți, pasă, te du)* cu cele de persoana I *(mă sileam* eu, *pot să mă bolnăvesc),* cît și sensurile verbului *a lăsa: „lasă-ți,* băiete, satul" (= „părăsește-ți, băiete, satul"); *„dacă te lasă* pîrdalnica de inimă" (= *„dacă îți îngăduie..."*)

De o remarcabilă frecvență se bucură formele de dublu dativ etic, exprimînd, așadar, cointeresarea la acțiune a cititorului-ascultător și a povestitorului însuși. Toate cele trei exemple aparțin capitolului al II-lea din *Amintiri:* „mă vede tologit, cu pelea goală pe năsip, cît *mi ți*-i gliganul"; „mă trăgeam încetișor pe o coastă, la marginea bălții, cît *mi ți*-i moronul, și mă uitam pe furiș cum se joacă apa cu piciorușele cele mîndre ale unor fete ce ghileau pînză din susul meu", „Nică Oșlobanu, ca de obicei, se scoală în picioare, cît *mi ți*-i melianul, și se roagă de iertare, spuind că-l doare capul". „Fraternizarea" cu cititorii — practicată încă de la începuturile literaturii noastre beletristice — se realizează pe căi diferite. După digresiunea referitoare la „averea" Irinucăi, proza-

torul exclamă: „Însă ce mă privește? Mai bine să ne căutăm de *ale noastre*". Adresarea este, alteori, directă: „și ne întărtăm la joc, *știi* colè, ca la vîrsta aceea". Expresia *ț(i)-ai găsit* — care și ea, „adresează" comunicarea *(ți-)* — este o formă de realizare a negației: „Crîșmărița cea frumoasă, ...se roagă să n-o zăbovim, că mai are și alți mușterei și barbatu-său nu poate dovedi singur. Dar *ți-ai găsit*"; „am început a plînge cu zece rînduri de lacrimi și a ne ruga de toți dumnezeii să nu ne slujească. *Dar ț-ai găsit !*"

O ipostază interesantă a fraternizării cu personajele o aflăm în așa-numitul *stil indirect liber*. Cu ajutorul acestui procedeu, gînduri sau sentimente ale personajelor sînt strecurate discret în țesătura intimă a narațiunii. În fragmentul: „Bunicul însă era așezat la mintea lui, își căuta de trebi cum știa el și lăsa pe bunica într-ale sale, *ca un cap de femeie ce se găsea*" — textul subliniat reproduce, infiltrat în stratul narativ, punctul de vedere al bunicului, pe care în cazul de față, autorul pare că și-l însușește.

Fuziunea afectivă cu mama ia forma unei atitudini de nuanțată autoironie: «lua funingenă de la gura sobei, zicînd: „Cum nu se dioache călcăiul sau gura sobei, așa să nu mi se dioache copilașul!" și-mi făcea apoi cîte-un benchiu boghet în frunte, *ca să nu-și prăpădească odorul !*»

Amintirile sînt o operă „deschisă". Fiind a tuturora, ea este, într-un anume sens, a fie-

căruia. Reluarea lecturii — a nu știu cîta oară, la alte și alte vîrste ale vieții — prilejuiește nu numai o intensă și aleasă bucurie a spiritului, ci și o nouă experiență artistică, o nouă confruntare cu noi înșine. Printre și dincolo de rînduri, regăsim — și păstrăm, în suflete și în priviri, — zarea, din ce în ce mai subțire, a copilăriei. *De care nu ne putem rupe.*

Amintirile întruchipează și împlinesc, astfel, una din cele mai nobile meniri ale artei: aceea de a-l face pe *om* să-și descopere *omenia.*

Textul *Amintirilor din copilărie* a fost reprodus integral după Ion Creangă, *Opere*, vol. I și II, ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, cu un studiu introductiv de Iorgu Iordan, București, Editura Minerva, 1970.

Puținele greșeli de tipar au fost îndreptate tacit.

Pentru *bibliografia selectivă* a operei lui Ion Creangă, am reținut, pe de o parte, cele mai prestigioase ediții, iar, pe de altă parte, cele mai cunoscute și mai accesibile. După aceleași criterii ne-am ghidat în stabilirea bibliografiei despre opera și viața lui Creangă, precum și în selectarea traducerilor; informațiile bibliografice și referințele critice au fost reținute, numai dacă au avut legături — fie ele chiar mai îndepărtate — cu *Amintirile din copilărie*.

În acest chip, cititorilor, elevi, în primul rînd, li se oferă posibilitatea de a situa *Amintirile* în contextul mai larg al operei și vieții scriitorului.

Glosarul înregistrează, în ordine alfabetică, doar acele cuvinte care au o circulație foarte restrînsă.

Excelenta ediție menționată la început ne-a fost întotdeauna o referință deosebit de utilă.

AMINTIRI DIN COPILĂRIE

AMINTIRI[1] DIN COPILĂRIE

Dedicație d-șoarei L.M.[2]

I

Stau cîteodată și-mi aduc aminte[3] ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre pe cînd începusem și eu, drăgăliță-Doamne, a mă ridica băiețaș la casa părinților mei, în satul Humulești[4], din tîrg drept peste apa Neamțului; sat mare și vesel, împărțit în trei părți, care se țin tot de una: Vatra satului, Delenii și Bejenii.

---

1 Specie literară aparținînd genului epic; autorul povestește, la persoana I, dintr-o perspectivă subiectivă (în sensul cel mai bun al cuvîntului), întîmplări ale propriei sale vieți, încadrate, de obicei, într-un context mai larg. Au scris „amintiri": I. Ghica, A. Russo, I. Creangă, I. Slavici, Gh. Panu *(Amintiri de la Junimea)* și alții. Specii înrudite: *Confesiuni* (în literatura franceză: Rousseau), *Memorii* (N. Iorga), *Jurnal* (Tudor Vianu). Sinonimul *suvenire* (fr. *souvenir)* dă titlul celei de a treia culegeri de versuri a lui Vasile Alecsandri *(Doine, Lăcrimioare, Suvenire...)*. — 2 Livia Maiorescu. — 3 Locuțiune verbală. Sinonim „frazeologic" pentru verbul simplu *a-și aminti*. De la *a-și aduce aminte*, limba noastră a extras substantivul, folosit mai ales la plural, *aduceri aminte: Cum n-oi mai fi pribeag / De-atunci înainte, / Aduceri aminte / M-or troieni cu drag*". (Eminescu). — 4 Toponimicul (nume de loc) *Humulești* are la bază, în ultimă analiză, substantivul *humă* („argilă", „lut").

Descrierea satului

Ș-apoi Humuleștii, și pe vremea aceea, nu erau numai așa, un sat de oameni fără căpătâiu, ci sat vechiu răzășesc, întemeiet[1] în toată puterea cuvîntului: cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mîndre, care știau a învîrti și hora, dar și suveica, de vuia satul de vatale în toate părțile; cu biserică frumoasă și niște preoți și dascali și poporeni ca aceia[2], de făceau mare cinste[3] satului lor.

Și părintele Ioan de sub deal, Doamne, ce om vrednic și cu bunătate mai era! Prin îndemnul său, ce mai de pomi s-au pus în țînterim, care era îngrădit cu zaplaz de bîrne, strejnit cu șindilă, și ce chilie durată[4] s-a făcut la poarta bisericei pentru școală; ș-apoi, să fi văzut pe neobositul părinte cum umbla prin sat din

---

1 Participiile conjugării I, ca și substantivele terminate în *-at* (vezi, mai jos *băiat)*, sînt rostite de moldoveni cu o vocală ceva mai închisă: *-et;* în Călin, Eminescu întrebuințează, la sfîrșit de vers, o astfel de formă: „văzduhul *tămîiet*". — 2 Expresia *ca aceia* are valoarea unui adjectiv sau a unei construcții superlative („cu totul deosebiți", „cum rar se întîlnesc"). Alt exemplu, tot din *Amintiri:* „Unde nu dă o căldură *ca aceea* și se topește omătul" (vezi p. 30). Posibilitățile de redare a superlativului în limba populară sînt inepuizabile: „...Și ți-a adus matale un burduf de brînză *prima întâi, care nu se mai află pe lume asemenea brînză*" (Sadoveanu, Opere, XVII, 375). — 3 „De vuia satul...", „de făceau mare cinste..." sînt, ambele, propoziții subordonate consecutive, introduse prin *de*, ca în aspectul popular al limbii. Procedeul este printre cele mai caracteristice sintaxei lui Creangă. — 4 Aci: „construită temeinic". Pe lîngă neologismul *a dura* „a dăinui", există omonimul *a dura* „a construi": *„După vremuri, mulți durară peste Dunăre vreun pod"* (Eminescu).

casă în casă, împreună cu bădița Vasile a Ilioaei, dascalul bisericei, un holteiu zdravăn frumos și voinic, și sfătuia pe oameni să-și deie copiii la învățătură. Și unde nu s-au adunat o mulțime de băieți și fete la școală, între care eram și eu, un băiet prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea.

Și cea dintăi școlăriță a fost însăși Smărăndița popei, o zgîtie de copilă ageră la minte și așa de silitoare, de întrecea[1] mai pe toți băieții și din[2] carte[3], dar și din nebunii. Însă părintele mai[4] în toată ziua[5] da[6] pe la școală și vedea ce se petrece... Și ne pomenim[7] într-una din zile că părintele vine la școală și ne aduce un scaun nou și lung, și, după ce-a întrebat de dascăl, care cum ne purtam, a stat pe gînduri, apoi a pus nume scaunului „Calul Balan" și l-a lăsat în școală.

În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală, cu moș Fotea, cojocarul satului, care ne aduce, dar de școală nouă, un drăguț de biciușor de curele, împletit frumos, și părintele îi pune nume „Sfîntul Nicolaï", după cum este și hramul bisericei din Humulești...

---

1 Altă propoziție subordonată consecutivă introdusă prin *de:* de data aceasta, în regentă ne întîmpină adverbul corelativ *așa.* — 2 Prepoziția *din* are, aci, valoarea locuțiunii prepoziționale „în ceea ce privește". — 3 Aci: *învățătură.* În limba veche, *carte* însemna și *scrisoare: „De din vale de Rovine / Grăim, Doamnă, către Tine, / Nu din gură, ci din carte, / Că ne ești așa departe"* (Eminescu). — 4 Popular: „aproape". — 5 Popular: „în fiecare zi". — 6 Sensul contextual: *trecea.* — 7 Să se remarce alternanța sinonimelor: *ne pomenim ne trezim,* anunțînd, amîndouă, întîmplări neașteptate, surprinzătoare.

Apoi poftește pe moș Fotea că, dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă așa, din cînd în cînd, cîte unul, și ceva mai grosuț[1], dacă se poate... Bădița Vasile a zîmbit atunci, iară noi, școlarii, am rămas cu ochii holbați unii la alții. Și a pus părintele pravilă[2] și a zis că în toată sîmbăta[3] să se procitească băieții și fetele, adică să asculte dascalul pe fiecare de tot ce-a învățat peste săptămînă; și cîte greșele va face să i le însemne cu cărbune pe ceva, iar la urma urmelor, de fiecare greșală să-i ardă școlarului cîte un sfînt-Nicolai. Atunci copila părintelui, cum[4] era sprințară și plină de incuri, a bufnit de rîs. Păcatul ei, sărmana!

— Ia poftim de încalecă pe Balan, jupînească! zise părintele, de tot posomorît[5], să facem pocinog sfîntului Nicolai cel din cuiu.

Și cu toată stăruința[6] lui moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mîncat papara, și pe urmă ședea cu mîinile la ochi și plîngea ca o mireasă, de[7] sărea cămeșa[8] de pe dînsa. Noi, cînd am văzut asta, am rămas înlemniți. Iar părintele, ba azi, ba mîne, aducînd pitaci

---

1 Și adjectivele pot fi diminutivate: *drăguț* (mai sus), *grosuț* sînt diminutive de la adjectivele *drag*, *gros*, formate cu sufixul *-uț*. (Ca *pătuț*, *șoricuț*, *vinuț*). — 2 Locuțiune verbală, ușor arhaizantă (din punctul nostru de vedere, nu și din acela al lui Creangă!) este sinonimă cu „a hotărî", „a statornici". — 3 În *fiecare* sîmbătă"; vezi p. *5*, nota *5*. — 4 *Cum* introduce, aci, o propoziție subordonată cauzală. — 5 *De tot*, puternic accentuat, echivalează cu un indice al superlativului („*foarte* posomorît"). — 6 Complement circumstanțial concesiv. — 7 Vezi p. *4* nota *3*. — 8 Transcriere a rostirii moldovenești.

și colaci din biserică, a împărțit la fiecare, de ne-a îmblînzit, și treaba mergea strună; băieții schimbau tabla în toate zilele, și sîmbăta procitanie.

Nu-i vorbă, că noi tot ne făceam felul[1], așa, cîte-odată; căci, din bățul în care era așezată fila cu cruce--ajută și buchiile[2] scrise de bădița Vasile pentru fiecare, am ajuns la trataji, de la trataji la ceaslov, ș-apoi, dă, Doamne, bine! în lipsa părintelui și a dascălului întram în ținterim, țineam ceaslovul deschis, și, cum[3] erau filele cam unse, trăgeau mușteIe și bondarii la ele, și, cînd clămpăneam ceaslovul, cîte zece-douăzeci de suflete prăpădeam deodată; potop era pe capul mușteIor! Întru una din zile, ce-i vine părintelui, ne caută ceasloavele și, cînd le vede așa sîngerate cum erau, își pune mînile în cap de necaz. Și cum[4] află pricina, începe a ne pofti pe fiecare la Balan și a ne mîngăia[5] cu sfîntul ierarh Nicolai pentru durerile cuvioaselor muște și ale cuvioșilor bondari, care din pricina noastră au pătimit[6].

Nu trece mult după asta, și-ntr-o zi, prin luna lui maiu, aproape de Moși, îndeamnă păcatul pe bădița

---

1 *A-și face felul:* „a-și face gustul, cheful, pofta". — 2 *Buche* era, de fapt, a doua literă a alfabetului chirilic. Prin extensiunea sensului, ajunge sinonim cu „slovă" și „literă". — 3 Altă propoziție subordonată cauzală introdusă prin *cum*. — 4 De data aceasta, *cum* (= „îndată ce") introduce o subordonată temporală. — 5 Să se remarce savoarea textului, izvorîtă din întrebuințarea antifrazei *a mîngăia = a bate*. — 6 Creangă întrebuințează, aci, ironic, elemente lexicale specifice textelor bisericești: epitetul *cuvios* (despre... muște și bondari) și verbul *a pătimi*.

Vasile tîntul, că mai bine nu i-oiu zice, să puie pe unul, Nic-a lui Costache, să mă procitească. Nică, băiet mai mare și înaintat în învățătură pînă la genunchiul broaștei, era sfădit cu mine din pricina Smărăndiței popei, căreia, cu toată[1] părerea mea de rău[2], i-am tras într-o zi o bleandă, pentru că nu-mi da pace să prind muște... Și Nică începe să mă asculte; și mă ascultă el, și mă ascultă[3], și unde nu s-apucă de însemnat la greșele cu ghiotura pe o draniță: una, două, trei, pînă la douăzeci și nouă. „Măi!!![4] s-a trecut de șagă, zic eu, în gîndul meu; încă nu m-a gătit de ascultat, și cîte au să mai fie!" Și unde n-a început a mi se face negru pe dinaintea ochilor și a tremura de mînios... Ei, ei! acu-i acu. „Ce-i de făcut, măi Nică?" îmi zic eu în mine. Și mă uitam pe furiș la ușa mîntuirii și tot scăpăram din picioare, așteptînd cu neastîmpăr să vie un lainic de școlar de afară, căci era poruncă să nu ieșim cîte doi deodată; și-mi crăpa măseaua-n gură cînd vedeam că nu mai vine, să mă scutesc de călăria lui Balan și de blagoslovenia lui Nicolai, făcătorul de vînătăi. Dar adevăratul sfînt Nicolai se vede că a știut de știrea mea, că numai iaca ce într-a afurisitul de băiet în școală. Atunci eu, cu voie, fără voie, plec spre ușă, ies răpede și nu mă mai încurc prinprejurul școalei, ci o ieu la sănă-

---

1 Complement circumstanțial concesiv. Vezi p. *6*, nota *6*. — 2 Locuțiune substantivală; sinonim neologic: *regret*. Dar neologismele n-au ce căuta într-o operă evocînd întîmplări petrecute în mediul rustic, la jumătatea veacului trecut. — 3 Repetiția *(și mă ascultă, și mă ascultă)* sugerează trecerea istovitor de lentă a timpului (de bună seamă, din perspectiva elevului „procitit"!). — 4 Întrebuințarea întreită a semnului de exclamare (!!!), după interjecția *măi*, marchează intensitatea „mîniei" lui Nică.

toasa spre casă. Și cînd mă uit înapoi, doi hojmalăi se și[1] luase[2] după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; și trec pe lîngă casa noastră, și nu întru acasă, ci cotigesc în stînga și întru în ograda unui megieș al nostru, și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi, care erau chiar atunci prășiți de-al doilea, și băieții după mine; și, pănă să mă ajungă, cu, de frică, cine știe cum, am izbutit de m-am îngropat în țărnă la rădăcina unui păpușoiu. Și Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmălău, au trecut pe lîngă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui[3]. Și de la o vreme, nemaiauzind nici o foșnitură de păpușoi, nici o scurmătură de găină, am țîșnit o dată cu țărna-n cap, și tiva la mama acasă[4], și am început a-i spune, cu lacrimi, că nu mă mai duc la școală, măcar să[5] știu bine că m-or omorî!

A doua zi însă a venit părintele pe la noi, s-a înțeles cu tata, m-au luat ei cu binișorul și m-au dus iar la școală. „Că, dă, e păcat să rămîi fără leac de învățătură, zicea părintele; doar ai trecut de bucheludeazla și

---

1 *Și* — puternic accentuat — are aci valoare a d v e r b i a l ă, punctînd precipitarea evenimentelor narate. — 2 *Se și luaseră.* — 3 *A găbui* este un sinonim intensiv pentru *a prinde.* Se adaugă *a căptuși, a înșfăca, a umfla* etc. — 4 Să se remarce varietatea mijloacelor de redare a v i t e z e i, sub semnul căreia se desfășoară acțiunea: *o ieu la sănătoasa spre casă; se și luase după mine; încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; am țîșnit; tiva la mama acasă.* Se adaugă elipsa verbelor predicative în propozițiile *și din ogradă în ocol, și din ocol în grădina cu păpușoi.* — 5 Locuțiune conjuncțională c o n c e s i v ă.

bucherițazdra: ești acum la ceaslov, și mîne-poimîne[1] ai să treci la psaltire, care este cheia tuturor învățăturilor, și, mai știi cum vine vremea? poate să te faci și popă[2] aici, la biserica Sfîntului Nicolai, că eu pentru voi mă străduiesc. Am o singură fată ș-oiu vedè eu pe cine mi-oiu alege de ginere."

Hei, hei[3]! cînd aud eu de popă și de Smărăndița popei, las mușchii în pace și-mi ieu alte gînduri, alte măsuri; încep a mă da și la scris, și la făcut cadelnița în biserică, și[4] la ținut isonul, de parcă eram băiet. Și părintele mă iè la dragoste, și Smărăndița începe din cînd în cînd a mă fura cu ochiul, și bădița Vasile mă pune să ascult pe alții, și[5] altă făină se măcina acum la moară. Nic-a lui Costache, cel răgușit, balcîz și răutăcios, nu mai avea stăpînire asupra mea.

---

1 Creangă scrie cu consecvență *mîne, pîne, cîne,* ca în aspectul vechi și popular al limbii. Formele cu diftong *(-îi-)* sînt relativ recente. 2 Nume predicativ formînd predicat nominal împreună cu *să te faci,* care, aci, este verb copulativ (= *să devii).* — 3 Marele număr de interjecții precum și revenirea asiduă a unora din ele constituie unul din indicii cei mai de seamă ai oralității stilului lui Creangă. — 4 Repetarea conjuncției *și* — puternic accentuată — înaintea tuturor celor trei verbe la modul supin („*și* la scris, *și* la făcut... *și* la ținut...") exprimă ideea de insistență, reliefînd narațiunea. — 5 De data aceasta — fără a mai purta accentul frazei — conjuncția *și,* repetată înaintea fiecăreia din cele patru propoziții, infuzează textului unduirea molcomă a povestirii orale.

Dar nu-i cum gîndește omul, ci-i cum vrè[1] Domnul. Într-una din zile, și chiar în ziua de Sfîntul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. Se zicea că are să treacă Vodă pe acolo spre mănăstiri. Și bădița Vasile, n-are de lucru? Hai și noi, măi băieți[2], să dăm ajutor la drum, să nu zică Vodă, cînd a trece pe aici, că satul nostru e mai leneș decît alte sate. Și ne luăm noi de la școală și ne ducem cu toții. Și care săpau cu cazmalele, care cărau cu tărăboanțele, care cu căruțele, care[3] cu covățile, în sfîrșit, lucrau oamenii cu tragere de inimă[4]. Iar vornicul Nic-a Petricăi, cu pasnicul, vătămanul și cîțiva nespălați de mazili se purtau pintre oameni de colo pănă colo, și, cînd deodată, numai iaca vedem în prund cîțiva oameni claie peste grămadă, și unul din ei mugind puternic. „Ce să fie acolo?" ziceau oamenii, alergînd care de care din toate părțile.

Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl cetluiau acum zdravăn și-l puneau în cătușă[5], să-l tri-

---

1 Diftongul *eà* — caracteristic, între altele, infinitivului la verbele de conjugarea a II-a — se reduce, în Moldova, la *è*. Vezi, mai sus, „ș-oiu *vedè* eu". La Eminescu: *De-or trece anii cum trecură, / Ea tot mai mult îmi va plăcè* (rimînd cu: *nu știu ce*). — 2 Îndemnul rostit de bădița Vasile *(Hai și noi, măi băieți...)* este inserat în plină narațiune, fără a fi precedat de un verb al „zicerii" *(verbum dicendi)*. 3 *Care... care... care...* = *unii... alții... alții*. — 4 Locuțiune substantivală: *însuflețire*. — 5 Sinonime pentru *cătuși*: *lanțuri, obezi, fiare*.

mită la Peatră... Iaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă. Așa, cu amăgele, se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste... Afurisită priveliște mai fu și asta! Flăcăii ceilalți pe dată s-au făcut nevăzuți, iară noi, copiii, ne-am întors plîngînd pe la casele noastre. Afurisit să fie cînerul de vornic, și cum au[1] ars el inima unei mame, așa să-i ardă inima Sfîntul Foca de astăzi, lui și tuturor părtașilor săi! blăstămau femeile din sat, cu lacrimi de foc, în toate părțile. Iar mama lui bădița Vasile își petrecea băietul la Peatră, bocindu-l ca pe un mort! „Las', mamă, că lumea asta nu-i numai cît se vede cu ochii, zicea bădița Vasile mîngăind-o; și în oaste trăiește omul bine, dacă este vrednic. Oștean a fost și sfîntul Gheorghe, și sfîntul Dimitrie, și alți sfinți mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos, măcar de-am fi și noi ca dînșii!"

Ei, ei[2]! pe bădița Vasile l-am perdut; s-a dus unde i-a fost scris. Și părintele Ioan umbla acum cu pletele în vînt să găsească alt dascăl, dar n-a mai găsit un bădița Vasile, cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare[3]. Era în sat și dascălul Iordache, fîrnîitul de la strana mare, dar ce ți-i bun? Știa și el glasurile pe dinafară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpănea de bătrîn ce era; ș-apoi mai avea și darul suptului... Așadar școala a rămas pustie pentru o bucată de vreme, și cîțiva dintre noi, care ne țineam de părintele Ioan, cale-valea: biserica

---

1 În limba veche și populară, persoana a III-a singular a perfectului compus este identică cu persoana a III-a plurat: *au ars el.* Grigore Ureche: *Fost-au acel Ștefan...*; Eminescu: *S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr* (Călin). 2 Vezi p. 10, nota 3. — 3 Comparația funcționează, adesea, ca un indice stilistic al superlativului. La Eminescu: *fața roșă ca un măr.*

mită la Peatră... Iaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă. Așa, cu amăgele, se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste... Afurisită priveliște mai fu și asta! Flăcăii ceilalți pe dată s-au făcut nevăzuți, iară noi, copiii, ne-am întors plîngînd pe la casele noastre. Afurisit să fie cînerul de vornic, și cum au[1] ars el inima unei mame, așa să-i ardă inima Sfîntul Foca de astăzi, lui și tuturor părtașilor săi! blăstămau femeile din sat, cu lacrimi de foc, în toate părțile. Iar mama lui bădița Vasile își petrecea băietul la Peatră, bocindu-l ca pe un mort! „Las', mamă, că lumea asta nu-i numai cît se vede cu ochii, zicea bădița Vasile mîngăind-o; și în oaste trăiește omul bine, dacă este vrednic. Oștean a fost și sfîntul Gheorghe, și sfîntul Dimitrie, și alți sfinți mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos, măcar de-am fi și noi ca dînșii!"

Ei, ei[2]! pe bădița Vasile l-am perdut; s-a dus unde i-a fost scris. Și părintele Ioan umbla acum cu pletele în vînt să găsească alt dascăl, dar n-a mai găsit un bădița Vasile, cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare[3]. Era în sat și dascălul Iordache, fîrnîitul de la strana mare, dar ce ți-i bun? Știa și el glasurile pe dinafară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpănea de bătrîn ce era; ș-apoi mai avea și darul suptului... Așadar școala a rămas pustie pentru o bucată de vreme, și cîțiva dintre noi, care ne țineam de părintele Ioan, cale-valea: biserica

---

1 În limba veche și populară, persoana a III-a singular a perfectului compus este identică cu persoana a III-a plurat: *au ars el.* Grigore Ureche: *Fost-au acel Ștefan...*; Eminescu: *S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr* (Călin). 2 Vezi p. 10, nota 3. — 3 Comparația funcționează, adesea, ca un indice stilistic al superlativului. La Eminescu: *fața roșă ca un măr.*

deschide pe om. Duminicile bîzîiam la strană, și hîrști[1]! cîte-un colac! Și, cînd veneau cele două ajunuri, cîte treizeci-patruzeci de băieți fugeam înaintea popei, de rupeam omătul de la o casă la alta, și la Crăciun nechezam ca mînzii, iar la Bobotează strigam chiraleisa de[2] clocotea satul. Și, cînd ajungea popa, noi ne așezam în două rînduri și-i deschideam calea, iară el își trăgea barba și zicea cu mîndrie cătră gazdă:

— Aiștia-s mînzii popei, fiule. Niște zile mari ca aceste le așteaptă și ei, cu mare bucurie, tot anul. Gătîtu-le-ați ceva bob fert, gălușe, turte cu julfă și vărzare?

— Gătit[3], cinstite părinte; poftim[4] de ne blagosloviți casa și masa și poftim de mai ședeți, să nu șadă peținorii.

Cînd auzeam noi de masă, tăbăram[5] pe dînsa, ș-apoi, aține-te, gură! Vorba ceea[6]: „De plăcinte rîde gura, de vărzare, și mai tare".

Ce să faci, că doar numai de două ori pe an este ajunul! Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămădit

---

1 Interjecție onomatopeică, iar, pe plan gramatical, predicativă. — 2 De remarcat frecvența consecutivelor introduse prin *de: fugeam de rupeam omătul; strigam... de clocotea satul.* — 3 De observat, în replică — aidoma ca în limba populară — omisiunea auxiliarului: *Gătit = am gătit.* 4 „Interjecția" *poftim* este, la origine, persoana I plural a verbului *a pofti.* — 5 *A tăbărî*, derivat de la *tabără*, însemna, în limba veche, *a poposi.* Sensul de „a se năpusti" se explică prin faptul că cei care „tăbărau" — adică „își așezau tabăra, poposeau" — erau, în trecut, vrăjmașii, care încălcau hotarele țării. — 6 Expresia *vorba ceea* introduce, de obicei, ziceri populare, unele rimate.

așa de tare și am răsturnat masa omului, cu bucate[1] cu tot, în mijlocul casei, de i-am dogorit obrazul părintelui de rușine. Dar el tot cu bunătate:

— De unde nu-i, de-acolo nu se varsă, fiilor; însă mai multă băgare de samă[2] nu strică!

Apoi la hramul bisericei se ținea praznicul cîte-o săptămînă încheiată, și numai să fi avut pîntece unde să pui coliva și bucatele, atît de multe erau. Și dascăli, și popi, și vlădici, și de tot soiul de oameni, din toate părțile, se adunau la hramul bisericei din Humulești, și toți ieșeau mulțămiți[3]. Ba și pe la casele oamenilor se ospătau o mulțime de străini. Și mama, Dumnezeu s-o ierte, strașnic se mai bucura cînd se întîmpla[4] oaspeți la casa noastră și avea prilej să-și împartă pînea cu dînșii.

— Ori mi-or da feciorii după moarte de pomană, ori ba, mai bine să-mi dau eu cu mîna mea. Că, oricum ar fi, tot îs mai aproape dinții decît părinții[5]. S-au văzut de acestea!

---

1 De remarcat sensul special pe care substantivul *bucată* îl dobîndește la plural: „feluri de mîncare". — 2 Locuțiune substantivală. Sinonim neologic simplu: *atenție*. 3 Forma veche, etimologică este *a mulțămi*, provenit din *mulțam*, rezultat, la rîndu-i, din urarea *(la) mulți ani*. Beniuc: *Iar dacă vrei s-aduci cuiva mulțam, / Adu-l țărînii, ce sub mine-o am (Mărul de lîngă drum)*. — 4 Nu e vorba de un dezacord gramatical *(se întîmpla oaspeți)*, ci de o formă obișnuită în limba veche și populară. — 5 Maximă populară cu rimă internă *(dinții — părinții)*.

Și cînd învățam eu la școală, mama învăța cu mine acasă și citea acum la ceaslov, la psaltire și *Alexandria*[1] mai bine decît mine, și se bucura grozav cînd vedea că mă trag la carte.

Din partea tatei, care ades îmi zicea în bătaie de joc: „Logofete, brînză-n cuiu, lapte acru-n călămări, chiu și vai prin buzunări!", puteam să rămîn cum eram mai bine: „Nic-a lui Ștefan a Petrei", om de treabă și gospodar în Humulești. Vorba ceea:

Decît codaș în oraș,
Mai bine-n satul tău fruntaș.

Mama însă era în stare să toarcă-n furcă, și să învăț mai departe. Și tot cihăia[2] mama pe tata să mă deie undeva la școală, căci auzise ea spuind la biserică, în „Parimei"[3], că omul învățat înțelept va fi și pe cel neînvățat slugă-l va avea.

Și afară de aceasta, babele care trag pe fundul sitei în 41 de bobi, toți zodierii și cărturăresele pe la care căutase pentru mine și femeile bisericoase din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate: ba că am să petrec între oameni mari, ba că-s plin de noroc, ca broasca de păr[4], ba că

---

1 Roman popular din secolul al XVII-lea (1620), povestind viața și isprăvile lui Alexandru Macedon (356—323 î.e.n.). Cartea s-a bucurat de o mare circulație. Grigore Alexandrescu o știa pe de rost! (Vezi *Satiră. Duhului meu.).* — 2 Alte sinonime pentru „a cicăli": *a bodrogăni, a boscorodi, a cetara, a dondăni, a mogorogi, a morocăni, a sucăli, a tolocăni* etc. — 3 Aci: „Fragment din *Biblie* (în special proverbele lui Solomon), citit seara la diferite slujbe bisericești". — 4 *Autoironia* este unul din procedeele preferate ale artei lui Creangă.

am un glas de înger, și multe alte minunății, încît[1] mama, în slăbiciunea ei pentru mine, ajunsese a crede că am să ies un al doilea Cucuzel, podoaba creștinătății, care scotea lacrimi din orice inimă împetrită, aduna lumea de pe lume în pustiul codrilor și veselea întreaga făptură cu viersul[2] său.

— Doamne, măi femeie, Doamne, multă minte-ți mai trebuie! zicea tata, văzînd-o așa de ahotnică pentru mine. Dac-ar fi să iasă toți învățați[3], după cum socoți tu, n-ar mai avè[4] cine să ne tragă ciubotele. N-ai auzit că unul cică s-a dus odată bou la Paris, unde-a fi acolo, și a venit vacă? Oare Grigore a lui Petre Lucăi de la noi din sat pe la ce școli a învățat, de știe a spune atîtea bongoase și conăcăria pe la nunți? Nu vezi tu că, dacă nu-i glagore-n cap, nu-i, și pace bună!

— Așa a fi, n-a fi așa, zise mama, vreu să-mi fac băietul popă, ce ai tu?

— Numaidecît popă, zise tata. Auzi, măi! Nu-l vezi că-i o tigoare[5] de băiet, cobăit și leneș, de n-are pereche. Dimineața, pănă-l scoli, îți stupești sufletul. Cum îl scoli, cere demîncare. Cît îi mic, prinde muște cu ceaslovul și toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cîrlani și să-mi deie ajutor la trebi, după cît îl ajută puterea. Iarna, pe gheață și la săniuș. Tu, cu școala ta, l-ai deprins cu nărav. Cînd s-a face mai

---

1 Consecutiva introdusă prin *încît* apare cu totul sporadic la Creangă. — 2 Aci: „glas, voce". — 3 *A ieși* este, în textul nostru, verb copulativ, formînd predicat nominal împreună cu numele predicativ *învățați*. — 4 Vezi p. 11, nota 1. — 5 *Tigoare, cobăit* sînt sinonime intensive pentru *leneș*. Sinonimia redă, în asemenea cazuri, aidoma ca în limba vorbită, ideea de insistență.

mărișor, are să înceapă a-i mirosi a[1] catrință și cu astă rînduială n-am să am folos de el niciodată.

Și după cum am cinste a vă spune, multă vorbă s-a făcut între tata și mama pentru mine, până ce a venit în vara aceea, pe la august, și cinstita[2] holeră de la 48 și a început a secera prin Humulești în dreapta și în stînga, de se auzea numai chiu și vai în toate părțile. Și eu, neastîmpărat cum eram, ba ieșeam la pîrlaz, cînd trecea cu mortul pe la poarta noastră și-l boscorodeam cu cimilitura:

Chițigaie, gaie, ce ai în tigaie?
Papa puilor duc în valea socilor.
Ferice de gangur, că șede într-un vîrf de soc
Și se roagă rugului și se-nchină cucului!
Nici pentru mine, nici pentru tine,
Ci pentru budihacea de la groapă,
Să-i dai vacă de vacă și doi boi să tacă.

Ba îl petreceam până la biserică și apoi veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi, mere turture, nuci poleite, roșcove și smochine din pomul mortului, de se încrucea tata și mama cînd mă vedeau cu dînsele. Și ca să mă scape de belea[3], m-au trimis la stînă în dumbrava Aga-

---

1 *A* își păstrează, aci, valoarea prepozițională din latinește *(ad)*. De asemenea în: *latră a pustiu, fluieră a pagubă*. Ca prefix, îl întîlnim în adverbul *acasă* (din *a* + *casă*). — 2 Epitetul este personificator și, deopotrivă, ironic. — 3 Seria sinonimică în care se încadrează *belea* este foarte amplă, cuprinzînd, la Creangă următorii termeni: *belea, chichioiu, dăndănaie, încurcătură, necaz, nevoie, nacafa, pacoste, pocinog, poznă, zăticneală.*

LICEUL GEORGHE LAZĂR BIBLIOTECA BUCUREȘTI

piei, lîngă podul Cărăgiței, unde erau și oile noastre, să șed acolo pănă s-a mai potoli bolișteа[1]. Însă peste noapte a și dat holera peste mine și m-a frămîntat și m-a zgîrcit cîrcel; și-mi ardea sufletul în mine de sete, și ciobanii și baciul habar n-aveau de asta, numai se întorceau pe ceea parte în țipetele mele și horăiau mereu. Iară eu mă tîrîiam cum puteam pănă la fîntînă, în dosul stînei, și pe nimică pe ceas beam cîte-un cofăiel[2] întreg de apă. Pot zice că în noaptea aceea la fîntînă mi-a fost masul, și n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amînar[3]. Abia despre ziuă s-a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul[4] nostru, de s-a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul, și a înștiințat pe tata, de a venit cu căruța și m-a luat acasă. Și pe drum, necontenit ceream apă, iar tata mă amîna cu momele de la o fîntînă la alta, pănă a dat Dumnezeu de am ajuns în Humulești. Și, cînd colo[5], doftorii[6] satului, moș Vasile Țandură și altul, nu-mi aduc aminte, erau la noi acasă și prăjeau pe foc într-un ceaun mare niște hoștine cu său; și după ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet de

---

1 Cuvîntul e format din rădăcina *bol- (boală)* și sufixul *-iște*, pe care îl întîlnim în numeroase formații, mai ales în limbajul popular și poetic: *iniște* (Eminescu), *ceriște, rariște, zariște* (Blaga). — 2 Diminutiv de la *cofă*. — 3 Variantă arhaic-regională pentru *amnar*. Expresia *cît ai scăpăra din am(î)nar* indică un răstimp infim. — 4 „Cioban care mînă oile la strungă pentru a fi mulse". Așadar, e derivat de la *strungă*, nu de la... *strung!* — 5 Expresie eliptică foarte solicitată de Creangă, conferind relief și vioiciune narațiunii. — 6 Variantă fonetică arhaic-populară pentru „doctor", „medic". Sinonimul lexical, arhaic-popular este *vraci*.

leuștean, mi-aduc aminte ca acum, au întins hoștinele ferbincioare pe o pînzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil; și nu pot ști cît a fi trecut la mijloc pănă ce am adormit mort, și de-abia a doua zi pe la toacă m-am trezit, sănătos ca toți sănătoșii; Dumnezeu să odihnească pe moș Țandură și pe tovarășul său! Și, vorba ceea: „Lucrul rău nu piere cu una, cu două". Pănă-n seară, am și colindat mai tot satul, ba și pe la scăldat am tras o raită, cu prietenul meu Chiriac a lui Goian, un lainic și un pierde-vară[1] ca și mine. Dar tata nu mi-a mai zis atunci nimică; m-a lăsat în voia mea pentru o bucată de vreme.

Peste iarnă, mama iar s-a pus pe capul tatei, să mă deie undeva la școală. Dar tata spunea că nu mai are bani[2] de dat pentru mine.

— Lui dascălul Vasile a Vasilicăi îi plăteam numai cîte un sorcovăț pe lună. Iar postoronca de dascălul Simeon Fosa din Țuțuieni, numai pentru că vorbește mai în tîlcuri decît alții și sfîrcîiește toată ziua la tabac, cere cîte trei husăși pe lună; auzi vorbă! Nu face băietul ista atîția husăși, cu straie cu tot, cîți am dat eu pentru dînsul pănă acum!

---

1 Cuvînt compus (ca: *linge-blide, papă-lapte, tîrîie-brîu* etc.). Procedeul compunerii apare sporadic în română (ca și în celelalte limbi romanice), spre deosebire de rusă, maghiară, germană, unde el este foarte productiv. — 2 Terminologia monedelor cuprinde, la Creangă, o lungă listă enumerativă. Pe lîngă termenii cu sens general — *bani, lei* — cititorul va găsi, în dialogul imediat următor, dintre părinții lui Nică, substantivele *sorcovăț* și *husăș*, iar mai tîrziu *galbeni, icusari, irmilici, rubele.* În *Ivan Turbincă* apare și *carboavă.*

Cînd a mai auzit mama și asta, s-a făcut foc.

— Sărmane omule! Dacă nu știi boabă de carte[1], cum ai să mă înțelegi? Cînd tragi sorcoveții la musteață, de ce nu te olicăiești atîta? Petre Todosiicăi, crîșmaru nostru, așă-i că ți-a mîncat nouă sute de lei? Vasile Roibu din Bejeni, mai pe-atîția, și alții cîți? Ruștei lui Valică și Măriucăi lui Onofreiu găsești să le dai și să le răsdai[2]? Știu eu, să nu crezi că doarme Smaranda[3], dormire-ai somnul cel de veci să dormi[4]! Și pentru băiet n-ai de unde da? Măi omule, măi! Ai să te duci în fundul iadului, și n-are să aibă cine te scoate, dacă nu te-i sili să-ți faci un băiet popă! De spovădanie fugi ca dracul de tămîie. La biserică mergi din Paști în Paști. Așa cauți tu de suflet?

— Ian taci, măi femeie, că biserica-i în inima omului, și, dacă voiu muri, tot la biserică am să șed, zise tata; nu mai face și tu atîta vorbă, ca fariseul cel fățarnic. Bate-te mai bine cu mîna peste gură și zi ca vame-

---

1 *A nu ști boabă de carte* = „a nu ști nici un pic de carte". Sensul negativ al locuțiunii se explică prin volumul infim al... boabelor. — 2 Prefixul *răs-* conferă verbului repetat *(dai)* o valoare frecventativ-intensivă. Dialog imaginar: „— Ai citit pe Arghezi? — L-am *citit* și l-am *răscitit*". — 3 Deși ea însăși vorbește, Smaranda „se obiectivează", exprimîndu-se la persoana a III-a. Căzînd de undeva din afară, amenințarea cuprinsă în replică devine mai pregnantă. — 4 Exemplu tipic de i m p r e c a ț i e, realizat prin repetarea verbului *(a dormi)* la moduri diferite: prima oară la condițional prezent, forma inversă *(dormire-ai)*, a doua la conjunctiv *(să dormi)*.

șul: Doamne, milostiv fii mie, păcătoasei[1], care-mi tot îmbălorez gura[2] pe bărbat degeaba.

În sfîrșit, cît s-a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas; căci într-o duminică, prin cîrneleaga, a venit tatul mamei, bunicu-meu David Creangă din Pipirig, la noi și, văzînd cearta iscată între tata și mama din pricina mea, a zis:

— Las', măi Ștefane și Smărănducă[3], nu vă mai îngrijiți atîta; că azi e duminică, mîne luni și zi de tîrg, iar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni, cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la școala lui Baloș, și-ți vedè[4] voi ce-a scoate el din băiet; că de ceilalți băieți ai mei, Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămit cît au învățat acolo. De douăzeci și mai bine de ani, de cînd port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbușul. Ce folos că citesc orice carte bisericească; dacă nu știi a însemna măcar cîtuș de cît, e greu. Însă de cînd mi-au venit băieții de la învățătură, îmi țin socoteala ban cu ban, și huzuresc de bine; acum zic și eu că poți duce vornicia[5] pe viață, fără să te simți. Zău, mare pomană și-a mai făcut Alecu Baloș cu școala ceea a lui, cine vrea să înțeleagă! Și, Doamne, peste ce profesor înțelept și iscusit a dat. Așa vorbește de blînd și primește cu bunătate pe fiecare, de ți-i mai mare

---

1 Atribut apozițional în dativ, acordat cu determinatul *(mie)*, ca în limba veche. 2 *A-și îmbălora gura* (sens figurat): „a certa". — 3 Diminutiv alintător de la numele propriu *Smaranda*, cu sufixul *-ucă*. Tot așa: *Măriuca*, de la *Maria*. Nume comune: *mămucă*, din *mamă* și sufixul *-ucă*.

4 Vezi p. 11, nota 1. — 5 De observat alternanța verbelor sinonime în structura locuțiunii verbale: *a duce* substituie pe *a purta* în locuțiunile *a duce vornicia* și a *purta vornicia*.

dragul să te duci la el! Ferice de părinții care l-au născut, că bun suflet de om este, n-am ce zice! Și mai ales pentru noi, țăranii munteni, este o mare facere de bine. Cînd am venit eu cu tata și cu frații mei, Petrea și Vasile și Nică din Ardeal în Pipirig, acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? Doar la Iași să fi fost așa ceva și la Mănăstirea Neamțului, pe vremea lui mitropolitu Iacob, care era oleacă[1] de cimotie cu noi, de pe Ciubuc Clopotarul de la Mănăstirea Neamțului, bunicul mîne-ta, Smărandă, al cărui nume stă scris și astăzi pe clopotul bisericei din Pipirig. Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal știa puțină carte, ca și mine; și apoi a pribegit de-acolo, ca și noi, s-a tras cu bucatele încoace, ca și moș Dediu din Vînători și alți mocani, din pricina papistașiei mai mult, pe cît știu eu. Și atît era de cuprins[2], de s-au umplut munții: Hălăuca, Peatra lui Iepure, Bărnariul, Cotnărelul și Boampele, pănă dincolo peste Pătru-Vodă, de turmele și tamazlîcurile lui. Și se pomenește că Ciubuc era om de omenie[3]; fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă și ospătat cu îndestulare. Și se dusese vestea în toate părțile despre bunătatea și bogăția sa. Pănă și Vodă cic-ar fi tras o dată în gazdă la Ciubuc, și întrebîndu-l cu cine mai ține atîta amar de bucate, el ar fi răspuns: „Cu cei slabi de minte și tari de virtute,

---

1 Regionalism. Sinonimul literar: *puțin*. Alte sinonime regionale: *nițel, o țîră*. Toate au derivat diminutive: *puțintel, olecuță (și olecuț'că), nițeluș, o țîrucă*. — 2 Aci: *înstărit, bogat*. — 3 Cuvînt și expresie *(om de omenie)* specific românești. Omenia este una din însușirile fundamentale ale poporului nostru, încă din străvechime. Termen intraductibil în alte limbi. Ca și *dor*.

măria-ta". Atunci Vodă nu s-a putut stăpîni de mirare, spuind: „Ia, aista-i om, zic și eu; de-ar fi mulți ca dînsul în domnia mea, puțină lipsă ar duce țara la nevoi!" Și l-a bătut Vodă cu mîna pe umăr, zicîndu-i: „Moșule, să știi că de azi înainte ești omul meu, și la domnie ți-i deschisă ușa orișicînd."

Și de atunci i-a mers lui Ciubuc numele de omu lui Vodă, încît și pănă astăzi un deal, în partea despre Plotunul, unde era mai mult așezarea lui Ciubuc, se cheamă *Dealul Omului.*

Pe acest deal, Smărandă, am fugit în vremea zaverei[1], cu mă-ta, cu tine și cu frate-tău Ioan, de frica unei cete de turci, care se bătuse chiar atunci cu volintirii la Secu și apoi se îndreptară spre Pipirig, după jăfuit. Iar pe soră-ta Ioana, de grăbiți ce-am fost, o uitasem acasă, pe prispă, în albiuță. Și mă-ta, cînd a dat de copilă că nu-i, a început a-și smulge părul din cap și a o boci înădușit, zicînd: „Vai de mine și de mine, copila mea, au străpuns-o turcii!"

Eu însă m-am suit în vîrful unui brad și, cum am văzut că apucă turcii spre Plotunul, m-am azvîrlit fără sine pe părul unui cal, am alergat acasă și, cînd colo, am găsit copila teafără, însă răsturnată cu albiuța de niște porci, care grohăiau împrejurul ei, cît pe ce să o rupă. Iar pe la capătul albiuței, am găsit cîteva rubele puse de turci, se vede, la capul copilei. Atunci am luat copila, și, de bucurie, nici nu știu cînd am ajuns cu dînsa la mă-ta, în Dealul Omului. Și după ce mi-am venit puțin în sine, am zis și eu în amărăciune, ca mulți

---

1 „Nume dat răscoalei organizate de greci în 1821 împotriva stăpînirii turcești (cu ramificație și în țările române)". Termenul este învechit; sinonim aproximativ: *eterie.*

înainte de mine: cei care n-au copii nu știu ce-i necazul. Bună minte mai au unia, în felul acesta, de nu se însoară! Și unul dintr-aceștia a fost și Coubuc mocanul, care, neavînd femeie, nici copii, ce i-a venit mai tîrziu, de evlavia cea multă ce avea, sau din alte împrejurări, a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamțului, și el s-a călugărit, mai cu toți haidăii lui, făcînd multe pomeniri cît a fost în viață. Iar astăzi petrece în liniște lîngă zidurile mănăstirii, Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească întru împărăția cerească! Căci și noi ca mine avem a ne duce acolo! Așa-i că voi habar n-aveți de toate aceste, de nu v-aș fi spus eu? zise bunicul oftînd.

— Nu-i rău, măi Ștefane, să știe și băietul tău oleacă de carte, nu numaidecît pentru popie, cum chiteşte Smaranda, că și popia are multe năcăfale, e greu de purtat. Și decît n-a fi cum se cade, mai bine să nu fie. Dar cartea îți aduce și oarecare mîngăiere[1]. Eu, să nu fi știut[2] a ceti, de mult aș fi înnebunit, cîte am avut pe capul meu. Însă deschid *Viețile sfinților* și văd atîtea și atîtea și zic: „Doamne, multă răbdare ai dat aleșilor[3] tăi!" Ale noastre sunt flori la ureche pe lîngă cele

---

1 Lunga intervenție a bunicului David — plină de interes prin referințele istorice și etnografice pe care le cuprinde — se încheie cu o semnificativă laudă a învățăturii, privită atît ca un instrument de cultivare a spiritului *(Din cărți culegi multă înțelepciune)*, cît și ca sursă de alinare și tămăduire a sufletului *(Dar cartea îți aduce și oarecare mîngăiere)*. — 2 Propoziție subordonată condițională, slab legată de regenta sa, prin *să*, care este, deopotrivă, și marcă a conjunctivului. — 3 De observat substantivizarea participiului, care dobîndește și un determinant posesiv *(tăi)*.

ce spune în cărți. Ș-apoi, să fie cineva de tot bou, încă nu este bine. Din cărți culegi multă înțelepciune, și, la dreptul vorbind, nu ești numai așa, o vacă de muls pentru fiecare. Băietul văd că are țiere de minte și, numai după cît a învățat, cîntă și citește cît se poate de bine.

De aceste și altele ca aceste a vorbit bunicul David cu mama și cu tata, mai toată noaptea, duminică spre luni și luni spre marți; căci la noi mînea[1] cînd venea din Pipirig la tîrg să-și cumpere cele trebuitoare.

Iar marți des-dimineață puse tarnițile și desagii pe cai și, legîndu-i frumușel cu căpăstrul: pe cel de al doilea de coada celui întăiu, pe cel de-al treile de coada celui al doile, pe cel de-al patrule de coada celui al treile, cum îi leagă muntenii, a zis:

— Ei, măi Ștefane și Smărănducă, mai rămîneți cu sănătate, că eu m-am dusu-m-am[2]. Hai, nepoate, gata ești?

— Gata, bunicule, haidem, zisei, necăjindu-mă[3] cu niște costițe de porc afumate și cu niște cîrnați fripți, ce mi-i pusese mama dinainte.

---

1 *A mînea* (lat *manēre*) : a petrece noaptea, a dormi undeva"; „a poposi undeva peste noapte". Participiul *mas* poate fi substantivizat: „În noaptea aceea la fîntînă mi-a fost *masul* și n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amnar". Legătura etimologică cu *a rămînea* este transparentă. — 2 Logic: acțiunea este viitoare; afectiv: ea este deja consumată, dată fiind certitudinea, din punctul de vedere al vorbitorului, a plecării. De aceea se întrebuințează perfectul. Să se remarce repetarea auxiliarului *(m-am dusu-m-am)*, amintind fapte asemănătoare din limba veche. — 3 Verbul *a se necăji* — într-un asemenea context — capătă savoare. Creangă este hîtru.

cei ce au gușa în cap decît de cei ce o poartă pe dinafară[1]...

A doua zi am purces din Fărcașa pe la Borca spre Pîrăul Cîrjei și Cotîrgaș, pănă ce am ajuns și la Broșteni[2]. Și după ce ne-a așezat bunicul în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca[3], apoi ne-a dus pe la profesor și pe la biserică, de ne-a închinat pe la icoane, și pe urmă ne-a lăsat cu sănătate[4] și s-a întors acasă, trimițîndu-ne din cînd în cînd cele trebuitoare.

Și satul Broștenii fiind împrăștiat, mai ca toate satele de la munte, nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua-meaza-mare prin el; o casă ici sub tihăraia asta, alta dincolo de Bistriță, sub altă tihăraie, mă rog, unde i-a venit omului îndămînă să și-o facă[5]. Și Irinuca avea o cocioabă veche de bîrne, cu ferestrele cît palma, acoperită cu scînduri, îngrădită cu răzlogi de brad și așezată chiar sub munte, pe malul stîng al Bistriței,

---

1 Să se remarce savoarea crudă a acestei ziceri. — 2 Nu e lipsit de interes că autorul notează amănunțit și cu precizie etapele succesive ale „traseului" străbătut, de la Pipirig la Broșteni: Boboiești Hălăuca, Fărcașa, Borca, Pîrăul Cîrjei, Cotîrgaș, Broșteni. Creangă se bucură de alaiul acestor nume, familiare și amintitoare... — 3 Diminutiv de la *Irina*, cu sufixul *-ucă*. Vezi p. *21*, nota *3*. — 4 „Întîlnișul" și despărțirea sînt, în viața din veac a poporului nostru, adevărate ritualuri, iar „ceremonialul" care le însoțește — treaptă a omeniei — trebuie redat cu strictețe *(ne-a lăsat cu sănătate;* vezi mai sus: *sărutînd mîna bunicăi)*. — 5 Descriere realistă a unui sat de munte — așa cum se înfățișa în epoca lui Creangă. Detaliu pitoresc: *nu se rușina lupul și ursul a se arăta ziua-meaza-mare.*

aproape de pod[1]. Irinuca era o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă; avea bărbat și o fată balcîză și lălîie[2], de-ți era frică să înnoptezi cu dînsa în casă. Noroc numai că de luni dimineața și pînă sîmbătă seara n-o mai vedeai; se ducea cu tată-său în munte, la făcut ferestrea, și lucra toată săptămîna ca un bărbat pentru nimica toată: doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia își puteau scoate mămăliga. Ba la mulți se întîmpla de veneau sîmbătă noaptea cîte cu un picior frînt sau cu boii stîlciți, și aceasta le era cîștig pe deasupra.

Cocioaba de pe malul stîng al Bistriței, bărbatul, fata și boii din pădure, un țap și două capre slabe și rîioase, ce dormeau pururea în tindă, era toată averea Irinucăi. Dar și asta-i o avere, cînd e omul sănătos. Însă ce mă privește? Mai bine să ne căutăm de ale noastre[3].

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi ne-am dus la școală; și văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Cînd am auzit noi una ca asta, am început a plînge cu zece rînduri de lacrimi[4] și a ne ruga de toți Dumnezeii să nu ne sluțească. Dar ț-ai găsit; profesorul a stat lîngă noi, pînă ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus în rînd cu ceilalți școlari și ne-a dat de învățat, după puterea noastră, între una-alta, și „Îngerul a strigat", pe dinafară.

---

1 Descrierea satului se completează cu aceea a unei „case" (a Irinucăi), vădind, prin toate detaliile, sărăcia *(o cocioabă veche de bîrne...)*. — 2 De subliniat expresivitatea celor două epitete coordonate, sporită de alcătuirea lor fonetică *(balcîză* și *lălîie)*. — 3 Povestitorul încearcă să stabilească un fel de „complicitate" cu „ascultătorii" săi *(ale noastre)*. — 4 Exemplu tipic de hiperbolă.

Și am dus-o noi așa până pe la Mezii-Păresii[1]. Și unde nu ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîie căprească de la caprele Irinucăi! Ei, ei! ce-i de făcut? Dascălul nu ne mai primea în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicu n-avè cine-l înștiința, merindele erau pe sfîrșite, rău de noi[2]!

Nu știu cum se întîmplă, că, aproape de Bunavestire, unde nu[3] dă o căldură ca aceea[4], și se topește omătul, și curg pîrăiele, și[5] se umflă Bistrița din mal în mal, de cît pe ce să ieie casa Irinucăi. Și, noi, pe căldurile cele, ne ungeam cu leșie tulbure, ședeam afară la soare cu pelea goală, până se usca cenușa pe noi, și apoi ne băgam în Bistrița de ne scăldam. Așa ne învățase o babă să facem, ca să ne treacă de rîie. Vă puteți închipui[6] ce vra să zică a te scălda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi, tocmai în postul cel mare! Și nici tu junghiu, nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi, dar nici de rîie n-am scăpat. Vorbea ceea: „Se ține ca rîia de om".

Într-o zi, fiind Irinuca dusă în sat și avînd obiceiu a ședè uitată, ca fata vătămanului, noi n-avem ce

---

1 *Părese, păresimi* (învechit și popular; în religia creștină): „Postul paștilor". *Mezii-Păresii:* mijlocul unui post. — 2 Ritmul narațiunii se precipită, datorită juxtapunerii și întrebuințării aceluiași timp verbal (imperfectul), culminînd cu „concluzia" cuprinsă în ultima propoziție, eliptică *(rău de noi!)*. — 3 Expresie foarte frecventă la Creangă, specifică exprimării orale, vestind acțiuni bruște, surprinzătoare. — 4 Vezi p. *4*, nota *2*. — 5 Întreita repetare a conjuncției *și* punctează și mai pregnant gradația ascendentă, redată de cele trei verbe *(se topește, curg, se umflă)*. — 6 Se restabilește contactul direct *(Vă...)* cu cititorul-ascultător.

lucra? Ne suim pe munte la deal de casa ei, cîte c-o bucată de răzlog în mînă, și cum curgeau pîrăiele grozav, mai ales unul alb cum îi laptele, ne pune dracul de urnim o stîncă din locul ei, care era numai înțînată, și unde nu pornește stînca la vale, săltînd tot mai sus de un stat de om; și trece prin gardul și prin tinda Irinucăi, pe la capre, și se duce drept în Bistrița[1], de clocotea apa! Asta era în sîmbăta lui Lazăr, pe la amiazi. Ei, ei! ce-i de făcut[2]? Gardul și casa femeii dărîmate la pămînt, o capră ruptă în bucăți, nu-i lucru de șagă. Uitasem acum și rîie și tot de spaimă.

— Strînge răpede ce mai ai, pănă cînd nu vine baba, și hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile, în Borca, zise Dumitru, căci plutele începuse a umbla.

Înșfăcăm noi te mieri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută, și plutașii, de cuvînt[3], și pornesc. Ce-a fi zis Irinuca, în urma noastră, ce n-a fi zis, nu știu; dar știu atîta că eram cu gheața-n spate, de frică, păn-am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul. Iar a doua zi, în duminica de Florii, des-dimineață am plecat din Borca pe Plaiul-Bătrîn, împreună cu doi plăieși călări, spre Pipirig. Era o zi frumoasă în duminica aceea, și plăieșii spuneau că n-au mai apucat așa primăvară devreme de cînd îs ei.

Eu cu Dumitru însă o duceam într-un cîntec, strîngînd viorele și toporași de pe lîngă plaiu, și mergeam

---

1 Numele de ape și orașe erau adesea nearticulate în textele vechi. Mai sus: *Ozană*. Într-o postumă a lui Eminescu apare forma: „Pîrcălabul de *Suceavă*". — 2 Interjecțiile și interogațiile — adresate unui interlocutor imaginar — constituie indici notabili ai oralității. — 3 Sensul: *îndată, fără întîrziere*. Sinonim: *într-un buc* (vezi mai jos).

BIBLIOTECA ȘCOLARĂ BUCUREȘTI

tot zburdînd și hîrjonindu-ne, de parcă nu eram noi rîioșii din Broșteni, care făcusem atîta bucurie[1] la casa Irinucăi. Și mergînd noi tot așa, cam pe la amiază, deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită, să răstoarne brazii la pămînt, nu altăceva! Pesemne baba Dochia nu-și lepădase toate cojoacele[2]. Începe a bura, apoi a întoarce în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare cumsecade și, într-un buc, ne astupă drumul de nu știai încotro să mergi. Și tot ninsoare și pîclă pănă în pămînt, de nu se vedea om pe om alături fiind[3].

— Așă-i că s-a diochet vremea? zise unul dintre plăieși oftînd. Mă mieram eu să fi mîncat lupul iarna asta așa de în pripă. De pe la Înțărcători am prăpădit drumul. De-acum s-o luăm de-a chioara, și unde ne-a fi scris, acolo vom ieși.

— I-auziți glasul unui cucoș, zise celalalt plăieș. Haideți să apucăm într-acolo și poate să ieșim în sat undeva.

Și ne coborîm noi, și ne tot coborîm, cu mare greutate, pe niște povîrnișuri primejdioase, și ne încurcăm printre ciritei de brad, și caii lunecau și se duceau de-a răstăgolul, și eu cu Dumitru mergeam zgribuliți și plîngeam în pumni de frig; și plăieșii numa icneau și-și mușcau buzele de necaz; și omătul se pusese pe une locuri pănă la brîu, și[4] începuse a înnopta cînd am ajuns

---

1 Antifrază: *bucurie* = *necaz*. — 2 Reminiscență folclocă. — 3 Construcție concesivă (chiar dacă erau alături). 4 Conjuncția coordonatoare *și* — întocmai ca în condițiile rostirii — revine de 10 ori în cuprinsul aceleiași fraze!

într-o înfundătură de munți, unde se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaș ce venea, ca și noi, din deal în vale, prăvălindu-se și izbindu-se de cele stînci fără voința sa... Numai atîta, că el a trecut mai departe în drumul său, iar noi am stat pe loc și am pus-o de mămăligă, fără apă.

— Ei, măi băieți, ia amù trageți la aghioase, zise un plăieș, scăpărînd și dînd foc unui brad.

— Ce ți-i scris în frunte ți-i pus; chef și voie bună, zise celalalt scoțînd o hrincă înghețată din desagi, pîrpălind-o pe jăratic și dîndu-ne și nouă cîte-o harchină.

Și așa luneca hrinca aceea de ușor pe gît, parcă era unsă cu unt! După ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigit împrejurul focului; și deasupra ninsoare, dedesubt udeală; pe-o parte înghețai, pe una te frigeai, ca la vremea și locul acela. Și tot chinuindu-ne așa, era să ne pască[1] alt păcat: cît pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăieși. Pesemne blăstămul Irinucăi ne ajunsese.

În sfîrșit, se face și ziuă și, după ce ne spălăm cu omăt și ne închinăm după obiceiul creștinesc, apoi pornim cu plăieșii la deal, pe unde ne coborîsem. Ninsoarea mai încetase, și după multă trudă am găsit dru-

---

1 Metaforă din domeniul păstoresc. Eminescu: *Părînd pe veci a răsări, / Din urmă moartea-l paște, / Căci toți se nasc spre a muri / Și mor spre a se naște.* Rebreanu: Biata nevastă-sa nici nu bănuiește ce *primejdie îl paște*".

mul; și hai, hai! hai, hai[1]! către sară am ajuns la bunicul David în Pipirig. Și cînd ne-a văzut bunica, de bucurie a și tras un bocit.

— David al meu are de gînd să mă bage de vie în mormînt, cu apucăturile lui, cum văd eu. Inca ce rană-i pe dînșii, sărmanii băieți! Cum i-a mînca rîia printre străini, mititeii!

Și după ce ne-a căinat și ne-a plîns bunica, după obiceiul ei, și după ce ne-a dat demîncare tot ce avea mai bun și ne-a îndopat bine, degrabă s-a dus în cămară, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn, ne-a uns peste tot trupul din creștet pănă în tălpi și apoi ne-a culcat pe cuptior la căldură. Și tot așa ne-a uns de cîte două-trei ori pe zi cu noapte, pănă ce în Vinerea-Sacă ne-am trezit vindecați taftă[2]. Dar pănă atunci a venit și veste de la Broșteni despre stricăciunea ce făcusem, și bunicul, fără vorbă, a mulțămit pe Irinuca cu patru galbeni.

Apoi, în Sîmbăta Paștilor, m-a trimis la părinți acasă, în Humulești. Și în ziua de Paști am tras un „Îngerul a strigat" la biserică, de au rămas toți oamenii cu gurile căscate la mine. Și mamei îi venea să mă

---

1 Repetarea multiplă a interjecției ne transmite parcă ecouri și frînturi din îndemnurile reciproce ale drumeților istoviți. Accentele cad, simetric, pe silabele pare (a doua și a patra) ale grupului interjecțional, care reprezintă punctele de vîrf ale traseului intonațional: *hai, hài ! hai, hài !* (U/ U/).

2 Detalii pitorești din domeniul medicinii populare, a cărei eficacitate Creangă nu întîrzie să o sublinieze *(Ne-am trezit vindecați taftă). Taftă:* „Țesătura de mătase lucioasă și netedă, care produce un foșnet cînd este atinsă". În textul nostru, cuvîntul este întrebuințat metaforic, sugerînd ideea de „neted, curat".

înghită de bucurie. Şi părintele Ioan m-a pus la masă cu dînsul, şi Smărăndiţa a ciocnit o mulţime de ouă roşii cu mine. Şi[1] bucurie peste bucurie venea pe capul meu. Iar la Învierea a doua nu mi-a mai mers aşa de bine, căci toate fetele din sat, viind la biserică şi unele din ele fiind mai drăcoase, cum au dat cu ochii de mine, le-a şi bufnit rîsul, şi au început a-mi zice: „Tunsul felegunsul, tunsul felegunsul, cînii după dînsul!"

Bucureşti, 1880, septembre

---

1 De data aceasta, *şi* leagă între ele fraze întregi *(Şi în ziua de Paşti... Şi mamei îi venea... Şi părintele Ioan... Şi bucurie peste bucurie...).*

II

Nu știu alții cum sunt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stîlpul hornului unde lega mama o șfară cu motocei la capăt, de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei, la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă țineam cînd începusem a merge copăcel, la cuptiorul pe care mă ascundeam cînd ne jucam noi, băieții, de-a mijoarca, și la alte jocuri și jucării[1] pline de hazul și farmecul copilăresc, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie! Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții, și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ni era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea[2]!

---

1 Aci, sinonim cu „șotii". — 2 Mărturisire emoționată și nostalgică a puternicului atașament afectiv față de orizontul copilăriei. Enumerarea pornește de la general *(casa părintească din Humulești)*, coborînd apoi la detalii semnificative *(stîlpul hornului, prichiciul vetrei, cuptiorul)*, reorganizate, spre sfîrșit, într-o formulare tot cu caracter generalizator *(alte jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăresc)*. Fraza este arborescentă, cu multe subordonate atri-

Și eu eram vesel ca vremea cea bună și sturlubatic și copilăros ca vîntul[1] în turburarea sa.

Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale, îmi zicea cu zîmbet uneori, cînd începea a se ivi soarele dintre nori după o ploaie îndelungată: „Ieși, copile cu părul bălan, afară și rîde la soare, doar s-a îndrepta vremea" și vremea se îndrepta după rîsul meu...

Știa, vezi bine[2], soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății[3]: alunga nourii cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigînd toporul în pămînt, afară, dinaintea ușei; închega apa numai cu două picioare de vacă, de se încrucea lumea de mirare; bătea pămîntul, sau păretele, sau vrun lemn, de care mă păleam la cap, la mînă sau la picior, zicînd: „Na, na!", și îndată-mi trecea durerea... cînd vuia în sobă tăciunele aprins, care se zice că face a vînt și vreme rea, sau cînd țiuia tăciunele, despre care se zice că te vorbește

---

butive, determinînd fiecare din elementele enumerării de mai sus *(stîlpul hornului, unde...; prichiciul vetrei... de care...; cuptiorul pe care...)*, fiind, la rîndu-le, determinate de alte subordonate consecutive *(de crăpau mîțele jucîndu-se)* și temporale *(cînd începusem a merge copăcel* etc.). Se observă fără greutate cadența frazei, care s-ar lăsa lesne desfăcută în unități metrice. Sîntem în fața unui fragment de proză ritmată, cum sînt atîtea la Odobescu, Mateiu Caragiale, Sadoveanu. — 1 Comparațiile, la Creangă, sînt totdeauna simple și firești. — 2 Construcție incidentă specifică exprimării orale. — 3 Fragmentul următor este un amplu inventar de credințe străvechi, obiceiuri rustice și eresuri, care fermecaseră copilăria lui Nică.

cineva de rău, mama îl mustra acolo, în vatra focului, și-l buchisea cu cleștele, să se mai potolească dușmanii; și mai mult decît atîta: oleacă ce nu-i venea mamei la socoteală căutătura mea, îndată pregătea, cu degetul îmbălat, puțină tină din colbul[1] adunat pe opsasul încălțării, ori, mai în grabă, lua funingenă de la gura sobei, zicînd: „Cum nu se dioache călcăiul sau gura sobei, așa să nu mi se dioache copilașul!" și-mi făcea apoi cîte-un benchiu boghet în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul!... și altele multe încă făcea...

Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cît mi-aduc aminte; și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m-au legănat cînd îi sugeam țîța cea dulce și mă alintam la sînu-i, gîngurind și uitîndu-mă în ochi-i cu drag! Și sînge din sîngele ei și carne din carnea ei am împrumutat, și a vorbi de la dînsa am învățat[2]. Iar înțelepciunea de la Dumnezeu, cînd vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău.

Dar vremea trecea cu amăgele, și eu creșteam pe nesimțite, și tot alte gînduri îmi zburau prin cap, și alte plăceri mi se deșteptau în suflet, și, în loc de înțelepciune, mă făceam tot mai neastîmpărat, și dorul meu era acum nemărginit; căci sprințar și înșelător este gîndul omului, pe ale căruia aripi te poartă dorul necontenit și nu te lasă în pace, pănă ce întri în mormînt!

Însă vai de omul care se ia pe gînduri! Uite cum te trage pe furiș apa la adînc, și din veselia cea mai mare cazi deodată în uricioasa întristare!

---

1 Serie sinonimică: *praf, colb, pulbere.* — 2 Tandră evocare a Smarandei, cu glas tremurat.

Hai mai bine despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă și nevinovată[1]. Și, drept vorvind, acesta-i adevărul.

Ce-i pasă copilului cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mîine, sau că-i frămîntă alte gînduri pline de îngrijire. Copilul, încălecat pe bățul său, gîndește că se află călare pe un cal de cei mai strașnici, pe care aleargă, cu voie bună, și-l bate cu biciul și-l strunește cu tot dinadinsul, și răcnește la el din toată inima de-ți iè auzul; și de cade jos, crede că l-a trîntit calul, și pe băț își descarcă mînia în toată puterea cuvîntului...

Așa eram eu la vîrsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii, de cînd îi lumea asta și pămîntul, măcar să zică cine ce-a zice.

Cînd mama nu mai putea de obosită și se lăsa cîte oleacă ziua, să se odihnească, noi, băieții, tocmai atunci ridicam casa în slavă. Cînd venea tata noaptea de la pădure din Dumesnicu, înghețat de frig și plin de promoroacă, noi îl spăriam sărindu-i în spate pe întuneric. Și el, cît era de ostenit, ne prindea cîte pe unul, ca la „baba-oarba", ne ridica în grindă, zicînd: „'tîta mare!" și ne săruta mereu pe fiecare. Iar după ce se aprindea opaițul, și tata se punea să mănînce, noi scoteam mîțele de prin ocnițe și cotruță și le flocăiam și le șmotream[2] dinaintea lui, de le mergea

---

1 Vorbe amare, rostite cu privirea întoarsă spre trecut.
2 Remarcabilă — expresivitatea celor două verbe *(flocăiam, șmotream)*, rezultată, în mare parte, din însăși structura lor sonoră. Regionalismul *a șmotri* („a mustrului") este derivat de la substantivul *șmotru*, care, în limba veche, însemna „instrucție militară"!

colbul; și nu puteau scăpa bietele mîțe din mînile noastre pănă ce nu ne zgîriau și ne stupeau ca pe noi.

— Încă te uiți la ei, bărbate, zicea mama, și le dai paiele! Așă-i?... Ha, ha! bine v-au mai făcut, pughibale spurcate ce sunteți! Că nici o lighioaie nu se poate aciua pe lîngă casă de răul vostru. Iaca, dacă nu v-am săcelat[1] astăzi, faceți otrocol prin cele mîțe și dați la om ca cînii prin băț. Ăra! d-apoi aveți la știință că vă prea întreceți cu dediochiul! Acuș ieu varga din coardă și vă croiesc de[2] vă merg petecele!

— Ia lasă-i și tu, măi nevastă, lasă-i, că se bucură și ei de venirea mea, zicea tata, dîndu-ne huța. Ce le pasă? Lemne la trunchiu sunt; slănină și făină în pod este de-a volna; brînză în putină, asemenea; curechiu în poloboc, slavă Domnului! Numai de-ar fi sănătoși să mănînce și să se joace acum, cît îs mititei; că le-a trece lor zburdăciunea cînd or fi mai mari și i-or lua grijile înainte; nu te teme, că n-or scăpa de asta. Ș-apoi nu știi că este o vorbă: „Dacă-i copil, să se joace, dacă-i cal, să tragă; și dacă-i popă să citească..."

— Ție, omule, zice mama, așa ți-i a zice, că nu șezi cu dînșii în casă toată ziulica, să-ți scoată peri albi, mînca-i-ar pămîntul să-i mănînce[3], Doamne, iartă-mă! De-ar mai veni vara, să se mai joace și pe-a-

---

1 *A săcela* este sinonim cu *a țesăla;* aci are sens figurat și înseamnă „a bate". — 2 Subordonată consecutivă redînd intensitatea acțiunii exprimate de verbul regent *(croiesc).* 3 Aprigă imprecație a Smarandei, „corectată" imediat *(Doamne, iartă-mă!).* Indice notabil al oralității.

fară, că m-am săturat de ei ca de mere pădureț[1]! Cîte drăcării[2] le vin în cap, toate le fac. Cînd începe a toca la biserică, Zahei al tău cel cuminte[3], fuga și el afară și începe a toca în stative, de pîrie părețiii casei și duduie[4] ferestile. Iar stropșitul de Ion, cu talanca de la oi, cu cleștele și cu vatrarul, face o hodorogeală și un tărăboiu, de-ți iè auzul. Apoi își pun cîte-o țoală în spate și cîte-un coif de hîrtie în cap și cîntă „Aliluiia" și „Doamne miluiește, popa prinde pește", de te scot din casă. Și asta în toate zilele de cîte două-trei ori, de[5]-ți vine, cîteodată, să-i coșești în bătaie, dac-ai sta să te potrivești lor.

— 'Poi[6] dă, măi femeie, tot ești tu bisericoasă, de s-a dus vestea; încaltea ți-au făcut și băieții biserică aici pe loc după cheful tău, măcar că-ți întră biserica în casă, de departe ce-i[7]... De-amu puneți-vă pe făcut privigheri de toată noaptea și parascovenii

---

1 Reliefăm, din nou, simplitatea, caracterul firesc, necăutat al comparațiilor. — 2 Universul *Amintirilor* (lumea jocului și a zburdălniciei) reclamă serii sinonimice adecvate. Una din ele însumează, pe lîngă *drăcării*, alte sinonime aproximative ca: *bazaconii, iznoave hazoase, minunății, năzbîtii, năzdrăvănii, parascovenii.* — 3 Antifraza *(cel cuminte)* se asociază cu ironia *(Zahei al tău).* — 4 Formații onomatopeice. — 5 În replica Smarandei mișună propozițiile subordonate consecutive introduse prin *de (de pîrie părețiii; de-ți iè auzul; de te scot din casă; de-ți vine să-i coșești în bătaie).* — 6 Aidoma ca în aspectul vorbit al limbii, vocala inițială a adverbului *apoi* este, aci, înlăturată. Fenomenul se numește *afereză.* — 7 „Șuguirea" este caracteristică multora dintre eroii lui Creangă; lui Moș Nichifor Coțcariul — în special.

cîte vă place, măi băieți; dacă vi-i voia să vă deie mă-ta în toate zilele numai colaci de cei unși cu miere de la „Patruzeci de sfinți" și colivă cu miez de nucă.

— Ei, apoi! minte ai, omule? Mă mieram eu, de ce-s și ei așa de cuminți, mititeii, că tu le dai nas și le ții hangul. Ia privește-i cum stau toți treji și se uită țintă în ochii noștri, parcă au de gînd să ne zugrăvească. Ian să-i fi sculat la treabă, ș-apoi să-i vezi cum se codesc, se drîmboiesc și se sclifosesc[1], zise mama. Hai! la culcat, băieți, că trece noaptea; vouă ce vă pasă, cînd aveți demîncare sub nas!

Și după ce ne culcam cu toții, noi, băieții, ca băieții, ne luam la hîrjoană, și nu puteam adormi de incuri, pănă ce era nevoită biata mamă să ne facă musai cîte-un șurub, două prin cap și să ne deie cîteva tapangele la spinare[2]. Și tata, săturîndu-se cîteodată de atîta hălăgie, zicea mamei:

---

1 Troiță de verbe *(se codesc, se drîmboiesc, se sclifosesc)* — aproape sinonime — expresive prin structura lor fonetică. — 2 În universul *Amintirilor*, „bătaia" este la ea acasă. De aceea, și seria sinonimelor care o exprimă este foarte cuprinzătoare. O deschid locuțiuni verbale în componența cărora intră substantivul amintit: *a lua la bătaie, a da o bătaie, a se încăiera la bătaie, a ucide în bătaie;* elementul verbal poate fi întrebuințat metaforic: *a snopi în bătaie, a cosi în bătaie.* Mai expresive sînt locuțiunile de tipul: *a trage o chelfăneală, a da de cheltuială, a da o scărmănătură (bună), a da tapangele la spinare* etc., iar, cu valoare pasivă, *a mînca papară.* Numeroase sînt sinonimele lexicale propriu-zise, unele de un „pitoresc sonor" remarcabil: *a arde, a buchisa, a cinătui, a croi, a dobzăla, a ghigosi, a jnăpăi, a mușlrului, a otînji, a pieptăna,*

— Ei, taci, taci! ajungă-ți de-amu, herghelie! Știu că doar nu-s babe, să chirotească din picioare!

Însă mama ne mai da atunci cîteva pe deasupra, și mai îndesate, zicînd:

— Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sunteți! Nici noaptea să nu mă pot odihni de incotele voastre?

Și numai așa se putea liniști biata mamă de răul nostru, biată să fie de păcate! Ș-apoi socotiți că se mîntuia numai cu-atîta? Ți-ai găsit[1]! A doua zi desdimineață le începeam din capăt; și iar lua mama nănașa, din coardă, și iar ne jnăpăia[2], dar noi parcă bindiseam de asta?... Vorba ceea: „Pielea rea și răpănoasă, ori o bate, ori o lasă"[3].

Și cîte nu ne venea în cap, și cîte nu făceam cu vîrf și îndesate, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întîmplă.

Mai pasă de ține minte toate cele și acum așa, dacă te slujește capul, bade Ioane[4].

La Crăciun, cînd tăia tata porcul și-l pîrlea, și-l opărea, și-l învălea iute cu paie, de-l înnădușea[5], ca

---

a răfui, a săcela, a tîrnosi etc. Dintre acestea, unele (monosemantice) redau numai conceptul de „a bate", pe cînd cele mai multe sînt doar sinonime parțiale, exprimînd aceeași noțiune prin transfer metaforic *(a croi, a pieptăna, a săcela)*. 1 Expresie familiară, specifică oralității. Pronumele *ți-* trimite către un interlocutor imaginar. Formă pregnantă a „sfătoșeniei", caracteristică lui Creangă. — 2 Vezi p. *42* nota 2. — 3 Altă zicere rimată *(răpănoasă / lasă)*. — 4 „Necesitatea replicii" este atît de imperios resimțită, încît povestitorul se adresează sieși *(bade Ioane) !* — 5 Belșugul verbelor și repetarea conjuncțiilor coordonatoare sugerează febrilitatea „activității" evocate.

să se poată rade mai frumos, eu încălecam pe porc deasupra paielor și făceam un chef de mii de lei, știind că mie are să-mi deie coada porcului s-o frig și beșica s-o umplu cu grăunțe, s-o umflu și s-o zurăiesc[1] după ce s-a usca; ș-apoi vai de urechile mamei, până ce nu mi-o spărgea de cap!

Și, să nu-mi uit cuvîntul! Odată, la un Sfîntul Vasile, ne prindem[2] noi vro cîțiva băieți din sat să ne ducem cu plugul; căci eram și eu mărișor acum, din păcate. Și în ajunul Sfîntului Vasile, toată ziua am stat de capul tatei, să-mi facă și mie un buhaiu ori, de nu, batăr[3] un harapnic.

— Doamne, ce harapnic ți-oiu da eu, zise tata de la o vreme. N-ai ce mînca la casa mea? Vrei să te bușească cei nandralăi prin omăt? Acuș te descalț!

Văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am șterpelit-o de-acasă numai cu beșica cea de porc, nu cumva să-mi ieie tata ciubotele și să rămîn de rușine înaintea tovarășilor. Și nu știu cum s-a întîmplat, că nici unul dintre tovarăși n-avea clopot. Talanca mea era acasă, dar mă puteam duce s-o ieu? În sfîrșit, facem noi ce facem și sclipuim de cole o coasă ruptă, de ici o cîrceie de tînjală, mai un vătrar cu belciug, mai beșica cea de porc a mea, și, pe după toacă, și pornim pe la case. Ș-o luăm noi de la popa Oșlobanu, tocmai din capul satului din sus, cu gînd să umblăm tot satul... Cînd colo[4], popa tăia lemne

---

1 Formație onomatopeică. — 2 Aci: *ne întovărășim.* — 3 Regionalism, intră și în componența locuțiunii conjuncționale concesive (folosite și de Sadoveanu) *batăr că (să).* — 4 Propoziție eliptică de predicat *(cînd ajunserăm acolo)*, exprimînd, dens și strîns, o întîmplare care răstoarnă așteptările.

la trunchiu afară și, cum a văzut că ne așezăm la fereastră și ne pregătim de urat, a început a ne trage cîteva nașteri îndesate și a zice:

— De-abia s-au culcat găinile, și voi ați și început? Ia stați oleacă, blăstemaților, să vă dau eu!

Noi, atunci, am pîrlit-o la fugă. Iar el, zvîrr[1]! cu o scurtătură în urma noastră, căci era om hursuz și pîclișit[2] popa Oșlobanu. Și, din spaima ceea, am fugit noi mai jumătate de sat înapoi, fără să avem cînd îi zice popei: „Drele pe podele și bureți pe pereți; cîte pene pe cucoși, atîția copii burduhoși", cum obicinuiesc a zice plugarii pe la casele ce nu-i primesc.

— Măi, al dracului venetic și ceapcîn de popă! zicem noi, după ce ne adunăm toți la un loc, înghețați de frig și spărieți. Cît pe ce era să ne ologească boaita cea îndrăcită, vedè-l-am dus pe năsălie la biserica Sfîntului Dumitru de sub cetate, unde slujește; curat Ucigă-l crucea[3] l-a colăcit să vie să-și facă budihacea[4] casă la noi în sat. Ferească Dumnezeu să fie preoții noștri așa, că nu te-ai mai înfrupta cu nimica de la biserică în vecii vecilor! Și pănă-l mai menim noi pe popă, pănă-l mai boscorodim, pănă una alta, amurgește bine.

— Ei, amu, ce-i de făcut? Hai să intrăm ici, în ograda asta, zise Zaharia lui Gîtlan, că ne trecem vremea stînd în mijlocul drumului.

---

1 Interjecție onomatopeică predicativă. — 2 *Hursuz* și *pîclișit* sînt sinonime relative. Cuplarea lor are o valoare intensivă. — 3 Dracul. — 4 Remarcabil șiragul epitetelor oferite popei Oșlobanu: *venetic, ceapcîn* („zgîrcit"), *boaită îndrăcită, budihace.*

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

Și întrăm noi la Vasile-Aniței și ne așezăm la fereastră după obiceiu. Dar parcă naiba vrăjește: cela nu sună coasa, că-i e frig; celuia că-i îngheață mînile pe cîrceie; văru-meu Ion Mogorogea, cu vătrarul subsuoară, se punea de pricină că nu ură, și numa-ți crăpa inima-n tine de necaz!

— Ură tu, măi Chiriece, zic eu lui Goian; și noi, măi Zaharie, să prufnim[1] din gură ca buhaiul; iară ițilalți să strige: hăi, hăi!

Ș-odată și începem. Și ce să vezi[2]? Unde nu se iè hapsina de nevasta lui Vasile-Aniței cu cociorva aprinsă după noi, căci tocmai atunci trăgea focul, să deie colacii în cuptior.

— Vai, aprinde-v-ar focul, să vă aprindă[3]! zise ea, burzuluită grozav; dar cum se cheamă asta? În obrazul cui v-a învățat!...

Atunci noi, la fugă[4], băieți mai dihai decît la popa Oșlobanu... „Dar bun pocinog a mai fost ș-aista, zicem noi, oprindu-ne în răscrucile[5] drumului din mijlocul satului, aproape de biserică. Încă una-două de aiestea, și ne scot oamenii din sat afară ca pe niște lăieși[6].

---

1 Formație onomatopeică. — 2 Interogație familiară, specifică „spunerii". — 3 Imprecație, realizată, ca de obicei, prin repetarea la conjunctiv a verbului aflat, prima oară, la optativ. — 4 Din locuțiunea verbală *a o lua la fugă* rămîne, aci, numai componenta nominală (la fugă). Concentrarea expresiei dinamizează narațiunea. — 5 Sinonime: *răspîntie;* popular: *furcătură, înfurcătură (înfurcitură).* 6 Țigani nomazi. Derivat de la substantivul *laie* („ceată de țigani nomazi"), de unde avem și derivatul *lainic* („hoinar, vagabond"), pe care l-am întîlnit la începutul *Amintirilor:* „Prietenul meu Chiriac a lui Goian, un *lainic* și un pierde-vară ca și mine".

Mai bine să mergem la culcare". Și după ce ne arvonim noi și pe la anul, cu jurămînt, să umblăm tot împreună, ne-am despărțit unul de altul, răbigiți de frig și hămisiți de foame, și hai fiecare pe la casa cui ne are, că mai bine-i pare[1]. Și iaca așa ne-a fost umblarea cu plugul în anul acela.

D-apoi cu smîntînitul oalelor, ce calamandros făceam!

Cînd punea mama laptele la prins, eu, fie post, fie cîșlegi, de pe-a doua zi și începeam a linchi grosciorul de pe deasupra oalelor; și tot așa în toate zilele, pănă ce dam ce chișleag. Și cînd căuta mama să smîntînească oalele, smîntînește Smărandă, dacă ai[2] ce...

— Poate c-au luat strigoaicele mana de la vaci, mămucă, ziceam eu, șezînd închircit și cu limba scoasafară dinaintea mamei, jos lîngă oale.

— Doamne, prinde-l-voiu[3] strigoiul cela odată la oala cu smîntînă, zicea mama uitîndu-se lung la mine, ș-apoi las'[4]! Nănașa din grindă are să-i știe de știre, de nu l-or putè scoate din mîna mea tot neamul strigoilor și al strigoaicelor din lume!... Se cunoaște el stri-

---

1 Finalul frazei prezintă rime „interne" *(fiecare / are / pare/)*. 2 Tentația „dialogului" acționează, încît narațiunea se convertește în replică, iar persoana a III-a *(„căuta* mama să *smîntînească oalele"*) cedează locul persoanei a II-a *(„smîntîneşte,* Smarandă, dacă *ai* ce..."). — 3 Formele „inverse" (de viitor, perfect compus, condițional) au o pronunțată coloratură arhaic populară. — 4 Vocala finală este înlăturată. Fenomenul se cheamă *apocopă.*

goiul, care a mîncat smîntîna, de pe limbă.. Urît mi-a fost în viața mea omul viclean și lingău[1], drept să-ți spun, dragul mamei! Și să știi de la mine că Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furtușag, fie lucru de purtat, fie de-a mîncării, fie ori de ce-a fi.

„Ei, apoi! unde-o plesnește mama și unde crapă!", zic eu în gîndul meu, că doar tot nu eram așa de prost pănă pe-acolo, să nu pricep atîta lucru.

D-apoi cu moș Chiorpec ciubotarul, megiești nostru, ce necaz aveam! Ba adică, drept vorbind, el avea necaz cu mine; căci una-două, mă duceam la om și-l tot sucăleam să-mi deie curele, ca să-mi fac biciu. Și cele mai de multe ori găseam pe moș Chiorpec răbuind[2] ciubotele cu dohot de cel bun, care face pelea cum îi bumbacul. Și dacă vedea omul și vedea[3] că nu se poate descotorosi de mine cu vorba, mă lua frumușel de bărbie cu mîna stîngă, iar cu cea dreaptă muia feleștiocul în strachina de dohot și-mi trăgea un puiu[4] de răbuială ca aceea pe la bot, de-i bufnea rîsul pe toți ucenicii din ciubotărie. Și cînd îmi da drumul, mă duceam tot într-o fugă acasă la mama, plîngînd și stupind în dreapta și în stînga.

---

1 Sufixul augmentativ *-ău* conferă temei verbale căreia i se anină o vădită nuanță peiorativă. Alături de *lingău* poate fi așezat, din acest punct de vedere, *mîncău*. — 2 Fragmentul abundă în termeni profesionali: *a răbui* și *răbuială, ciubotă, dohot* (de două ori), *feleștioc*. — 3 Repetarea verbului la imperfect — timp al duratei — sugerează marginile răbdării lui moș Chiorpec. — 4 Intensitatea maximă a „răbuielii" este redată, de data aceasta, prin doi indici stilistici ai superlativului: *un puiu de* și *ca aceea*.

— Uite, mamă, Chiorpecul[1] dracului, ce mi-a făcut!...

— Doamne, parcă l-am învățat eu, zicea mama, cu părere de bine; am să-l cinstesc, zău așa[2], cînd l-oiu întîlni; că șezi lipcă unde te duci și scoți sufletul din om cu obrăzniciile tale, ușernic ce ești!

Dacă auzeam așa, mă spălam binișor pe la gură și-mi căutam de nevoie... Și cum uitam ciuda, fuga iar la moș Chiorpec după curele! Și el, cînd mă vedea întrînd pe ușă, îmi zicea cu chef: „He, he! bine-ai venit, nepurcele[3]!" Și iar mă răbuia, făcîndu-mă de rîs; și eu iar fugeam acasă, plîngînd, stupind și blăstemîndu-l. Și mama avea un chin cu mine din pricina asta...

— Of! de-ar veni iarna, să te mai dau o dată la școală undeva, zicea mama, și să cer dascălului să-mi deie numai pielea și ciolanele de pe tine.

Odată, vara, pe-aproape de Moși, mă furișez din casă și mă duc, ziua-miaza mare, la moș Vasile, fratele tatei cel mai mare, să fur niște cireșe; căci numai la dînsul și încă la vro două locuri din sat era cîte-un cireș varatic, care se cocea-pălea de Duminica Mare. Și mă chitesc eu în mine, cum s-o dau, ca să nu mă prindă. Întru mai întăi în casa omului și mă fac a cere pe Ioan, să ne ducem la scăldat.

---

1 De remarcat articularea numelui propriu! — 2 Construcție incidentă specifică aspectului *vorbit* al limbii. — 3 Exemplu de „deraiere lexicală": intenția inițială *(nepoate)* se frînge pe drum!... Alt exemplu, tot la Creangă: „Dumnezeu să-l iepure" (= „să-l *ierte*").

— Nu-i acasă Ion, zise mătușa Mărioara; s-a dus cu moșu-tău Vasile sub cetate, la o chiuă din Condreni, s-aducă niște sumani.

Căci trebuie să vă spun că la Humulești torc și fetele și băieții, și femeile și bărbații; și se fac multe giguri de sumani, și lăi, și de noaten, care se vînd și pănură, și cusute; și acolo, pe loc, la negustori armeni, veniți înadins din alte tîrguri: Focșani, Bacău, Roman, Tîrgu-Frumos, și de pe aiurea, precum și pe la iarmaroace în toate părțile. Cu asta se hrănesc mai mult humulești, răzăși fără pămînturi, și cu negustoria din picioare: vite, cai, porci, oi, brînză, lînă, oloiu, sare și făină de popușoi, sumane mari, genunchere și sărdace; ițari, bernevici; cămeșoaie, lăicere și scorțuri înflorite; ștergare de burangic[1] alese, și alte lucruri, ce le duceau lunea în tîrg de vînzare, sau joia pe la mănăstirile de maice, cărora le vine cam peste mînă tîrgul.

— Apoi dar, mai rămîi sănătoasă, mătușă Mărioară! vorba de dinioarea; și-mi pare rău că nu-i văru Ion acasă, că tare-aș fi avut plăcere să ne scăldăm împreună... Dar în gîndul meu: „Știi c-am nimerit-o? bine că nu-s acasă; și, de n-ar veni degrabă, și mai bine-ar fi!"...

Și, scurt și cuprinzător, sărut mîna mătușei, luîndu-mi ziua bună, ca un băiet de treabă, ies din casă cu chip că mă duc la scăldat, mă șupuresc pe unde

---

1 Întregul fragment se bazează pe procedeul enumerării, foarte agreat de Creangă. Prozatorul scrutează realitatea materială; privirea lui se oprește asupra tuturor obiectelor lumii sensibile, bucurată că ele există și uimită de multitudinea și felurimea lor.

pot și, cînd colo, mă trezesc în cireșul femeiei și încep a cărăbăni la cireșe în sîn, crude, coapte, cum se găseau. Și cum eram îngrijit și mă sileam să fac ce-oiu face mai degrabă, iaca mătușa Mărioara, c-o jordie în mînă, la tulpina cireșului.

— Dar bine, ghiavole, aici ți-i scăldatul? zise ea, cu ochii holbați la mine; scoboară-te jos, tălharule, că te-oiu învăța eu!

Dar cum să te cobori, căci jos era prăpădenie! Dacă vede ea și vede că nu mă dau, zvîrr! de vreo două-trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chitește. Apoi începe a se aburca pe cireș în sus, zicînd: „Stăi, măi porcane, că te căptușește ea[1], Mărioara, acuș!" Atunci eu mă dau iute pe-o creangă, mai spre poale, și odată fac zup[2]! în niște cînepă, care se întindea de la cireș înainte și era crudă și pănă la brîu de naltă. Și nebuna de mătușa Mărioara, după mine, și eu fuga iepurește prin cînepă, și ea pe urma mea, pănă la gardul din fundul grădinei, pe care neavînd vreme să-l sar, o cotigeam înapoi, iar prin cînepă, fugînd tot iepurește, și ea după mine pănă-n dreptul ocolului pe unde-mi era iar greu de sărit; pe de laturi iar gard, și hîrsita de mătușa nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului! Cît pe ce să puie mîna pe mine! Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga, și ea fuga, pănă

---

1 Schimbarea persoanei *(te căptușește ea* în loc de *te căptușesc eu)* are ca efect îngroșarea amenințării. Aceluiași scop îi servește anticiparea subiectului *(Mărioara)* prin pronumele personal corespunzător *(ea)*. — 2 Locuțiune verbală, alcătuită din verbul *fac* și interjecția onomatopeică *zup*. Mai sus, *zvîrr!* — interjecție predicativă.

ce dăm cînepa toată palancă la pămînt[1]; căci, să nu spun minciuni, erau vro zece-doisprezece prăjini de cînepă, frumoasă și deasă cum îi peria, de care nu s-au ales nimica. Și după ce facem noi trebușoara[2] asta, mătușa, nu știu cum, se încîlcește prin cînepă, ori se împedecă de ceva, și cade jos. Eu, atunci, iute mă răsucesc într-un picior, fac vro două sărituri mai potrivite, mă azvîrl peste gard, de parcă nici nu l-am atins, și-mi pierd urma, ducîndu-mă acasă și fiind foarte cuminte în ziua aceea...

Dar mai în desară, iaca și moș Vasile, cu vornicul și pasnicul, strigă pe tata la poartă, îi spun pricina și-l cheamă să fie de față cînd s-a ispăși cînepa și cireșele... căci, drept vorbind, și moș Vasile era un cărpănos ș-un puiu de zgîrie-brînză[3], ca și mătușa Mărioara. Vorba ceea: „Au tunat și i-au adunat". Însă degeaba mai clămpănesc eu din gură: cine ce are cu munca omului? Stricăciunea se făcuse, și vinovatul trebuia să plătească. Vorba ceea: „Nu plătește

---

1 Întregul episod *(La c şe)* se desfășoară sub semnul vitezei. Senzația aceasta este cîștigată de cititorul-ascultător mai cu seamă datorită numeroaselor construcții sau propoziții eliptice: „*Și* nebuna de mătușa Mărioara, *după mine*"; „și *eu fuga*... și *ea pe urma mea*"; „și *ea după mine*"; „Și *eu fuga*, și *ea fuga*, și *eu fuga*, și *ea fuga*"... — 2 Diminutiv cu valoare... augmentativă! — 3 Cuvînt compus, ca și *pierde-vară*, analizat mai sus (vezi p. *19*). De fapt, epitetul reia, cu un randament expresiv superior, ideea exprimată, deja, prin *cărpănos*. Contribuie, la aceasta, și expresia *un puiu de*, pe care am mai întîlnit-o, ca indice stilistic al superlativului.

bogatul, ci vinovatul". Așa și tata: a dat gloabă pentru mine, și pace bună! Și după ce-a venit el rușinat de la ispașă, mi-a tras o chelfăneală ca aceea, zicînd:

— Na! satură-te de cireșe! De-amu să știi că ți-ai mîncat liftiria de la mine, spînzuratule! Oare multe stricăciuni am să mai plătescu eu pe urma ta?

Și iaca așa cu cireșele; s-a împlinit vorba mamei, sărmana, iute și degrabă: „Că Dumnezeu n-ajută celui care umblă cu furtușag". Însă ce ți-i bună pocăința după moarte? D-apoi rușinea mea, unde o pui? Mai pasă de dă ochi cu mătușa Mărioara, cu moș Vasile, cu vărul Ion și chiar cu băieții și fetele din sat; mai ales duminica la biserică, la horă, unde-i frumos de privit, și pe la scăldat, în Cierul Cucului, unde era bătelișteа flăcăilor și a fetelor, doriți unii de alții, toată săptămîna, de pe la lucru!

Mă rog, mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem, de n-aveai cap să scoți obrazul în lume de rușine; și mai ales acum, cînd se ridicase cîteva fete frumușele în sat la noi și începuse a mă scormoli și pe mine la inimă. Vorba ceea:

— Măi Ioane, dragi ți-s fetele?

— Dragi!

— Dar tu lor?

— Și ele mie[1]!...

---

1 Merită atenție bogăția zicerilor din ultimele fraze, toate introduse prin *vorba ceea*. Primele două sînt rimate: „Au *tunat* și i-au *adunat*"; „Nu plătește *bogatul*, ci *vinovatul*". Ultima învederează ceea ce Călinescu numea jovialitatea lui Creangă, — aș zice chiar: „șugubeția" lui...

Însă ce-i de făcut?... S-a trece ea și asta; obraz de scoarță, și las-o moartă-n păpușoi, ca multe altele ce mi s-au întîmplat în viață, nu așa într-un an, doi și deodată, ci în mai mulți ani și pe rînd, ca la moară. Și doar mă și feream eu, într-o părere, să nu mai dau peste vro pacoste, dar parcă naiba mă împingea, de le făceam atunci cu chiuita.

Și tocmai-mi-te! Îndată după cea cu cireșele, vine alta la rînd.

Mă trezește mama într-o dimineață din somn, cu vai-nevoie, zicîndu-mi: „Scoală, duglișule, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te pupe[1] cucul arminesc[2] și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?"... Căci așa ne amăgea mama cu o pupăză care-și făcea cuib, de mulți ani, într-un teiu foarte bătrîn și scorburos, pe coasta dealului, la moș Andrei, fratele tatei cel mai mic. Și numai ce-o auzeai vara: „Pu-pu-pup! Pu-pu-pup!" des-dimineață, în toate zilele, de vuia satul. Și cum mă scol, îndată mă și trimite mama cu demîncare[3] în țarină, la niște lingurari ce-i aveam tocmiți prășitori, tocmai în Valea-Sacă, aproape de Topoliță.

---

1 În română există două verbe *a pupa*, aflate în raport de omonimie:

a pupa$_1$ — sinonim familiar cu *a săruta*;

a pupa$_2$ — formație onomatopeică de la *pup* (strigătul pupezei). Acesta din urmă ne întîmpină aci. Din păcate, dicționarele nu înregistrează pe cel de-al doilea. — 2 Pupăza. — 3 Funcționează ca un singur cuvînt, substantiv feminin, format din prepoziția *de* și *mîncare*. Mai jos este articulat *(demîncarea)* !

Și pornind eu cu demîncarea, numai ce și aud pupăza cîntînd:

— Pu-pu-pup! Pu-pu-pup! pu-pu-pup!

Eu, atunci, să nu-mi caut de drum tot înainte? mă abat pe la teiu, cu gînd să prind pupăza, căci aveam grozavă ciudă pe dînsa; nu numaidecît pentru pupat[1], cum zicea mama, ci pentru că mă scula în toate zilele cu noaptea-n cap din pricina ei. Și cum ajung în dreptul teiului, pun demîncarea jos în cărare pe muchea dealului, mă suiu încetișor în teiu care te adormea cu mirosul... floarei, bag mîna în scorbură, unde știam și, norocul meu!... găbuiesc pupăza pe ouă și zic plin de mulțămire: „Taci, leliță, că te-am căptușit[2] eu! îi mai pupa tu și pe dracul de-acum!" Și cînd aproape să scot pupăza afară, nu știu cum se face, că mă spariu de creasta ei cea rotată, de pene, căci nu mai văzusem pupăză pănă atunci, și-i dau iar drumul în scorbură. Și cum stam eu acum și mă chiteam în capul meu că șerpe cu pene nu poate să fie, după cum auzisem, din oameni, că se află prin scorburi cîteodată și șerpi, unde nu mă îmbărbătez în sine-mi și iar bag mîna să scot pupăza... pe ce-a fi... dar ea, sărmana, se vede că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburei, undeva, căci n-am mai dat de dînsa nicăiri; parcă întrase în pămînt. „Măi! anapăda lucru ș-aista!", zic eu înciudat, scoțînd căciula din cap și tuflind-o în gura scorburei. Apoi mă dau iar jos, caut o lespede potrivită, mă suiu cu dînsa iar în teiu, îmi ieu căciula și în locul ei pun lespedea, cu gînd c-a ieși ea pupăza de undeva pănă m-oiu întoarce eu din țarină. După aceea mă dau

---

1 Supinul verbului *a pupa*$_2$ („a face pu-pu-pup")! — 2 *A căptuși*, iar puțin mai sus, *a găbui*: sinonime intensive pentru *a prinde*.

LICEUL ... BIBLIOTECA BUCUREȘTI

jos și pornesc răpede cu demîncarea la lingurari... Și oricît oiu fi mers eu de tare[1], vreme trecuse la mijloc doar, cît am umblat horhăind cine știe pe unde și cît am bojbăit și mocoșit prin teiu, să prind pupăza, și lingurarilor, nici mai rămîne cuvînt, li se lungise urechile de foame așteptînd. Ș-apoi, vorba ceea: „Țiganului, cînd i-e foame, cîntă; boierul se primblă cu mînile dinapoi, iar țăranul nostru își arde luleaua și mocnește într-însul". Așa și lingurarii noștri: cîntau acum îndrăcit pe ogor, șezînd în coada sapei, cu ochii painjeniți de-atîta uitat, să vadă nu li vine mîncarea dincotrova? Cînd, pe la prînzul cel mare, numai iacătă-mă-s și eu de după un dîmb, cu mîncarea sleită, veneam, nu veneam, auzindu-i lălăind[2] așa de cu chef... Atunci au și tăbărît bălaurii pe mine, și cît pe ce să mă înghită, de nu era o chirandă mai tînără între dînșii, să-mi ție de parte.

— Hauileo, mo! ogoiți-vă! ce tolocăniți băiatul? Cu tatăl său aveți ce-aveți, iar nu cu dînsul!

Atunci lingurarii, nemaipunîndu-și mintea cu mine, s-au așternut pe mîncare, tăcînd molcum. Și scăpînd eu cu obraz curat, îmi ieu traista cu blidele, pornesc spre sat, mă abat iar pe la teiu, mă suiu într-însul, pun urechea la gura scorburei și aud ceva zbătîndu-se înăuntru. Atunci iau lespedea cu îngrijire, bag mîna și scot pupăza, vlăguită de atîta zbucium; iar ouăle, cînd am vrut să le ieu, erau toate numai o chisăliță. După asta vin acasă, leg pupăza de picior c-o ață ș-o îndosesc

---

1 Aci: *repede;* sens pe care adverbul *tare* îl are în aspectul popular al limbii. De fapt, cele două sinonime alternează: „pornesc *răpede*"... oiu fi mers... *tare*". — 2 Formație onomatopeică, expresivă prin stridența sunetelor, ca și: *horhăind.*

de mama vro două zile în pod prin cele putini hîrbuite; și una-două, la pupăză, de nu știau cei din casă ce tot caut prin pod așa des. Însă a doua zi după asta, iaca și mătușa Mărîuca lui moș Andrei vine la noi, c-o falcă-n ceriu și cu una-n pămînt, și se ia la ciondănit cu mama din pricina mea:

— Mai auzit-ai dumneta, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza, care, zicea mătușa cu jale, ne trezește des-dimineață la lucru de atîția ani?

Grozav era de tulburată, și numa nu-i venea să lăcrămeze, cînd spunea aceste. Și acum văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era ceasornicul satului. Însă mama, sărmana, nu știa de asta nici cu spatele.

— Ce spui, cumnată?! Da' că l-aș ucide în bătaie, cînd aș afla că el a prins pupăza, s-o chinuiască. De-amu bine că mi-ai spus, las' pe mine, că ți-l ieu eu la depănat[1]!

— Nici[2] te mai îndoi despre asta, cumnată Smărandă, zise mătușa, căci de zbînțuitul ista al dumnitale nimica nu scapă! Ce mai atîta? Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o; gîtul îmi pun la mijloc!

Eu, fiind ascuns în cămară, cum aud unele ca aceste, iute mă suiu în pod, umflu pupăza de unde era, saiu cu dînsa pe sub streșina casei și mă duc[3] de-a

---

1 În spațiul îngust al unei singure replici, Creangă face să alterneze două locuțiuni verbale sinonime cu „a bate": *a ucide în bătaie* și *a lua la depănat*. — 2 Ideea de negație, exprimată prin *nici*, nu mai este reluată prin *nu:* trăsătură arhaică și populară. — 3 Narațiunea cîștigă în vioiciune și dinamism prin așezarea verbelor la prezentul istoric (dramatic): *aud, mă suiu, umflu, saiu, mă duc.*

dreptul în tîrgul vitelor s-o vînd, căci era tocmai lunea, într-o zi de tîrg. Și cum ajung în iarmaroc, încep a mă purta țanțoș printre oameni, de colo pănă colo, cu pupăza-n mînă, că doar și eu eram oleacă de fecior de negustor. Un moșneag nebun, c-o vițică de funie, n-are ce lucra?

— De vînzare-ți e găinușa ceea... măi băiete?

— De vînzare, moșule?

— Și cît cei pe dînsa?

— Cît crezi și dumneata că face!

— Ia ad-o-ncoace la moșul, s-o drămăluiască!

Și cum i-o dau în mînă, javra dracului se face a o căuta de ou și-i dezleagă frumușel atunci ața de la picior; apoi mi-o aruncă-n sus, zicînd: „Iaca poznă, c-am scăpat-o!" Pupăza, zbrr! pe-o dugheană și, după ce se mai odihnește puțin, își iè apoi drumul în zbor spre Humulești și mă lasă mare și devreme cu lacrimile pe obraz, uitîndu-mă după dînsa!... Eu atunci, haț[1]! de sumanul moșneagului, să-mi plătească paserea...

— Ce gîndești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului? Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul? Că nu scapi nici cu giunca asta de mine! Înțeles-ai? Nu-ți paie lucru de șagă! Și mă băgam în ochii moșneagului, și făceam un tărăboiu, de se strînsese lumea ca la comèdie împrejurul nostru; dă, iarmaroc nu era?!

— Dar știi că ești amarnic la viață, măi băiete?! zise moșneagul de la o vreme, rîzînd. În ce te bizui de te îndîrjești așa, nepoate? Dec! nu cumva ai pofti

---

1 *Zbrr!* și *haț!* sînt, amîndouă, interjecții predicative. Pauzele care le încadrează ca și denivelarea intonației sînt elemente de relief în narațiune.

să-mi iei viţica pentr-un cuc armenesc? Pesemne te mănîncă spinarea, cum văd eu, măi ţîcă[1], şi ia acuş te scarpin, dacă vrei, ba ş-un topor îţi fac, dacă mă crezi, de-i zice „aman, puiule!" cînd îi scăpa din mîna mea!

— Dă pace băietului, moşule, zise un humuleştean de-ai noştri, că-i feciorul lui Ştefan a Petrei, gospodar de la noi din sat, şi ţi-i găsi beleaua cu dînsul pentru asta.

— He, he! să fie sănătos dumnealui, om bun; d-apoi chiteşti dumneata că nu ne cunoaştem noi cu Ştefan a Petrei? zise moşneagul; chiar mai dinioarea l-am văzut umblînd prin tîrg, cu cotul subsoară, după cumpărat sumani, cum îi e negustoria, şi trebuie să fie pe-aici undeva, ori în vro dugheană, la băut adălmaşul. Apoi bine că ştiu a cui eşti , măi ţîcă[2]! ian stăi oleacă, să te duc eu la tată-tău şi să vad, el te-a trimes cu pupăzi de vînzare, să spurci iarmarocul?

Toate ca toatele, dar cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiet gura. Apoi încet-încet m-am furişat pintre oameni, şi unde-am croit-o la fugă spre Humuleşti, uitîndu-mă înapoi să văd nu mă ajunge moşnea-

---

1 În replica moşneagului, merită atenţie înnoirea formulelor de adresare către Nică. Prima este o îmbinare foarte generală şi vagă (măi băiete), înlocuită imediat cu alta (măi nepoate), care — în ciuda caracterului ei mai intim, mai familiar — precizează totuşi foarte net raporturile dintre cei doi parteneri; în cele din urmă, bătrînul recurge la o expresie nimicitoare *(măi ţîcă)*, cu o pronunţată nuanţă depreciativă, menită să-l copleşească pe micuţul său interlocutor şi să-l trezească, astfel, la realitate. — 2 Vezi nota precedentă.

gul? Căci îmi era acum a scăpare[1] de dînsul, drept să vă spun. Vorba ceea: „Lasă-l, măi! L-aș lăsa eu, dar vezi că nu mă lasă el acum!" Tocmai așa pățisem și eu; ba eram încă bucuros că am scăpat numai cu-atîta. Bine-ar fi s-o pot scoate la capăt, măcar așa, cu mama și cu mătușa Măriuca, gîndeam eu, bătîndu-mi-se inima, ca-ntr-un iepure, de frică și de osteneală.

Și cînd ajung acasă, aflu că tata și mama erau duși în tîrg; și frații îmi spun, cu spaimă, că-i poznă cu mătușa lui moș Andrei: a sculat mai tot satul în picioare din pricina pupăzăi din teiu; zice că i-am fi luat-o noi, și pe mama a pus-o în mare supărare cu asta. Știi că și mătușa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul[2] din om; nu-i o femeie de înțeles, ca mătușa Anghilița lui moș Chiriac, s-a mîntuit vorba. Și cum îmi spuneau ei îngrijiți, numai ce și auzim cîntînd în teiu:

— Pu-pu-pup! pu-pu-pup! pu-pu-pup!

Soră-mea Catrina zise atunci cu mierare:

— I-auzi, bădiță! Doamne, cum sunt unia de năpăstuiesc omul chiar pe sfînta dreptate!

— Mai așa, sorioară!... Dar în gîndul meu: „Cînd ați ști voi cîte a pătimit, sireaca[3], din pricina mea, și eu din pricina ei i-ați plînge de milă!"

---

1 Infinitivul lung — *a scăpare* — era curent, în asemenea situații, în limba veche. — 2 *A scoate mahmurul (din cineva)*: „a enerva, a cicăli". — 3 Sentimentul de compasiune — exprimat de epitetul incident *(sireaca!)* — este mimat, iar indicele lingvistic al acestei atitudini constă în alterarea fizionomiei fonetice a termenului, sugerînd ironia strecurată în intonație. Compătimirea este, evident, afectată. După cîte „pătimise" el însuși din pricina ei, Nică încearcă un sentiment de satisfacție reprezentîndu-și pățaniile pupezei.

Zahei însă ne lăsase vorbind și se ca' mai dusese în tîrg, după mama, să-i spuie bucurie despre pupăză...

Și a doua zi, marți, taman în ziua de lăsatul săcului de postul Sîn-Petrului, făcînd mama un cuptior zdravăn de alivenci și plăcinte cu poalele-n brîu, și părpălind niște pui tineri la frigare, și apoi tăvălindu-i prin unt, pe la prînzul cel mic, cheamă pe mătușa Măriuca lui moș Andrei la noi și-i zice cu dragă inimă:

— Doamne, cumnățică-hăi, cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată, luîndu-se după gurile cele răle! Ia poftim, soro, mai bine să mîncăm ceva din ce-a da Dumnezeu, să cinstim cîte-un pahar de vin în sănătatea gospodarilor noștri și: „Cele răle să se spele, cele bune să s-adune; vrajba dintre noi să piară, și neghina din ogoară[1]!"

Căci, dac-ai sta să faci voie rea de toate, zău, ar trebui de la o vreme s-apuci cîmpii!

— Așa, cumnată dragă, zise mătușa Măriuca, strîngînd cu nedumerire din umere, cînd se punea la masă. Văzut-ai dumnata? Să mai pui altădată temeiu pe vorbele oamenilor!

Apoi începem cu toții a mînca. Și alții ca alții, dar eu știu că mi-am pus bine gura la cale, să-mi fie pe toată ziua. Și îndată ce m-am sculat de la masă, luîndu-mi rămas bun de la călcăie, fuga la scăldat; și cînd sar o dată voinicește de pe-un mal nalt în știoalnă, din greșală, drept cu fața-n jos, numai scîntei mi s-au făcut pe dinaintea ochilor de durere; și am crezut că mi-a plesnit pîntecele, nu altăceva. Și după ce-am ieșit cu mare greu din apă și m-am pus pe mal, ținîndu-mă

---

1 Zicere, cu trei perechi de rime interne: *răle-spele, bune-s-adune, piară-ogoare.*

cu mînile de inimă, băieții s-au strîns ciotcă împrejurul meu și m-au înmormîntat cu năsip, și m-au prohodit cum știau ei, și de-abia mi-am venit în simțire peste vrun ceas; ș-apoi am început a mă scălda în ticnă, pănă pe la asfințitul soarelui, potrivind-o să vin acasă odată cu vacile și spuind mamei că, scăpîndu-le văcarul din ocol pe ale noastre la amiază, eu singur le-am dus la păscut, și de aceea m-am întîrziet pănă acum. Și mama, creștină bună, crezîndu-le toate lăptoase, după răbuș, cum i le spusesem eu cu măgulele, m-a lăudat de vrednicia ce făcusem și m-a dat și demîncare. Iară eu, mîncînd lupește, mă făceam smerit și numai rîdeam în mine, mierîndu-mă tot atunci de ghibăcia minciunilor ce potrivisem, de-mi venea mai-mai să le cred și eu singur pe jumătate.

Iaca, așa se poate înșela omul de multe ori, cînd nici n-a gîndit, dacă nu știe a judeca bine. Însă iar mă întorc și zic: „Tot pățitu-i priceput!"

Într-o zi, pe-aproape de Sînt-Ilie, se îngrămădise, ca mai totdeauna, o mulțime de trebi[1] pe capul mamei: niște sumani să-i scoată din stative; alții să-i nividească și să înceapă a-i țese din nou; un teanc de sumane croite, nalt pănă-n grindă, aștepta cusutul; peptănușii în laiță n-avea cine-i ținea de coadă; roata ședea în mijlocul casei, și canură toarsă nu era pentru bătătură! Ș-apoi, vorba ceea: „Nu ședea, că-ți șede norocul"; țevi de făcut la sucală; copil de țîță în albie, pe lîngă alți vro cinci-șase, care așteptau să le faci demîncare.

---

1 Urmează un tablou pitoresc — mai ales prin terminologie — al îndeletnicirilor zilnice dintr-o gospodărie a unui sat de munte.

Treabă era acolo, nu încurcală; și încă se cerea degrabă, căci venea cu fuga iarmarocul de Fălticeni, care acela este ce este. Și mă scoală mama atunci mai dimineață decît alte dăți și-mi zice cu toată inima:

— Nică, dragul mamei! vezi că tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăzul cela pe jos; și eu asemene nu-mi văd capul de trebi; tu mai lasă drumurile și stăi lîngă mămuca, de-i fă țevi și leagănă copilul; c-apoi și eu ți-oiu lua de la Fălticeni o pălăriuță cu tăsma ș-o curălușă de cele cu chimeriu, știi colè, ca pentru tine!

— Bine, mamă! dar, în gîndul meu, numai eu știam.

Toate ca toatele, dar la cusut și sărăduit sumane și mai ales la roată, mă întreceam cu fetele cele mari din tors; și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care, drept să vă spun, nu-mi era urîtă, făcea adeseori în ciuda mea și-mi bătea din pumni, preclindu-mă „Ion Torcalău", cum îi zicea unui țigan din Vînători. Încă pentru asta tot îmi era dragă, și torceam împreună cu dînsa, la umbra nucului lor, cîte-o movilă de drugi de canură, de mă săruta mama, cînd i le arătam sara acasă.

Așa ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul, ca să ne luăm de urît, ceea ce la țară se cheamă șăzătoare și se face mai mult noaptea, lucrînd fiecare al său; cum torceam eu, de-a mai mare dragul pe întrecute cu Măriuca, și cum sfîrîia fusul roții, așa-mi sfîrîia inima-n mine[1] de dragostea Măriucăi! Martur îmi este Dumnezeu! Și-mi aduc aminte că odată,

---

1 *Sfîrîia fusul... sfîrîia inima-n mine:* joc de sensuri.

noaptea, la o clacă de dezghiocat păpușoi, i-am scos Măriucăi un șoarec din sîn, care era s-o bage în boale pe biata[1] copilă, de n-aș fi fost eu acolo.

D-apoi vara, în zilele de sărbătoare, cu fetele pe cîmpie, pe colnice și mai ales prin luncile și dumbrăvile cele pline de mîndrețe, după cules răchițică de făcut gălbenele, sovîrv de umplut flori, dumbravnic și sulcină[2] de pus pintre straie, cine umbla? Povestea cîntecului:

Fă-mă, Doamne, val de tei
Și m-aruncă-ntre femei!

Și, scurtă vorbă, unde erau trei, eu eram al patrulea.

Dar cînd auzeam de legănat copilul, nu știu cum îmi venea; căci tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între frați. Însă ce era să faci cînd te roagă mama? Dar în ziua aceea, în care mă rugase ea, era un senin pe ceriu și așa de frumos și de cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat, ca găinile. Văzînd eu o vreme ca asta, am șparlit-o la baltă, cu gînd rău asupra mamei, cît îmi era de mamă și de necăjită. Adevăr spun, căci Dumnezeu e deasupra! De la o vreme, mama, crezînd că-s prin livadă undeva, iese afară și începe a striga, de da duhul dintr-însa: „Ioane! Ioane! Ioane! Ioane!" și Ion, pace! Văzînd ea că nu dau răspuns de nicăiri, lasă toate în pămînt și se ia după mine la baltă, unde știa că mă duc; și, cînd colo, mă vede tologit, cu pelea goală pe năsip, cît mi ți-i gliganul;

1 Triplă aliterație: „s-o *b*age în *b*oală pe *b*iata copilă".
2 Enumerare din domeniul terminologiei populare a florei. —

apoi, în picioare, ținînd la urechi cîte-o lespegioară fierbinte de la soare, cu argint printr-însele, și aci săream într-un picior, aci în celălalt, aci plecam capul în dreapta și la stînga, spuind cuvintele:

Auraș, păcuraș,
Scoate apa din urechi,
Că ți-oiu da parale vechi;
Și ți-oiu spăla cofele
Și ți-oiu bate dobele!

După care zvîrleam petrele, pe rînd, în știoalna unde mă scăldam: una pentru Dumnezeu și una pentru dracul, făcînd parte dreaptă la amîndoi; apoi mai zvîrleam cîteva, de încuiam pe dracul în fundul știoalnei, cu bulbuci la gură; ș-apoi, huștiuliuc! și eu în știoalnă, de-a cufundul, să prind pe dracul de un picior, căci așa ni era obiceiul să facem la scăldat, de pe cînd Adam-Babadam. După asta, mă mai cufundam de trei ori în rînd, pentru Tatăl pentru Fiul și Duhul Sfînt, și înc-o dată pentru Amin. Apoi mă trăgeam încetișor pe-o coastă, la marginea bălții, cît mi ți-i moronul[1], și mă uitam pe furiș cum se joacă apa cu piciorușele cele mîndre ale unor fete ce ghileau pînza din susul meu. Mai frumos lucru nici că se mai poate, cred!

Toate aceste le privea biata mamă, uitată cu mînile subsuoară, cum e omul necăjit, de după un dîmb

1 Dublu dativ etic, ca, mai sus, „cît *mi ți*-i gliganul". Între *moron (morun)* și *gligan* „mistreț" se stabilește un raport de sinonimie parțială, ambele exprimînd — figurat și cu o vădită nuanță peiorativă — conceptul de „tînăr foarte înalt, deșirat".

din prund, aproape de mine. Dar eu n-o vedeam pe dînsa, căci eram în treabă. În totului tot, a fi trecut la mijloc vro jumătate de ceas, cît a zăbovit mama acolo, mai vro trei-patru de cînd fugisem de-acasă, ș-ar fi trebuit să-nceapă a mi se pune soarele drept inimă[1], după cum se zice, căci era trecut de amiază. Însă eu în starea în care mă aflam, fiind cuprins de fericire, uitasem că mai trăiesc pe lume! În sfîrșit, mama, cît era ea de tare de cap, de la o vreme pierde răbdarea și vine tiptil, în vîrful degetelor, pe la spatele mele, cînd mă uitam la fete, cum vă spun, îmi iè toate hainele frumușel de pe mal și mă lasă cu pielea goală în baltă, zicîndu-mi cu năduh:

— Îi veni tu acasă, coropcarule, dacă te-a răzbi foamea, ș-apoi atunci vom avè altă vorbă! Și se tot duce.

Ei, ei! ce-i de făcut, Ioane? Fetele de la ghilit, care văzuse asta numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe socoteala mea, de răsuna prundul. Iară eu întram în pămînt de rușine, și cît pe ce să mă înec, de ciudă ce-mi era. Și din dragostea cea mare de mai dinioarea, îmi venea acum să le strîng de gît, nu altăceva. Dar vorba ceea: „Poți opri vîntul, apa și gurile oamenilor?" De-aceea le-am lăsat și eu pe fete să rîdă, pănă li s-a duce gura la ureche și pîndind vreme pe cînd șed ele plecate și dau pînza în apă la ghilit, fac țuștiu! din baltă ș-o ieu la sănătoasa; și așa fugeam de tare pe prund, de săreau petrele, pe care le stîrneam

1 *A i se pune soarele (cuiva) drept inimă:* „A i se face (cuiva) foame". Puțin mai jos, în replică, Smaranda zice mai pe șleau: „dacă *te-a răzbi foamea*".

cu picioarele, cît mine de sus. Şi fuga, şi fuga[1], fără să mă mai uit în urmă, pănă ce dau între hudiţi, pe drumul care ducea la noi acasă. Dar nu merg pe drum, de ruşine să nu întîlnesc vrun om, ci sar în grădină la Costache şi merg tupiluş prin păpuşoi; apoi într-o hudiţă, din hudiţă în grădină la Trăsnea, şi iar prin păpuşoi; şi cînd aproape să ies din grădină, mă simţesc cînii lui Trăsnea, şi la mine, să mă rupă! Ce-i de făcut? Auzisem eu din oameni că, dacă vrei să nu te muşte cînii şi să te lese în pace, cum îi vezi că sar la tine, să te tupilezi jos la pămînt şi să-i laşi să te latre cît le place, fără să te urneşti din loc; căci ei bat cît bat, şi de la o vreme, te părăsesc şi se duc. Şi adevărat este, căci aşa am scăpat şi eu de cînii lui Trăsnea, atunci cînd am dat peste păcat cu ei şi ei cu mine. Noroc din ceriu pănă-n pămînt că nu m-a prins melianul şi haramninul de Trăsnea, care avea mare ciudă pe mine, de cînd mă zăpsise[2] în grădina lui la furat mere domneşti şi pere sîntilieşti[3], căci m-ar fi snopit în bătaie. Şi-apoi numai asta mi-ar fi mai trebuit acum, cît eram de pricopsit! În sfîrşit, după ce m-au lăsat cînii lui Trăsnea în pace, cum v-am spus, am sărit în răspintenele unui drum; de acolo, în grădină la noi, şi atunci mi s-a părut că mă aflu în sînul lui Dumnezeu. Şi merg eu

---

1 Goana spăimoasă a lui Nică este sugerată prin interjecţii *(ţuştiu!)*, locuţiuni verbale *(o ieu la sănătoasa)*, propoziţii subordonate consecutive („aşa fugeam de tare pe prund, *de săreau petrele... cît mine de sus*"), elipse şi repetiţii *(şi fuga, şi fuga)* etc. — 2 ***A zăpsi:*** sinonim expresiv pentru *a prinde* (ca: *a căptuşi, a surprinde, a găbui* etc.). — 3 Pere care se coc către sfîrşitul lui iulie. ***Sîntiliesc:*** adjectiv, derivat de la *Sînt-Ilie.*

acum fără păsare prin păpușoi, până în dreptul ogrăzii, și mă uit pintre gard și văd pe mama cum se da în vînt după trebi, cînd în casă, cînd afară; și-mi era mai mare mila de dînsa, dar și de pîntecele meu cel stocit de apă încă îmi era milă. Vorba ceea: „Milă-mi e de tine, dar de mine mi se rupe inima de milă ce-mi este". Și nemaiputînd suferi foamea, încep a mărnăi ugilit pintre gard: „Mămucăi[1], iacătă-mă-s[2]!" Ș-odată și sar în ogradă, mă înfățoșez dinaintea mamei, așa chipos cum eram, îi apuc mîna cu sila, o sărut și zic, scîncind: „Mamă, bate-mă, ucide-mă, spînzură-mă, fă ce știi cu mine; numai dă-mi ceva demîncare, că mor de foame!" Vorba ceea: „Golătatea încunjură, iară foamea dă de-a dreptul". Ea atunci, cum e mama cu bunătate, se uită galiș la mine și zice oftînd:

— Bine-ți șede, coșcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri în halul acesta și să mă lași tocmai la vremea asta fără leac de ajutor! Hai de mănîncă, dar să știi că mi te-ai lehămetit de la inimă; doar să te porți de-acum tare bine, să mai fiu ceea ce-am fost pentru tine; dar nu știu, zău!

Și, scurtă vorbă, văzînd că m-am pus rău cu mama, îi giuruiesc eu că ce-am făcut n-oiu mai face. Apoi umblu tot cu bineșorul pe lîngă dînsa și nu ies din cuvîntul ei afară nici cu fapta nici cu vorba, căci: „Vorba dulce mult aduce"; la trebi-s hărnicuț[3] cît se

---

1 Formei de vocativ *(mămucă)* i se anină interjecția *hăi!* Rezultatul: *mămucăi.* — 2 Interjecția iacă(tă) — avînd la origine imperativul *ia* (de la *a lua)* — este încă simțită ca verb. Dovadă, obiectul pronominal: *mă.* — 3 Diminutivarea adjectivului harnic infuzează întregului fragment o undă subțire de autoironie: „hărnicia" lui Nică nu trebuie luată prea în serios, căci ea avea să se dovedească vremelnică. —

poate: derdicam și măturam prin casă ca o fată mare, de n-avea mama grijă cînd se ducea undeva. Și-ntr-o zi o văd că mă sărută și-mi zice cu blîndețe:

— Dumnezeu să te înzilească, Ionică, dragul mamei, și să-ți deie toate darurile sale cele bogate dacă te-i purta cum văd că te porți de-o bucată de vreme încoace!

Atunci eu, pe loc am început a plînge, și bucuria mea n-a fost proastă. Și mai multă mustrare am simțit în cugetul meu decît oricînd. Și de m-ar fi bătut mama cu toate gardurile și de m-ar fi izgonit de la casă ca pe un străin, tot n-aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci cînd m-a luat cu bineșorul. Și să nu credeți că nu mi-am ținut cuvîntul de joi pănă mai de-apoi, pentru că așa am fost eu, răbdător și statornic la vorbă în felul meu. Și nu că mă laud, căci lauda-i față: prin somn, nu ceream demîncare; dacă mă sculam, nu mai așteptam să-mi deie alții; și cînd era de făcut ceva treabă, o cam răream de pe-acasă. Ș-apoi mai aveam și alte bunuri: cînd mă lua cineva cu răul, puțină treabă făcea cu mine; cînd mă lua cu bineșorul, nici atîta iar cînd mă lăsa de capul meu, făceam cîte-o drăguță de trebușoară[1] ca aceea, de nici sfînta Nastasia, izbăvitoarea de otravă, nu era în stare a o desface[2]

---

1 Valoarea augmentativă a diminutivului sporește datorită indicilor superlativi multipli care o încadrează: *o drăguță de; ca aceea;* propoziția subordonată consecutivă imediat următoare *(de nici sfînta Nastasia... nu era în stare a o desface),* echivalînd tot cu o expresie superlativă de tipul „(trebușoară) cu consecințe incalculabile". — 2 Să se remarce sensul special al verbului *a desface,* condiționat de relația etimologică cu *a face („făceam* cîte-o drăguță de trebușoară...").

cu tot meșteșugul ei. Povestea ceea: „Un nebun arunc-o peatră în baltă, și zece cumințI n-o pot scoate".

În sfîrșit, ce mai atîta vorbă pentru nimica toată? Ia, am fost și eu în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de humă însuflețită din Humulești, care nici frumos pînă la douăzeci de ani, nici cu minte pănă la treizeci și nici bogat pănă la patruzeci nu m-am făcut. Dar și sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de cînd sunt, niciodată n-am fost[1]!

---

1 În acest final de capitol, Creangă încearcă să îndrepte „șuguirea" împungăreață împotriva sa însuși. Dar aleanul zărilor joase, ale copilăriei, tocește ascuțișul glumei, care, în loc să zgîrie, înscrie doar niște slove tremurate, ale aducerii aminte. Din asemenea porniri și rețineri se încheagă acest „autoportret", mușcător și îngăduitor, cu care se încheie evocarea unor isprăvi de pomină...

III

— Nu mi-ar fi ciudă, încaltea, cînd ai fi[1] și tu ceva și de te miri unde[2], îmi zice cugetul meu, dar așa, un boț cu ochi ce te găsești, o bucată de humă însuflețită din sat de la noi, și nu te lasă inima să taci; asurzești lumea cu țărăniile tale[3]!

— Nu mă lasă, vezi bine, cugete[4], căci și eu sunt om din doi oameni; și satul Humulești[5], în care m-am trezit, nu-i un sat lăturalnic[6], mocnit și lipsit de priveliștea lumii, ca alte sate, și locurile care încunjură satul

---

1 Adverbul relativ *cînd* introduce, aci, o propoziție subordonată, a cărei nuanță temporală se întretaie cu cea condițională. — **2** Locuțiune coordonată cu pronumele nehotărît *ceva;* ambele sînt nume predicative ale copulei *(a fi)*. — **3** Să se vadă capitolul *„Țărăniile" lui Creangă*, din binecunoscuta monografie a lui G. Călinescu. — **4** Dialogul între povestitor și... „cugetul" său continuă! — **5** Notele descriptive cu privire la satul natal se adaugă celor din primele pagini ale *Amintirilor*. Este aproape cert că prozatorul realiza legătura lingvistică între toponimicul *Humulești* și substantivul *humă (o bucată de humă însuflețită din sat de la noi)*. — **6** Din latură și sufixul *-alnic*. Ca: *șăgalnic* (de la *șagă)* și *prădalnic* (de la *pradă)*, cu același sufix.

nostru încă-s vrednice de amintire. Din sus de Humuleşti vin Vînătorii Neamţului, cu sămînţă de oameni de aceia care s-au hărţuit odinioară cu Sobietzki[1], craiul polonilor. Şi mai din sus, monăstirile Secul şi Neamţul, altădată fala bisericei române şi a doua vistirie a Moldovei. Din jos vin satele Boiştea şi Ghindăoanii, care înjugă numai boi ungureşti la carăle lor; unde plugurile rămîn singurele pe brazdă în ţarină, cu săptămînile, prisăcile fără prisăcar, holdele fără jitar, şi nime nu se atinge de ele; iar oamenii din aceste sate nu ştiu ce-i judecata. Aproape de Boişte vine satul Blebea, care mai mult de jumătate, după ce-şi scapă căciula pe baltă, zice: „Să fie de sufletul tatei!"

Înspre apus-miazăzi[2] vin monăstirile: Agapia, cea tăinuită de lume; Varaticul, unde şi-a petrecut viaţa Brancoveanca cea bogată şi milostivă, şi satele Filioara, hăţaşul căprioarelor cu sprîncene scăpate din monăstire; Bălţăteştii, cei plini de salamură, şi Cealhlăieştii, Topoliţa şi Ocea, care alungă cioara cu perja[3]-n gură tocmai dincolo, peste hotar; iar spre crivăţ, peste Ozană, vine Tîrgul Neamţului, cu mahalalele Pometea de sub dealul Cociorva, unde la toată casa este livadă mare; Tuţuienii, veniţi din Ardeal, care mănîncă slănina rîncedă, se ţin de coada oilor, lucrează lînă şi sunt vestiţi pentru teascurile de făcut oloiu; şi Condrenii, cu morile de pe Nemţişor şi piuăle de făcut sumani. Iar deasupra Condrenilor, pe vîrful unui deal nalt şi

---

1 Rege al Poloniei, către sfîrşitul secolului al XVII-lea. Lupta pentru cucerirea Cetăţii Neamţului, apărată eroic de plăieşi, este relatată de Neculce şi, mai tîrziu, de C. Negruzzi. — 2 Cum am spune noi astăzi: *sud-vest*. — 3 Sinonim regional pentru *prună*.

plin de tihărăi, se află vestita Cetatea Neamțului, îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger[1], locuită vara de vitele fugărite de strechie și străjuită cu ceucele și vindereii care au găsit-o bună de făcut cuiburi într-însa.

Dar asta nu mă privește pe mine, băiet din Humulești. Eu am altă treabă de făcut, vreu să-mi dau samă despre satul nostru, despre copilăria petrecută în el, și atîta-i tot.

Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei, de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești, spre monăstiri. Apoi, unde pui[2] cealaltă lume care s-a purtat prin satul nostru, și tot lume mai mult bogată și aleasă. Mă rog, la Monăstirea Neamțului: icoană făcătoare de minuni, casă de nebuni, hram de Ispas și iarmaroc în tîrg, tot atunci; apoi tot pe aici, treacăt[3] spre iarmaroace: la Peatră[4] de Duminica Mare, și la Folticeni de Sînt-Ilie[5]; la Secu, hram de Tăierea capului sf. Ioan Botezătorul; la Agapia-n deal, hram de Schimbarea la față; la Agapia-n vale, hram de Sf. Voievozi; și la Varaticu, hram de Sîntă Măria mare; lume și iar lume!

Și cîte tîrnosiri și sfințiri de biserici din nou, și cîte soboare și revizii de fețe bisericești și politicești,

---

1 Detalii descriptive remarcabile. — 2 Formulă de adresare — vizînd, într-o anume măsură, pe cititorul-ascultător — specifică exprimării orale. — 3 Astăzi, substantivul *treacăt* nu prea mai este folosit izolat, ci numai în structura locuțiunilor adverbiale *în treacăt, din treacăt.* — 4 Ca, mai sus, *Ozană:* forme arhaice, nearticulate, de toponimice. — 5 Latinescul *san(c)tus* a dat în românește *sînt (Sînt-Ilie, Sîntă-Maria).* Termenul apare, încă, la Eminescu: *aripi sînte* (Epigonii). A fost concurat și înlăturat de *sfînt,* de origine veche slavă.

și cîți străini din toată lumea, și cîte inimi purtate de dor, și cîte[1] suflete zdrobite și rătăcite n-au trecut prin satul nostru spre monăstiri! Lume, lume și iar lume!

Și cîte oștiri străine și o droaie[2] de cătane[3] călări, tot nemți de cei mari, îmbrăcați numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele, cu săbiile scoase, prin Humulești, spre monăstirile de maice, după Natalița cea frumoasă! Și au făcut nemții mare tărăboiu prin monăstiri, și au răscolit de-a fir-a-păr toate chiliile maicelor, dar n-au găsit-o, căci și beciul privighitorului Parvu din Tîrgul-Neamțului putea să tăinuiască la nevoie o domniță. Și noroc de vărăticence, care au știut a-i dămoli luîndu-i cu binișorul, și a-i face să-și bage săbiile în teacă, spuindu-le că cei ce scot sabia, de sabie vor peri!

Dar ce-mi bat eu capul[4] cu craii și cu împărații, și nu-mi caut de copilăria petrecută în Humulești și de nevoile mele? Așa era cu cale să fac de la început, dar am ținut să arăt că humulești nu-s trăiți ca în bîrlogul ursului, ci au fericirea de a vedea lume de toată mîna.

În 1852, în ziua cînd s-a sfințit paraclisul spitalului din Tîrgul Neamțului și s-a deschis școala domnească de acolo, eu, împreună cu alți băieți, isonari[5] ai bise-

---

1 Repetarea, de cinci ori, a numeralului nehotărît (sintactic: atribut adjectival) *cît*, în propoziții exclamative, este menită să redea ideea de *mulțime* și *felurime*. — 2 Sinonimia *cîte — o droaie* sprijină afirmația de mai sus. — 3 Sinonim regional-popular pentru *soldat, ostaș*. Multe derivate: adverbul *cătănește*, verbul *a cătăni*, substantivul *cătănie*. — 4 Formulare tipic o r a l ă. — 5 Derivat de la *ison;* vezi și locuțiunea *a ține isonul*.

ricei, stam aproape de Ghica-vodă, care era față la acea serbare, încunjurat de o mulțime de lume, și nu ne mai săturam privindu-l. Și el, frumos la chip și blînd cum era, văzîndu-ne pe toți de-a rîndul, îmbrăcați cu cămeșuice cusute cu bibiluri și albe cum e helgea, cu bondițe mîndre, cu ițari de țigaie și încălțați cu opincuțe[1], spălați curat și pieptănați, cu rușinea zugrăvită în față și cu frica lui Dumnezeu în inimă, aruncă o privire părintească spre noi, și zise:

— Iată, copii, școala și sfînta biserică, izvoarăle[2] mîngăierii și ale fericirii sufletești; folosiți-vă de ele și vă luminați, și pre Domnul lăudați!

Aceste vorbe, rostite de gura domnească, au brăzdat adînc inima norodului adunat acolo, și fără întîrziere școala s-a umplut de băieți doriți de învățătură, între care eram și eu, cel mai bun de hîrjoană și slăvit de[3] leneș; leneș fără pereche[4] mă făcusem, căci mama, după cîtă minte avea, nu se îndura să mă mai trimită acum nici la o cofă de apă, numai să învăț carte și să mă fac popă, ca părintele Isaia Duhu, profesorul nostru.

---

1 Detalii descriptive — realiste și pitorești — referitoare la portul humulestean. — 2 Formă arhaic-regională de plural; Eminescu: *„Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară / Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară"*. — 3 Locuțiunea *slăvit de*, pe lîngă adjectivul *leneș*, funcționează aci ca un indice stilistic al superlativului. De remarcat sinceritatea povestitorului, care însoțește autoironia de zîmbetul, abia perceptibil, al îngăduinței... — 4 Sinonim stilistico-gramatical cu *slăvit de... Leneș* este nume predicativ, pe lîngă verbul, aci copulativ, *mă făcusem*. Vezi mai jos: ***să mă fac popă.***

Bun mai era și părintele Duhu, cînd se afla în toane bune, Dumnezeu să-l ierte! Pus-a el băieții în rînduială cum nu mai văzusem pănă atunci; cumpăra-ni el vara, din banii săi, cofe de zmeură și fel de fel de puricale de ni da să mîncăm, și, mai în toată sîmbăta[1] ne încărca în o droagă de-a Mănăstirii Neamțului și ne ducea la stăriție, să dăm esamen dinaintea starițului Nionil, un bătrîn olog, care ne sfătuia cu duhul blîndeței să ne ținem de ceaslov și psaltire; căci toate celelalte învățături, zicea el, sunt numai niște ereticii[2], care mai mult amărăsc inima și tulbură sufletul omului. Dar fost-a scris părintelui Duhu să nu asculte în totul sfaturile cuviosului stariț, și să ne învețe și cîte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie și din toate cîte ceva, după priceperea noastră.

Odată, venind părintele Duhu supărat foc[3] de la monăstire, ne dete la regula de trei tema următoare:

— Dacă o para luată pe nedreptul îți mănîncă o sută drepte, apoi șase mii de lei (leafa mea pe un an), care mi-a oprit-o starițul Nionil, pe nedreptul, cîte parale drepte vor mînca de la Monăstirea Neamțului?

— Douăzeci și patru de milioane de parale, cinstite părinte, sau șase sute de mii de lei, răspunse unul dintre noi, cu crida[4] la tabelă.

— Ia să-mi facă, Nică Oșlobanu, încredințarea[5], zise părintele Duhu.

---

1 Popular: *în fiecare sîmbătă.* — 2 Plural de la ereticie (derivat de la *eretic).* — 3 Foarte supărat. *Foc* are, aci, valoarea adverbială. — 4 Regionalism: *cretă.* 5 Cum am zice noi, cu un termen mai „tehnic": *proba.*

Nică Oșlobanu, ca de obiceiu, se scoală în picioare, cît mi ți-i[1] melianul, și se roagă de iertare, spuind că-l doare capul. Și atunci, nu știu cum îi cade un urs[2] mare din sîn și... de-a dura prin clasă; nu de cei pe care-i joacă ursarii, ci de mămăligă, umplut cu brînză, rotund, prăjit pe jaratic și de pus drept inimă, cînd ți-e foame. Băieții dau să-l prindă, Oșlobanu se aruncă în mijlocul lor să și-l ieie, și se face o chirfosală ș-un rîs din pricina ursului celuia, de-i poznă! Atunci, parcă-l văd cum s-a plesnit părintele Duhu cu palma peste frunte, zicînd c-un oftat adînc:

— Pesemne păcatele mele cele mari și grele m-au aruncat și aici, să învăț niște țopîrlani sălbatici! Mai fericit erai de-o mie de ori să pești porcii la Cogeasca-Veche, Isaie, decît să mai fi ajuns și zilele aceste! Iar tu, moglanule de Oșlobene, care te robești pîntecelui și nu-ți dai cîtuși de puțină osteneală minții, te-i face popă, ca tată-tău, cînd s-or pusnici toți bivolii din Monăstirea Neamțului[3]!

Oșlobanu, prost-prost, dar să nu-l atingă cineva cu cît e negru sub unghie, că-și azvîrle țărnă după cap, ca buhaiu. Cum se duce sara acasă, și spune tatînesău ce a zis părintele Isaia. Ș-apoi, las' pe popa Niculai Oșlobanu, căci el nu prea știe multe; slujește cîte trei liturghii pe zi și pomenește la hurtă: pe monahi și iero-

---

1 Dublu dativ *etic* angajînd participarea afectivă atît a naratorului *(mi)* cît și a cititorului-ascultător. — 2 Aci: „Boț de mămăligă cu brînză la mijloc". În rîndurile imediat următoare, Creangă explică semnificația contextuală a termenului, spre a evita confuzia semantică posibilă *(nu de cei pe care-i joacă ursarii...)* 3 *Cînd s-or pusnici toți bivolii din monăstirea Neamțului...* = „niciodată".

monahi, pe stariți, pe mitropoliți și pe soțiile și copiii lor, de le merge colbul!

Într-o dimineață, n-are de lucru[1] părintele Duhu?! Iè pe Teofan, alt călugăr de la spital, și se duc împreună la biserica Sfîntului Lazar de sub dealul Cetății. Și cum întră în biserică, încep a căuta pricină părintelui Oșlobanu, care slujea, că nu se ține de tipic.

— Tipic, boaite fățarnice? Ia să vă dau eu tipic! zise părintele Oșlobanu, lăsînd sfintele încolo. Ne-ați luat cu șmichirie pe marele mucenic Dimitrie, izvorîtorul de mir, și ne-ați dat, în locul acestui sfînt vestit, pe Lazar, un jidan trențuros, care tot moare și iar învie, și învie și iar moare, de nu mai știe nime de numele lui. Acesta-i hram? Și după ce ne-ați calicit, luîndu-ne moșia și închizîndu-ne biserica cu zid, închideți acum în ciudă și poarta spitalului; ba pănă și clopotele ni le-au oprit de tras cînerii de doftori tot din pricina voastră, de ni s-au împrăștiet poporenii; nici chioară de babă nu mai dă pe la biserică! Și încă una: de șaizeci și mai bine de ani, de cînd slujesc preuția, voi aveți să mă-nvățați tipicul, pui de năpîrcă ce sunteți! Ia stați oleacă să vă scot eu gărgăunii din cap!...

Și zvîrr![2] cu pravila cea mare după călugări. Apoi, umflînd[3] un sfeșnic zdravăn de alamă, după dînșii[4], să-i afurisească!... Și, na! părintele Duhu și Teofan și-au

---

1 Interjecție specifică rostirii. — 2 Interjecție predicativă. Structura ei fonetică coincide cu prima silabă a verbului *a zvîrli!* — 3 Aci: înșfăcînd. — 4 Ritmul alert al narațiunii se întețește prin e l i p s ă.

prăpădit papucii, fugind mai mult pe brînci[1] decît în picioare, chiar după tipic!

A doua zi, Nică Oșlobanu ca mai ba să deie pe la școală; dar nici părintele Duhu pe la biserica Sfîntului Lazăr, că l-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce și l-ar fi pus în podul bisericei, spre păstrare, cu parte din icoanele rămase aici de la Cetatea Neamțului.

Și mi se pare că avea dreptate bietul bătrîn, căci în locul bisericii Sfîntului Lazăr fusese altă biserică, de lemn, al cărei hram era Sfîntul Dimitrie, făcută și înzestrată cu moșie de Vasile Lupu-voievod, ca și cea de la noi din Humulești. Însă Monăstirea Neamțului, bună mehenghe[2], cînd a făcut spitalul din Tîrgul-Neamțului, face și biserica Sfîntului Dumitru de peatră, îi schimbă hramul, numind-o Sfîntul Lazăr, o închide cu zid în cuprinsul spitalului, și hramul Sfîntului Dumitru l-a pus la paraclisul de la spital, iar moșia preuților a păpat-o, ca și pe moșia Humulești. Și de aici supărarea părintelui Oșlobanu ajunsese la culme; să nu vadă sămînță de călugăr pe la biserica lui, că-i potopește! Ca prin urechile acului de n-a făcut mucenic pe părintele Duhu, în locul sfîntului Dumitru, izvorîtorul de mir.

Peste cîteva zile după asta, auzim că Nică Oșlobanu s-a dus să învețe la școala catihetică din Folticeni, vorbă să fie! Văru-meu Ion Mogorogea, Gîtlan, Trăsnea și

---

1 *Brîncă* „mînă" (din lat. *branca)* nu s-a păstrat decît regional (Crișana). De asemenea, în expresii și locuțiuni *(pe brînci, a da brînci* și în derivatul *a îmbrînci.* 2 Epitetul — aninat, de obicei, ființelor (de pildă: lui moș Nichifor Coțcariul) — este atribuit, de data aceasta... mănăstirii Neamțului!

alți cunoscuți ai mei se dusese tot acolo, mai de demult; bineînțeles, pe socoteala pungei părinților lor. Și eu, rămîind fără tovarăși de ispravă, și mai dîndu-mi și părintele Isaia un puiu de bate, așa din senin, cihăiam pe mama să se puie pe lîngă tata, că doar m-a da și pe mine la catihet, macar că eram un ghibirdic și jumătate.

Galbeni, stupi, oi, cai, boi și alte bagateluri de alde aceste, prefăcute în parale, trebuia să ducă dascălii plocon[1] catihetului de la fabrica de popi[2] din Folticeni; ș-apoi lasă-te în *conta* sfinției-sale, că te scoate poponeț, ca din cutie... Pentru mine însă numai două merțe de orz și două de ovăz a dat tata cui se cuvine, de am fost primit la Folticeni, căci școala era numai de mîntuială; boii să iasă!

Ajungînd acolo toamna tîrziu, m-am așezat în gazdă la Pavel Ciubotarul din ulița Rădășenii, unde erau și ceilalți tovarăși ai mei. Catihetul, care făcea ziua noapte și noaptea zi, jucînd stos[3], rar venea pe la școală. Noi, dacă vedeam așa[4], ne duceam și mai rar, dar nebunii[5] știu că făceam de-ajuns!

---

1 În realitate, *poclon* este forma etimologică. *Plocon* rezultă dintr-o *metateză*, adică prin schimbarea ordinii sunetelor, pentru a se obține o pronunțare mai ușoară. Așa se explică formele — de data aceasta greșite: — *artimetică, potrocală* etc., pe care le folosesc, uneori, copiii. 2 Expresie ironică. — 3 Joc de cărți, pomenit și de Eminescu în *Scrisoarea III: „Acolo v-ați pus averea, tinerețile la stos... / Ce a scos din voi Apusul, cînd nimic nu e de scos?"* — 4 Propoziția subordonată introdusă, aci, prin *dacă* are o valoare difuză: temporal-cauzală. — 5 Plural de la *nebunie* (nu de la *nebun!*).

Pavel era holteiu, și casa lui destul de încăpătoare: lăiți și paturi de jur împrejur; lîngă sobă, altul, și toate erau prinse. Iară gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptor, între șanuri, calupuri, astrăgaciu, bedreag, dichiciu și alte custuri tăioase, mușchèa, piedecă, hască și clin, ace, sule, clește, pilă, ciocan, ghinț, piele, ață, hîrbul cu călacan, cleiu și tot ce trebuie unui ciubotar[1].

Cu noi ședea și Bodrîngă, un moșneag fără căpătăiu[2], însă de tot hazul. Pentru puțină mîncare și cîte-oleacă de pașcă de cea de trei ocă la para, slujea toată casa: tăia lemne, aținea focul, aducea apă, mătura, ne spunea la povești nopți întregi, șezînd cu nasul în tăciuni, și ne cînta din fluier: Doina, care te umple de fiori, Corăbiasca, Măriuța, Horodinca, Alivencile, Țiitura, Ca la ușa cortului, hori[3] și alte cîntece sculățele[4] ca aceste, de jucam pănă ce asudau podelele și ne sărea talpele de la ciubote cu călcăie cu tot[5], că doar acum o dădusem și eu pe ciubote. Și din pricina lui Pepelea de moș Bodrîngă, Pavel mai nu le putea dovedi din cîrpit; ba

---

1 Sîntem la capătul unei ample enumerări de termeni profesionali (aci: din domeniul ciubotăriei). Procedeul îi stă la inimă lui Creangă, care cunoaște „de visu" obiectele enumerării sale și se bucură să întîmpine asemenea alaiuri de cuvinte... — 2 *Fără căpătîi:* „fără nici un rost în viață". — 3 Altă enumerare, de data aceasta de termeni denumind melodii care constituie fondul muzical al unor „jocuri" populare. — 4 *Sculățel:* „săltăreț, vioi". — 5 Ambele temporale, introduse prin locuțiunea conjuncțională *pînă ce,* — de fapt, tot atîtea hiperbole — redau intensitatea jocului.

și el, uneori, sărindu-și din minți, își rupea ciubotele ferfeniță, jucînd împreună cu noi.

Odată venise lui Oșlobanu rîndul să cumpere lemne; și așa, cu toată cărpănoșia lui, iese cîne-cînește[1] în medean, aproape de gazda noastră, și găsește un țăran de la Sasca, pare-mi-se, ori de la Baia, cu un car încărcat cu lobde de fag.

— Cît cei pe car, bade[2]? zise Oșlobanu, căruia nu-i era a cumpăra lemne cum nu mi-e mie acum a mă face popă.

— Trei husăși, dascăle.

— Ce spui, bădișorule, pentru un braț de lemne? Da' că le duc în spate pe toate odată păn-acasă.

— Dacă le-i duce, dascăle, ți le dau degeaba.

— Zău, nu șuguiești, bade?

— Nici o șagă, dascăle; să vedem cum le-i duce, și halal să-ți fie!

Oșlobanu iè atunci lemnele din carul omului cîte unul-unul și le razămă în picioare lîngă brațu-i; după aceea descinge brîul de pe lîngă sine și le împrejură, legîndu-le frumușel[3], să nu se hrentuiască; apoi, săltîndu-le și aburcîndu-le cam anevoie, le umflă-n spate[4]

---

1 *Cîne-cînește:* „cu mare greutate, cu chiu cu vai". — 2 Să se observe rotația formulelor de adresare: *bade, bădișorule, bade.* 3 De observat frecvența acestui diminutiv adverbial, sugerînd, mai totdeauna, grija, atenția cu care se realizează acțiunea. — 4 În tot fragmentul, deși se evocă întîmplări petrecute cu multă vreme înainte, se întrebuințează — ca de obicei — prezentul *istoric (dramatic).* Cititorul are astfel iluzia că asistă el însuși, nemijlocit, la evenimentele narate.

și la gazdă cu dînsele[1]. Un băietan nebunatic de-alături, văzînd asta, zise cu glas mare:

— Dascăle-Trascăle[2], he-he-he! dracul să te iè!

Iar țăranul, făcîndu-și cruce, a rămas cu gura căscată, fără să bleștească un cuvînt.

Acum nu vă mai spun cît era de încărcat carul cu lemne, care, la așa loc, ținea pe vremea aceea șepte lei și jumătate, și cît era de mare și de tare Nică Oșlobanu și alți vro șeizeci ca dînsul, între cari mulți, lăsîndu-și nevestele cîte cu doi-trei copii acasă, în creierii munților[3], venise la Folticeni să se pricopsească de învățătură...

Ș-apoi carte se învață acolo, nu glumă! Unii cîntau la psaltichie, colea, cu ifos:

Ison, oligon, petasti,
Două chendime, homili[4],

pănă ce răgușeau ca magarii, alții, dintr-o răsuflare, spuneau cu ochii închiși cele șepte taine din catihisul cel mare, Gîtlan se certa și prin somn cu urieșul Goliat. Mustăciosul Davidică de la Fărcașa, pănă tipărea o mămăligă[5], mîntuia de spus pe de rost, răpede și fără greș, toată istoria *Vechiului Testament* de Filaret Scriban, împărțită în perioade, și pronumele conjunctive de dativ și acuzativ din gramatica lui Măcărescu:

---

1 Elipsa predicatului conferă densitate și dinamism expunerii. — 2 Cuvînt confecționat „în joacă", de dragul rimei. — 3 Admirabilă metaforă populară sugerînd locurile cele mai înalte și mai greu accesibile din munți. — 4 Termeni neogrecești denumind semnele muzicii liturgice. — 5 Aci: „dădea o anumită formă, netezea".

— Mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le; me-te-îl-o, ne-ve-i-le, mi-ți-i, ni-vi-li.

Ce-a fi aceea, ducă-se pe pustiu! Unia dondăneau ca nebunii, pănă-i apuca ameţală; alţii o duceau numai într-un muget, cetind pănă le perea vederea; la unia le umblau buzele parcă erau cuprinşi de pedepsie[1]; cei mai mulţi umblau bezmetici şi stăteau pe gînduri, văzînd cum îşi pierd vremea, şi numai oftau din greu, ştiind cîte nevoi îi aşteaptă acasă. Şi turbare de cap şi frîntură de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli, nu mi s-a mai dat a vedè; cumplit meşteşug de tîmpenie[2], Doamne fereşte!

De-a mai mare dragul să fi privit pe Davidică, flăcău de munte, cu barba în furculiţă şi favorite frumoase, cu pletele creţe şi negre ca pana corbului, cu fruntea lată şi senină, cu sprincenele tufoase, cu ochii mari, negri ca murele şi scînteietori ca fulgerul, cu obrajii rumeni ca doi bujori, nalt la stat, lat în spete, subţire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn, uşor ca o căprioară şi ruşinos ca o fată mare[3], Dumnezeu să-l ierte! că n-avu parte să se preuţească. A murit, sărmanul, înainte de vreme, înecat cu pronumele conjunctive, peritu-le-ar fi numele să le peară, că au mîncat juvaier de flăcău!

---

1 Sinonim popular pentru boala numită *epilepsie*, după care este potrivit, pornindu-se însă de la *pedeapsă*. Fenomenul — curent la Caragiale — se cheamă *etimologie populară*. — 2 Caracterizare succintă a şcolii şi a metodelor „pedagogice" de odinioară. Vezi şi Eminescu, *Scrisoarea II*, fragmentul care începe cu versul: *„Ah! tot mai gîndeşti la anii cînd visam prin acadèmii..."* 3 Unul din puţinele „portrete" realizate de Creangă, construit, mai cu seamă, cu ajutorul comparaţiilor...

Mai bună minte avea Mirăuță din Grumăzești, care umbla trela-lela, în puterea iernii, pe la tărăbile jidovești, întrebînd ba teacă de cosor, ba căpestre de purici, ba cuie de la corabia lui Noe, ba fragi și căpșune pentru cineva care pornise într-adaos, ba cînta în pilda jidovilor:

Nu-mi e ciudă pe gîndac,
C-a mîncat frunza de fag;
Dar mi-e ciudă pe omidă,
C-a mîncat frunza de crudă:
N-a lăsat să odrăslească,
Voinicii să se umbrească.

Și alte drăcării ce-i trăsneau în cap. Nebun era el să-și peardă viața din pricina lui mi-ți-i, ni-vi-li, mete-îl-o, ne-ve-i-le, ca Davidică?

Eu, ca și Mirăuță, nu mă prea osteneam pănă-ntr-aatîta, să mor învățînd; că doar nu-mi plîngeau copiii acasă, nici dădusem[1] catihetului cel poclon[2] mare pănă pe-acolo. Pentru două merțe de orz și două de ovăz, nu era să las copila popei de la Folticenii-Vechi nemîngăiată. Afară de aceasta, cînd mă uitam în oglindă, barbă și mustețe ca în palmă; și doar le și pîrleam eu într-o privire și le ungeam în toată sara cu său amestecat cu muc de lumînare și alună arsă, dar degeaba

---

1 Trăsătură arhaică: negația *nici* nu este reluată prin *nu*.
2 Vezi p. *80*, nota *1*. Plocon: sinonim peiorativ față de *dar* și chiar față de neologismul *cadou* (franc. *cadeau*). Sensul peiorativ „se simte", deopotrivă, în verbul înrudit *a se ploconi*.

muncă! Ş-apoi, întrat în asemenea şcoală, mai numai barba şi punga, bat-o pustia, te făcea să calci a popă[1]!

D-apoi lui Trăsnea, săracul, ce-i păţea sufletul cu gramatica! Odată îmi zise el, plin de mîhnire:

— Ştefănescule (căci aşa mă numeam la Folticeni), astăzi nu mai mergem la şcoală, că nu ştiu tabla şi vreu să învăţ pe mîne la gramatică. Mă rog ţie, hai cu mine la cîmp spre Folticenii-Vechi; vom învăţa împreună, sau cîte unul, eu la gramatică şi tu la ce-i vrea; apoi mi-i asculta, să vedem nu s-a prinde şi de capul meu ceva? Las' că nici la celelalte nu prea pot învăţa cu slova asta nouă, care-a ieşit, însă afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsnit-o-ar fi s-o trăsnească[2]! Parcă ai ce face cu dînsa la biserică? Dar dacă se cere!... Am s-o ieu şi eu din capăt, şi, poate, cu tine, care ai trecut pe la părintele Duhu, să mă pot deslueşi...

Fiindcă la Folticenii-Vechi era ceva mîngăiere[3] pentru mine, mă potrivesc lui Trăsnea, şi ne ducem împreună. Şi era un ger uscat prin luna lui noiemvrie, şi bătea un vîntişor supţire în ziua aceea, de-ţi frigea obrazul! Cum ajungem la cîmp, Trăsnea se tologeşte pe-un hat şi începe la gramatică, din capăt, întrebarea şi răspunsul întăiu:

Întrebare: Ce este gramatica română?

Răspuns: Gramatica română este artea ce ne învaţă a vorbi şi a scrie o limbă corect.

---

1 *A* îşi păstrează, aci, valoarea prepoziţională din latină (ad). Deasemenea: *miroase a răşină.* (vezi şi p. *17* nota *1*). — 2 Imprecaţie; prima dată, verbul este la forma inversă a condiţionalului perfect *(trăsnit-o-ar fi = ar fi trăsnit-o).* — 3 Formulă foarte... abstractă. Vezi însă mai sus: *„nu era să las copila popei de la Folticenii-Vechi nemîngăiată".*

Iar în altă ediție:

Gramatica este o învățătură ce ne arată modul de a vorbi și de a scrie bine într-o limbă.

Asta-i asta! Din ceaslov și psaltire, și acele bălmujite rău, ca vai de ele, să treci la gramatică, și încă ce gramatică! Nu ca aceste de acum, pozderie de gramatici; unele „raționate", altele „dezvoltate" și ticsite de „complimente", care, trebuie spus fără compliment, îți explică... până ce nu se mai înțelege nimică[1], adică făcute anume pentru copii, de se joacă cu dînsele de ușoare ce sunt...! Însă ce folos?! Peste Trăsnea n-a dat asemenea noroc... să umble într-ales... El, păcătosul, uitați-vă ce fel de gramatică trebuia să învețe: „artea, corect, într-o limbă; silabă numim un sunet deplin, simplu sau compus cu una din consune, sau și cu mai multe consune, care însă să se pronunțe cu o scoatere de voace". Iar în altă ediție: „Prin silabă înțelegem rostitura unei părți de cuvînt ș.c.l."

Ei, ei! de-acum drege-ți „voacea" și descurcă-te, măi Trăsne, dacă poți!

Iar la a treia pagină, îndată altă năzbîtie:

Întrebare: Cîte părți are gramatica română?

Răspuns: Gramatica română are patru părți, care sunt:

1. Etimologia[2]; 2. Sintaxa; 3. Ortografia și 4. Prosodia.

Întrebare: Ce ne învață fiecare din părțile aceste?

Răspuns: 1. Etimologia ne învață a cunoaște părțile vorbei, adică analisul gramatical.

---

1 Aluzii ironice la manualele de gramatică folosite în școlile vremii, care preconizau apropierea mecanică a cunoștințelor. — 2 Prin „etimologie" se înțelegea — atunci — morfologia („părțile vorbei, adică analisul gramatical").

2. Sintaxa ne învață a lega părțile vorbei după firea limbii noastre, adică sintesul gramatical.

3. Ortografia ne învață a scrie bine, adică după regulile gramaticei.

4. Prosodia ne învață a accenta silabele și a le rosti după firea cuvintelor și scopul ce-l avem în vorbire.

Apoi: mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le. Și alte iznoave hăzoase[1] ca aceste!

Mai pune la socoteală[2] că și Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte și tîmp în felul său[3], că profesorul, care și el se mira cum au ajuns profesor[4], zicea: „Luați de ici până ici"[5], cum mi se pare că se mai face pe une locuri și astăzi, și poate că nu veți aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trăsnea, ci întîmplării, care a făcut pe oameni așa cum sunt: ori cuțite de oțel, ori de tinichea...

Ș-apoi gîndiți[6] că Trăsnea citea întrebarea și răspunsul, fiecare pe rînd, rar și lămurit, ca să se poată

---

1 Spiritul „nastratinesc" al lui Creangă (G. Călinescu) vede, în searbăda înșiruire a formelor pronominale conjugate, niște „iznoave hăzoase"! — 2 Adresare directă, către cititorul-ascultător. — 3 G. Călinescu: „Trăsnea, ...e tîmp și, totuși, în același timp e un șiret care se prostește ca să dovedească scrîntirea minții autorului de gramatică." — 4 „El... au ajuns profesor". Omonimia gramaticală dintre persoanele a III-a și a VI-a ale auxiliarului a avea: *(el) au = (ei) au* era normală în limba veche. *Profesor:* nume predicativ pe lîngă *au ajuns*, aci verb copulativ. — 5 Formulă „celebră", caracteristică predării mecanice: profesorul se ascunde după manual... — 6 Din nou povestitorul își „agrăiește" ascultătorii! Vezi mai jos: *necredincioşilor* (vocativ).

înțelege ceva? Nu așa, necredincioșilor, ci iată cum: „Ce este gramatica română, este... ce este, este... este arata... nu *arata*, artea... artea... ce...ce... ce ne învață, învață... învață... ce ne învață; a vorbi... bi...bi... ce ne învață... ce este, este... este *arata*, uite dracu! nu arata, artea ce ne învață... ce este, este..."[1] Și tot așa dondănind foarte răpede, bîlbîit și fără pic de cugetare, pănă la „a scrie într-o limbă corect" rar ajungea, sărmanul! Și după ce turba de cap hăt bine, mă striga să-l ascult, că știe. Luam eu cartea din mîna lui și-l întrebam: „Ce este gramatica, măi Trăsne?" Iar el, închizînd ochii, răspundea iute, iute și mornăit, cum cer calicii la pod:

— Ce este gramatica română, este... ce este, este... și celelalte, după obiceiu, schimonosind cuvintele și îndrugîndu-le fără nici o noimă[2], de-ți venea să-i plîngi de milă!

— Nu așa, măi Trăsne!

— Dar cum?

— Nu mai zice română, și spune numai răspunsul; ce ai cu întrebarea?

Și se opintea el, într-o privire, să răspundă bine, dar degeaba! se încurca și mai rău, începea a ofta și-i venea să-și spargă capul.

— Mai lasă-mă oleacă, zicea el necăjit și, cînd te-oiu striga, să vii iar să mă asculți; și de n-oiu ști nici atunci, apoi dracul să mă ieie! Dă, gramatica să zicem că n-o înțeleg și s-o lăsăm la o parte; artea, asemine; corect, tiji. D-apoi „română, este... ce... ne învață a vorbi și a

---

1 Numeroasele puncte de suspensie — ca și repetițiile — arată hiaturile și bîlbîielile lui Trăsnea. — 2 Sinonime pentru *noimă: rost, tîlc* (vechi) și *sens* (neologism).

scrie bine într-o limbă", parcă-s cuvinte românești, ce naiba! Numai și aici trebuie să fie ceva: „a vorbi și a scrie bine într-o limbă", îndrăcit lucru! Cum „să scrii într-o limbă"? Poate cu limba[1], mai știi păcatul? Pesemne că noi, cum s-ar prinde, las' că, de scris, talpa gîștii, dar apoi și de vorbit, păcatele noastre, se vede că vorbim pogan și rău de tot; nu românește, ci țărănește... Doamne, Doamne! Învățat mai trebuie să fie și acel care face gramatici! Însă și-n gramatică stau eu și văd că masa tot masă, casa tot casă și boul tot bou se zice, cum le știu eu de la mama. Poate celelalte bîzdîgănii: „rostitură, artea, corect, pronunțe, analisul, sintesul, prosodia, ortografia, sintaxa, etimologia, concrete, abstracte, conjunctive: mi-ți-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le" și altele de sama acestora să fie mai românești... și noi, prostimea[2], habar n-avem de dînsele! Noroc mare că nu ne pune să le și cîntăm, c-ar fi și mai rău de capul nostru cel hodorogit! Decît țăran, mai bine să mori! Hai, du-te, Ștefănescule, că m-apuc de învățat!...

Și, lăsîndu-l, m-am dus și eu în ciudă la fata popei, am găsit-o singură-singurică[3] și m-am jucat cu dînsa în ticnă pănă-ndesară; căci mamă n-avea, și tată-său, ca popa, umbla după căpătat[4]... Apoi m-am întors la

---

1 Trăsnea selectează greșit (sau, poate, „nastratinește", cum ar zice G. Călinescu) *alt* sens, decît cel contextual, al substantivului *limbă*, care este polisemantic. — 2 *Prost*, în limba veche, nu avea sensul peiorativ, de astăzi, ci însemna „simplu". Substantivul colectiv *prostime* era sinonim cu „oameni simpli, de rînd". — 3 Repetiția se însoțește cu diminutivarea termenului repetat. Eminescu: *Codrule, codruțule.* — 4 Altă ironie la adresa deprinderilor unora din membrii tagmei preoțești.

cîmp, cu zgărdița de la gîtul copilei, c-o năframă cusută frumos cu flori de mătase și cu sînul plin de mere domnești; și, cînd colo, zărghitul[1] de Trăsnea dormea pe hat, cu gramatica sub nas, și habar n-avea de frig. „Sărace, sărace! nu ești nici de zama ouălor[2]; decît așa, mai bine te făcea mă-ta un mînz și te mîncau lupii", zic eu în mine.

— He! Trăsnea, mă! scoală! știi tabla? Sare el de jos, îl ascult, cleiu[3]. Haidem acasă, măi Trăsne, că m-a răzbit foamea și frigul, și mor de urît aicea pe cîmp!

— Da, că și eu... Ducă-se dracului gramatica! Mi s-a înăcrit sufletul de dînsa! Și osebit de asta, nici nu-mi e bine.

— Un fel de lene, amestecată cu slăbiciune, măi Trăsne, nu-i așa?

— Ba chiar ai nimerit: un fel de leșin la inimă, amestecat cu întinsori, sau cam așa ceva.

— Poate fiorile gramaticei[4], zic eu.

— Mai știi păcatul? Poate că ș-aceea să fie, zise Trăsnea; căci, dracul s-o ieie! cum pui mîna pe dînsa, îndată-ți vine somn... Flecușteț de-aceste nu se potri-

---

1 Sinonime pentru *zărghit: smintit, trăsnit* (îl și cheamă: *Trăsnea!*). — 2 *Nu ești nici de zama ouălor:* formulare ironică îndreptată către cineva pe care nu se poate pune nici un temei. — 3 Viteza și dinamismul acțiunilor sînt redate prin prezentul istoric (dramatic), prin elipsă *(cleiu)*, prin juxtapunere (conjuncția adversativă *dar*, care trebuie să coordoneze propoziția a treia de celelalte două, este înlăturată). 4 O afirmație banală a lui Trăsnea („osebit de asta, nici *nu mi-e bine*") prilejuiește celor doi solicitarea unor termeni ai medicinii populare, întrebuințați, pe alocurea, cu sensuri figurate: *Un fel de lene amestecată cu slăbiciune; un fel de leșin la inimă, amestecat cu întinsori; fiorile... gramaticei.*

vesc cu rînduiala bisericei, s-a mîntuit vorba... „Osmoglasnicul" este ce este... Vorba tatei: „Condacul umple sacul, și troparul hambarul[1], măi băiete!" Ce umblăm noi chinuindu-ne cu gramatica, Ștefănescule? Haidem!

Și ne întoarcem[2] noi le gazdă pe la asfințitul soarelui, mîncăm ce mîncăm ș-apoi rugăm pe moș Bodrîngă să ne cînte; și unde nu se adună o mulțime de dăscălime la noi, căci aici era staniștea lor; și ne întărtăm la joc, știi colè[3], ca la vîrsta aceea, de nici simțirăm[4] cînd a trecut noaptea. Și așa am scăpat, și eu de urît, și Trăsnea de bolborosit prin somn: „ce este gramatica română, este... ce este, este...", ca alte dăți.

Însă veselia nu s-a încheiat numai cu atîta; alta și mai și s-a început din capăt. N-apucase moș Bodrîngă a lua bine fluierul de la gură, și iaca ne trezim cu popa Buligă, ce-i ziceau și Ciucălău, din ulița Buciumenii, tămăiet și aghezmuit[5] gata des-dimineață, Dumnezeu să-l iepure[6]! Și cum ne binecuvîntează, după obiceiul său, cu amîndouă mînile, ca vlădicii, ne și trage cîte-un

---

1 Altă zicere rimată: *condacul-sacul; troparul-hambarul.* — 2 De-a lungul întregului fragment care urmează, Creangă recurge cu consecvență la virtuțile stilistice ale prezentului istoric: *ne întoarcem, mîncăm, rugăm, se adună, ne întărtăm.* — 3 Formulare tipic orală. — 4 A doua negație *(nu)* este înlăturată, ca în limba veche. Eminescu: *„Tu-ți arzi ochii și frumseța, Dulce noaptea lor se stînge, / Și nici știi ce pierde lumea. Nu mai plînge, nu mai plînge" (Călin).* — 5 *Tămăiet și aghezmuit* sînt — amîndouă — sinonime metaforice pentru *beat.* Cuplarea lor vizează un spor de intensitate în exprimarea „însușirii" respective. — 6 „Deraiere lexicală" — ca și, mai sus, *nepurcele;* vorbitorul vrea să spună: „să-l **ierte**", dar, hîtru și mehenghi, se răzgîndește „pe traseu".

ibrișin pe la nas[1] despre fata popei de la Folticenii-Vechi: ba că-i fată cuminte, ba că-i bună de preuteasă, ba c-ar fi potrivită cu mine, ba că are să mi-o lege tată-său de gît, și cîte ponosuri și tîlcuri de-a lui popa Buligă cel buclucaș, păn-a început Gîtlan a-l lua cu măgulele, zicînd:

— Ia las', las', cinstite părinte! nu mai umbla și sfinția-ta cu scornituri de-aceste chiar în ziua de lăsatul secului. Mai cîntă încaltea, moș Bodrîngă, un răstimp, să ne veselim de-ajuns, că părintele a fi bun și ne-a ierta...

Moș Bodrîngă, de cuvînt; iar începe a cînta, și la joc, băieți[2]! Popa Buligă, deși era bătrîn, dacă vede[3] că ni-i treaba de-așa, unde nu-și pune poalele antereului în brîu, zicînd:

— Din partea mea, tot chef și voie bună să vă dea Domnul, fiilor, cît a fi și-ți mai trăi!

Apoi zvîrle potcapul deoparte, și la joc de-a valma cu noi, de-i pălălăiau pletele. Și tragem un ropot, și două, și trei, de era cît pe ce să scoatem sufletul din popă. Și așa l-am vlăguit, de-i era acum lehamete de noi. Dar vorba ceea: „Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci!" De la o vreme, văzînd bietul popă că s-a pus în cîrd cu nebunii, începe s-o întoarcă la șurub:

— Mă așteaptă niște fii de duhovnicie, dragii mei, și trebuie să mă duc mort-copt, căci acesta ni-i plugul.

---

1 *A-i trage (cuiva) un ibrișin pe la nas:* „a aminti (cuiva) pe departe și în mod sarcastic ceva". — 2 „Replică" încadrată în narațiune. Elipsa redă spontaneitatea îndemnului și promptitudinea cu care acest îndemn este urmat. — 3 Conjuncția *dacă* introduce aci o propoziție subordonată cu dublă valoare: temporală-cauzală.

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

Pavăl, gazda noastră, și pune atunci un talger[1] de uscături ș-o garafă cu vin dinaintea părintelui Buligă, zicînd:

— Ia poftim, cinstite părinte, de-ți lua din masa noastră oleacă de gustare ș-un pahar, două de vin, ș-apoi vă-ți duce, dacă spuneți c-aveți așa de mare grabă.

Sfinția-sa, nemaipuindu-se de pricină, încrucișează mînile după obiceiu, își drege glasul și spune cu smerenie: „Binecuvîntează, Doamne, mîncarea și băuturica[2] robilor tăi, amin!" După aceea ridică un pahar, zicînd: „Mă închin, băieți, la fața voastră cu sănătate, ca la un codru verde! Cînd ne-a fi mai rău, tot așa să ne fie!" Și dă paharul de dușcă; apoi încă vro două-trei și peste acele alte cîteva; după aceea ne binecuvîntează iar cu amîndouă mîinile, zicînd: „Ei, băieți, de-acum liniștiți-vă!" Ș-apoi ne lasă în pace și-și caută de drum. Însă noi, vorba ceea:

Nici toate-ale doftorului,
Nici toate-a duhovnicului;
De ce petreci,
De ce-ai mai petrece!

Cam pe înserate, ne luăm tîrîș, cu moș Bodrîngă cu tot, și ne băgăm într-o cinstită crîșmă[3], la fata vornicului de la Rădășeni, unde mai multă lume se aduna de

---

1 Sinonime pentru *talger: blid, farfurie, taler.* — 2 Interesul și „simpatia" părintelui Buligă merg, în primul rînd, către „udeală": așa se explică diminutivul *băuturică.* (Și în *Harap-Alb* găsim: „Din partea mea, mîncarea-i numai o zăbavă: *băuturica* mai este ce este, zise Setilă".) — 3 Să se remarce disponibilitățile asociative ale epitetului *cinstit* (cinstite părinte, cinstită crîșmă).

dragostea crîșmăriței decît de dorul vinului; căci era și frumoasă, bat-o hazul s-o bată! Ș-apoi, măritată de curînd după un văduoiu[1] bătrîn ș-un „lă-mă, mamă"[2], cum e mai bine de tras la om în gazdă. Crîșmărița, cum ne-a văzut, pe loc[3] ne-a sărit înainte și ne-a dus deoparte, într-o odaie mare, cu obloane la ferești și podită pe jos, unde eram numai înde noi și crîșmărița, cînd poftea, ca la casa ei.

Într-un colț al odăiei[4], cîteva merțe de fasole; în altul, sămînță de cînepă; în al treilea, o movilă de mere domnești și pere de Rădășeni, care trăiesc pănă pe după Paști; în al patrulea, mazere și bob, despărțite prin o scîndură lată, iar alături, niște bostani turcești; într-o putină, pere uscate și dulci ca smochinele; mai încolo, un teanc de chite de cînepă și de in; pe-o grindă, călepe de tort și lînuri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere; apoi cîlți, buci și alte lucruri, zăhăite prin cele poliți și colțare, ca la casa unui gospodar fruntaș de pe vremea aceea.

Și cum ne aflăm noi în această binecuvîntată casă, crîșmărița iute a lăsat obloanele în jos, a aprins lumî-

---

1 Augmentativ (cu nuanță depreciativă) de la văduv. 2 Expresia *lă-mă, mamă* este sinonimă cu „nătărău, lălîu". *Lă* este imperativul vechiului verb *a la* „a spăla", păstrat, astăzi, numai regional. Sadoveanu: „Știam că-și spălase părul cu borș, în care maică-sa o sfătuise să puie și cîteva fire de busuioc... Fetele de pe Moldova *se lau* într-un chip deosebit, amestecînd la operația asta nu numai buruieni, ci și descîntece". *(Cocostîrcul albastru,* în *Opere,* VIII, p. 215). — 3 Locuțiunea adverbială *pe loc* are sens temporal: „îndată, imediat". — 4 În tot alineatul care urmează, descrierea — ca de atîtea ori la Creangă — se convertește în enumerare.

narea și, cît ai bate din palme, ni s-a și înfățoșat[1] cu o cană mare de lut, plină cu vin de Odobești, și turnînd prin pahare, săreau stropii din vin de-o șchioapă în sus, de tare ce era. Gîtlan, bun mehenghiu, iè un pahar și-l întinde gazdei, zicînd:

— Ia poftim, puiculiță, de cinstește dumneta întăi! să vedem, poate c-ai pus ceva într-însul.

Crîșmărița cea frumoasă, luînd paharul, se închină la toți cu sănătate, rîzîndu-i ochii, și, după ce gustă puțin, se roagă să n-o zăbovim, că mai are și alți mușterei, și bărbatu-său nu poate dovedi singur. Dar ți-ai găsit; noi, ațindu-i calea, o pofteam cu stăruință, să cinstească de la fiecare. Și ea tot ar fi stat mai mult cu noi, dacă n-am fi alungat-o prostește, mulțămindu-i cîte c-o sărutare plină de foc!

— Așa e tineritul ista, bată-l să-l bată, zise moș Bodrîngă, șezînd cucuiet pe niște buci și molfăind la pere uscate. Aveți dreptate, băieți, acum vi-i vremea!

— Și cum zici, moșule, răspunse crîșmărița, întrînd atunci pe ușă c-o strachină de plăcinte ferbinți, c-o găină friptă și puindu-le pe masă dinaintea noastră. Și, zău, mare pomană și-a făcut, căci eram flămînzi ca niște lupi!

După ce mîntuim, de băut cana ceea, ni se aduce alta, pentru care mulțămeam crîșmăriței tot cu sărutări, pănă ce se făcea că se mînie și iar fugea dintre noi. Mai pe urmă, iar venea și iar fugea, căci cam așa se vinde vinul pe unde se vinde... Ori, mai știi păcatul?

---

1 Scena se desfășoară sub semnul vitezei: „*iute* a lăsat obloanele", „*cît ai bate din palme, ni s-a și înfățoșat*". Sinonim pentru ***cît ai bate din palme: cît ai scăpăra din amnar.***

Poate că nici crîșmăriței nu-i era tocmai urît a sta între noi, de ne cerca așa de des. La urma urmelor, unde nu-i dă și Trăsnea cel uricios un pupoiu[1], fără veste! Căci la de-aceste mai tot prostul se pricepe. Și atunci, crîșmărița cea frumoasă curat că s-a mîniet. Dar ce să-i facem? Vorba ceea: „În care cămeșă s-a mîniet, într-aceea s-a dezmînie". Că altfel n-ai cum s-o ghibăcești.

De la o vreme, prinzînd moș Bodrîngă la curaj, să nu înceapă a cînta din fluier o Corăbiască de cele frămîntate în loc? Noi, atunci, să nu ne întărtăm la joc? Și așa o ferbem de tare, de nu ne ajungea casa, și dăm chioriș prin fasole, prin mazere și bob, și sămînța de cînepă se făcea oloiu, pîrîind sub talpele noastre.

Cam pe după miezul nopții, văzînd că moș Bodrîngă ne-a părăsit, începem și noi a ne strecura cîte unul, unul, spre gazdă; eu, cu sînul încărcat de pere uscate și c-un bostan mare, ce mi l-a dat crîșmărița, căci, pe cît era de frumoasă, pe atîta era și de darnică, mititica!... Și cînd ajung la gazdă, ce să vezi[2]? mai fiecare tovarăș al meu furluase[3] cîte ceva: unul mere domnești, altul pere de Rădășeni; moș Bodrîngă pașlise o grămadă de buci pentru aținat focul, și Trăsnea, sămînță de cînepă. Iar Oșlobanu, cu ciubotele dintr-o vacă și cu talpele din alta, viind mai în urma tuturor, numai ce-l vedem că se pune cu creștetul pe pat și cu talpele în grindă, așa încălțat și îmbrăcat cum era; și, ce să-ți mai vadă ochii? Să nu spun minciuni, dar peste o dimerlie de

---

1 Indispoziția și antipatia cășunate de gestul pripit al lui Trăsnea „cel uricios" se întruchipează în acest augmentativ remarcabil prin expresivitate și pitoresc: *pupoiu!* Diminutivul corespunzător este *pupic!* — 2 Interogație „adresată", specifică exprimării orale. — 3 Creație glumeață *(a fura + a lua)*.

fasole i-au curs atunci din turetce, pe care de obiceiu le purta suflecate, iar atunci le desuflecase[1], anume pentru trebușoara[2] asta... Numai văru-meu, Ioan Mogorogea[3], fecior de gospodar cinstit, nu luase nici un capăt de ață. Iar Zaharia lui Gîtlan se mulțămise c-un sărutat din partea frumoasei crîșmărițe. Mare mîngăiere pentru un băiet străin, în ziua de lăsatul secului!... Și ia acum înțeleg eu că Gîtlan, căruia-i zicea în școală Zaharia Simionescu, a fost mai cu minte decît noi toți; căci el din cele aduse de noi s-a folosit; iară noi, din fericirea lui, pace[4]!

Ei, ei, toate bune și frumoase la vremea lor; dar de-acum trebuie să ne mai punem și cîte pe-oleacă de carte, căci mîne-poimîne[5] vine vacanția de Crăciun, și noi stricăm pînea părinților degeaba; nimic fără cheltuială, și banii nu se ieu din drum. Unul cu altul la un loc aveam acum, la începutul postului, vro patru-cinci ulcioare de oloiu, trei-patru saci de făină de păpușoi, cîteva oci de pește sărat, perje uscate, fasole, mazere, bob, sare și lemne pentru cîteva săptămîni; căci stam la masă toți împreună, făcînd mîncare cu rîndul, fiecare dintr-al său pentru o zi. Însă Oșlobanu, care mînca cît șeptesprezece, ne cam pusese pe gînduri. Tată-său,

---

1 Relația dintre *a desufleca* și *a sufleca* este identică cu aceea, de mai sus, dintre *a se desmînia* și *a se mînia*. — 2 Aci: *isprava*. — 3 Nume propriu expresiv prin asocierile pe care le stîrnește. Într-adevăr, *a mogorogi:* „a vorbi nedeslușit (spre a-și arăta nemulțumirea); a bodogăni, a bombăni, a mormăi, a murmura". — 4 Exclamația *pace!* are, aci, valoarea unei negații foarte puternice. — 5 Aci: „foarte curînd".

popa Neculai, nu-i vorbă, avea de unde să-i trimeată; dar „Ce-i în mînă nu-i minciună".

Multe sunt de făcut și puține de vorbit, dacă ai cu cine te înțelege. Mă sfătuiesc eu într-o zi cu Gîtlan, c-aici ar trebui ceva de făcut, să putem scăpa de cîțiva mîncăi[1], căci tovărășia nu ni se părea dreaptă. Și găsim un mijloc nu se poate mai nimerit: noaptea, cînd vor adormi toți, să punem poștă la talpe cui vom socoti noi; mai ales că vro cîțiva adormeau duși, cum începea moș Bodrîngă a spune la povești. Și după ce-am pus la cale unele ca aceste, pîndim cînd erau ceilalți duși de-a-casă și ne apucăm de făcut poște, ca s-avem pe mai multă vreme. Cîteva păturі de hîrtie, lipite una peste alta cu său de lumînare topit pe lîngă foc, puse încet la talpe cînd doarme omul greu, și aprinse c-un chibrit, mai sfînt lucru nici că se poate!... Și fiindcă pe Oșlobanu toți aveau ciudă mai mare, lui i-am făcut pocinog întăiu. Și cînd l-a ajuns arsura la os, a sărit din somn, răcnind ca un taur, și nu-și găsea loc prin casă de usturime. Dar, neaflînd care-i vinovatul și nebizuindu-se în putere a se bate cu toți, se puse la făcut metanii și ne blăstăma, de-i curgea foc din gură. Noi însă, cu toate blăstămele lui, mai puindu-i în alte nopți cîteva poște și făcîndu-i-se talpele numai o rană, a fost nevoit să-și ieie tălpășița spre Humulești, lehămetindu-se de popie și lăsînd toate merindele sale în stăpînirea noastră.

---

1 Augmentativ peiorativ provenit de la o temă verbală *(a mînca, mînc-)*. Alte exemple: *lingău* (vezi episodul cu „smîntînitul oalelor", în capitolul II), *strigău* etc.

Îndată după asta, Gîtlan scrise lui Oșlobanu:

„Iubite Oșlobene,

Mă închin cu sănătate de la golătate, despoieții din urmă. De n-aveți ce mînca acolo, poftim la noi, să postim cu toții.

Al tău voitor de bine,

Zaharia,

Mare căpitan de poște"

Peste vro cîteva zile am mai tăiet gustul de popie unuia, care venise în gazdă la noi din proaspăt[1]; Nic-a lui Constantin a Cosmei, din Humulești, se duse și el cu talpele beșticate pe urma lui Oșlobanu. Și cu atîta mai bine, căci tot își pierdeau vremea în zadar. Iar Trăsnea, fiind mai chilos și mai tare de cap, rabdă el cît rabdă și, dacă[2] vede că-l răzbim cu poștele, se mută la altă gazdă, luîndu-și partea de merinde. Și cu astă rînduială am rămas noi acum numai trei la Pavel ciubotarul: eu, Gîtlan, văru-meu Ioan, poreclit Mogorogea, și moș Bodrîngă pe deasupra. Văru-meu, care văzuse de patima celorlalți, luase obiceiu în toată seara, la culcare, a-și coase mînecile contășului și, vîrîndu-și picioarele într-însele, dormea fără grijă. Vorbea ceea: „Paza bună trece primejdia rea".

Aproape de Crăciun, Pavel făcu o pereche de ciubote de iuft vărului meu Ioan, cu care era prietin unghie și carne[3]. Doi icusari plătise Mogorogea lui Pavel pentru ciubote. Dar, ce-i drept, făceau paralele acele, căci pusese piele bună, talpă de fund, și erau cusute

---

1 Aci: „de curînd". — 2 *Dacă* introduce, în cazul nostru, o propoziție subordonată temporală *(cînd vede...)* cu o subțire nuanță cauzală. — 3 *Prietin unghie și carne* — „foarte bun prieten".

de tocmală. Numai scîrț[1] uitase Pavel să puie... și pentru asta rău i s-a stricat inima lui Mogorogea! Noroc mare că era o iarnă geroasă, și omătul ajuta la scîrțîit.

În vacanție ne ducem acasă, ș-apoi, vorba țiganului cu „Crăciunul sătulul..." Costițe de porc afumate, chiște și buft umplut, trandafiri usturoieți și slănină de cea subțire, făcute de casă, tăiete la un loc, fripte bine în tigaie și cu mămăliguță caldă, se duc unse pe gît. Mai face el țăranul și alte feluri de mîncări gustoase, cînd are din ce le face. Și, mulțămită Domnului, părinții noștri aveau de unde, căci sărăcia nu se oploșise încă la ușa lor, pe cînd știu eu. Și să nu-mi uit cuvîntul! Petrecem noi sărbătorile frumos la părinți, în Humulești, și după Bobotează ne întoarcem iar în Folticeni, la Pavel, gazda noastră. Pe la școală mai dăm noi așa, cîteodată, de formă. Dar, la drept vorbind, nici n-avem ce căuta, căci bucheaua poate s-o învețe și acasă cine vrea. Iar cine nu, ferice de dînsul! Și eu, unul, eram dintr-acei fericiți: cînd e vorba de credință, ce-ți mai trebuie învățătură? De la moș Bodrîngă zic și eu că aveai ce învăța: fluierul său te făcea să joci fără să vrei, și poveștile lui nu-ți dau vreme de dormit. Afară de asta, mai aveam noi cu ce ne trece vremea cînd voiam: țencușa, ba tăbăcăreasca sau concina[2], ba alteori, noaptea, ne puneam la taclale pănă se făcea ziua albă.

---

1 Interjecție onomatopeică substantivizată. Zaharia Stancu: „Umblă îmbrăcat nemțește, cu *scîrț* la pantofi" *(Desculț)*. Sensul: „adaos sau potriveală la încălțăminte, pentru a-i face să scîrțîie în timpul mersului". — 2 *Țencușa, tăbăcăreasca, concina:* jocuri (ultimele două: de cărți distractive).

Iar în sărbători, o luam hăbăuca prin cele sate, pe unde știam că se fac hori. În Rădășeni, sat mare, frumos și bogat, am jucat la trei jocuri într-o singură zi: unul de flăcăi tomnatici, la care venise fetele cele mai tinere; altul de flăcăi tineri, la care venise fetele cele stătute[1]; iar al treilea, de copilandri, la care venea cine poftea... Flăcăii abia se legănau în joc, și hora se învîrtea foarte încet. Fetele nu așteptau rugate, ca pe-aiurea, ci fiecare desprindea mînile a doi flăcăi, unde-i venea la socoteală, spunea bună ziua! și urma jocul înainte. Văru-meu, fudulindu-se cu ciubotele cele nouă, juca numai lîngă fata vornicului, soră cu crîșmărița cea frumoasă din Folticeni. Și Gîtlan, care juca lîngă mine, îmi spuse la ureche:

— Las' că-i vedè tu ce-am să-i fac lui Mogorogea; de i-a ticni ziua de azi, păcat să-mi fie!

— Taci, măi, zic eu, ce mai vorbești în bobote, că s-a mîniè omul și s-a duce și el acasă.

— Ei, ș-apoi? Ce mare pagubă? Vorba ceea: „Dacă s-a da baba jos din căruță, de-abia i-a fi mai ușor iepei". Și jucăm înainte.

Sara ne întoarcem la gazdă, și Mogorogea, băiet grijuliu, își curăță ciubotele frumos și le pune la uscat pe vatră, deoparte, cum făcea totdeauna. A treia zi după asta, ciubotele văru-meu se rup hăbuc în toate părțile... Și el,supărat la culme[2], se leagă de Pavel să-i facă altele în locul acelora, ori să-i deie banii îndărăpt[3] numaidecît.

---

1 Epitetele sinonime alternează: „flăcăi *tomnatici*", fetele cele *stătute*". — 2 *Supărat la culme* =„*foarte* supărat." — 3 Variantă arhaică pentru îndărăt. Eminescu: „*Nu se uită înainte-i, / Nu privește îndărăpt*" *(Făt-Frumos din tei)*.

— Mi-ai pus piele scoaptă, cîrpaciule, zise Mogorogea înfuriat; așa fel de prieten îmi ești? Haiti! alege-ți una din două, căci altfel dai cinstea pe rușine; îți trîntesc scroambele de cap! Auzitu-m-ai?

Pavel, neștiindu-se vinovat, zise cu dispreț:

— Ia ascultă, dascăle Mogoroge, nu te prea întrece cu vorba, că nu-ți șede bine. Pe cine faci cîrpaciu? După ce-ai purtat ciubotele atîta amar de vreme, umblînd toată ziua în pogheazuri, și le-ai scrombăit pe la jocuri și prin toate corhanele și coclaurile, acum ai vrea să-ți dau și banii înapoi[1], ori să-ți fac în loc altele nouă? Dar știi că ești ajuns de cap? ! Nu-ți e destul că m-ai amețit, puindu-ți sfîrloagele pe calup, trăgîndu-le la șan, și ungîndu-le aici, pe cuptor, la nasul meu, în toate diminețele? Ba de cîte ori mi-ai pus și poște la picioare, și eu, ca omul cel bun, tot am tăcut și ți-am răbdat. Îmi pare rău că ești gros de obraz! Ei, las' că te-oiu sluji eu de-acum, dacă ți-i vorba de-așa!

— Ce spui, cîrpaciule[2]? zise văru-meu; și tu mă mogorogești[3]? D-apoi numa-n ciubotele tale am stat eu, bicisnicule? Încă te obrăznicești? Acuș te-oiu otînji, cu ceva, de nu te-i putè hrăni în toată viața!

— Pănă ce mi-i otînji, zise Pavel, eu acuș te cinătuiesc[4] frumușel cu dichiciul; înțeles-ai?

---

1 Locuțiunile verbale sinonime alternează; aci: „să-ți dau banii *înapoi*"; mai sus: „să-i deie banii *îndărăpt*". 2 Începe un amplu dialog savuros prin numeroasele schimburi de „amabilități" dintre Mogorogea și Pavel... — 3 Legătura dintre verbul *a mogorogi* și numele propriu *Mogorogea* o stabilește Creangă, nu vorbitorul! — 4 De remarcat alternanța și expresivitatea celor două sinonime pentru „a bate": *a otînji, a cinătui.*

Văzînd noi că era cît pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc și-i împăcăm cu mare greu: Ioan să mai dea un irmilic lui Pavel, iar el să-i căputeze ciubotele, și pace bună!

Mai glumeau ei după aceasta cîne-cînește, dar lui Mogorogea nu-i ieșea de la inimă afrontul[1] ce i-l făcuse Pavel.

În săptămîna hîrții, sau cîrneleaga, moș Vasile, viind la Folticeni, între alte merinde, aduce feciorului său și trei purcei grijiți gata.

— Bine-ai venit sănătos, tată, zise Ioan, sărutîndu-i mîna. Așă-i că ne-ai nimerit?

— Bine v-am găsit sănătoși, măi băieți, răspunse moș Vasile. D-apoi vorba ceea: „Nimeresc orbii Suceava, și eu nu eram să vă nimeresc?"

Apoi, din vorbă în vorbă, ne întreabă:

— Ei, ce mai zice Mecetul despre popia voastră? Are de gînd să vă deie drumul degrabă? Căci eu, drept să vă spun, m-am săturat de-atîta zdruncen și cheltuială.

— Nu se zice mecet, ci catihet, tată, răspunse Ioan rușinat.

— Na, na, na, măria-ta! parcă asta grijă am eu acum!... vorba ceea: „Nu-i Tanda, și-i Manda; nu-i teiu-beleleiu, ci beleleiu-teiu... de curmeiu". Și ce mai atîta încunjur?... Mecet, Berechet, Pleșcan[2], cum s-a fi chemînd, Ioane, știu că ne jupește bine, zise moș

---

1 „Ocară, jignire". Unul din foarte puținele neologisme aflate la Creangă (franc. *affront*). Revine de multe ori la Caragiale, în *O noapte furtunoasă*. — 2 Sfiita „rectificare" a fiului desferecă tolba cu „ziceri" rimate a tatălui!...

Vasile. Ş-apoi cică popa-i cu patru ochi!... Ia mai bine rugaţi-vă cu toată inima sfîntului hărăşc Nicolai de la Humuleşti, doar v-a ajuta să vă vedeţi popi odată; ş-apoi atunci... aţi scăpat şi voi deasupra nevoiei: bir n-aveţi a da, şi havalele nu faceţi; la mese şedeţi în capul cinstei şi mîncaţi tot plăcinte şi găini fripte. Iar la urmă vă plăteşte şi dinţăritul[1]... Vorba ceea: „Picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarţă şi pîntece de iapă se cer unui popă", şi nu-i mai trebuie altăceva. Bine-ar fi, Doamne, iartă-mă, ca feţele bisericeşti să fie mai altfel!... dar... veţi fi auzit voi că popa are mînă de luat, nu de dat; el mănîncă şi de pe viu, şi de pe mort. Vedeţi cît de bine trăieşte mecetul, fără să muncească din greu ca noi[2]... Numai... dă!... darul se cinsteşte!... Ioane, eu ţi-am şi ochit un potcapic, zise moş Vasile, la pornire. Cată de nu te lăsa pe tînjală, pune mîna pe afiştat[3] mai răpede şi vin-acasă; căci Ioana lui Grigoraş Roşu, de la noi, aşteaptă cu nerăbdare să-ţi fie preuteasă. Mai rămîneţi cu sănătate, dascăle Zaharie şi nepoate, că eu m-am dus!...

— Mergeţi sănătos, moş Vasile, zicem noi, petrecîndu-l pănă mai încolo, şi vă rugăm, spuneţi părinţilor, din partea noastră, că ne aflăm bine şi-i dorim.

După ce se duce moş Vasile, eu zic lui Ion cu binişorul:

— Vere, ia să frigem în astă-sară un purcel de ceia, că tare mi-i dor!...

---

1 Aci: „lucrarea dinţilor, mestecatul". — 2 Tablou realist şi pitoresc însoţit de satirizarea vehementă, învîrstată cu tot felul de ziceri şugubeţe, a preoţimii. — 3 Neologism pocit: *„atestat"*.

Mogorogea, nătîng și zgîrcit cum era, începe a striga la mine:

— Mă! ia ascultați; eu nu-s Nică Oșlobanu, să mă suciți cum vreți voi... Cu ce mă hrăniți, cu aceea am să vă hrănesc. Nu vă dau nici o bucățică de purcel, măcar să crăpați!

— Iar de nu, cel ce zice, răspunde Gîtlan.

— Amin, bleștesc eu cu jumătate de gură.

— Și eu mă anin[1], spuse Pavel de după sobă.

— Amin, neamin, ștergeți-vă pe bot despre purcei, zise Mogorogea cu ciudă; înțeles-ați? Nu tot umblați după bunătăți; mai mîncați și răbdări prăjite, că nu v-a fi nimica!

— Ia lăsați-l încolo, măi; sta-i-ar în gît pe ceea lume! zise Zaharia.

Și ne punem, dragă Doamne, la învățat. Însă, fie vorba între noi, nu ne era a învăța, cum nu-i e cînelui a linge sare. În sobă arsese un foc strașnic; îl învălisem și astupasem, căci era ger afară. Moș Bodrîngă se încurcase nu știu pe unde în sara aceea, și Pavel, neavînd lucru ca alte dăți, se culcase devreme. Iar Mogorogea, nădăjduindu-se în potcapicul tătăne-său, adormise înaintea lui Pavel, cu picioarele în mînicile contășului, după obiceiu, și horăia zdravăn. Vorba ceea: „Lasă-mă, să te las!" Mai tîrziu stingem și noi lumînarea și ne culcăm; însă nu puteam adormi, gîndindu-ne la purcel.

— Măi Zaharie, nu mai ai tu vro poștă de cele undeva? zic eu încet.

— Nu, bre, răspunse Zaharia și mai încet; și, Doamne, ce bine-ar fi să trîntim una lui Mogorogea! Dar,

---

1 Joc de cuvinte, ca atîtea la Creangă, desfășurat de-a lungul mai multor replici: *amin, (mă anin), amin, neamin.*

până la poștă, până la nu știu ce, na cuțitașul meu, taie încetișor cusutura de la mîneca lui Mogorogea, în dreptul unei talpe, dă-i o pîrleală bună cu niște chibrituri de ieste, care ard mocnit, și las' dacă i-or mai ticni purceii... Numai cată de nu te mocoși atîta!

— Adă cuțitașul încoace, zic eu, și, la toată întîmplarea, cred că nu mă vei da prin șperlă[1] și nu-l vei lăsa să mă bată!

— Nici vorbă nu mai rămîne, zise Zaharia; dă-i pîrleală înainte, fără grijă.

Atunci... îmi ieu inima în dinți și fac tocmai așa cum fusesem povățuit de Gîtlan; taiu cusutura încetișor și țin cîtu-ți-i smocul de chibrituri aprinse la călcăiul văru-meu, unde era pielea mai groasă, până ce-l răzbește focul. Și, cînd răcnește odată cît ce poate, eu zvîrrr! chibriturile din mînă, țuștiu[2]! la spatele lui Zaharia și-ncepem a horăi, de parcă dormeam cine știe de cînd... Ion însă, împiedecat cu picioarele în mînicile contășului, căzuse alivanta la pămînt, zvîrcolindu-se ca șerpele și blăstămîndu-ne cum îi venea la gură:

— Vai! osîndi-v-ar Dumnezeu să vă osîndească, soiuri ticăloase ce sunteți! Nime n-are cap să se odihnească în casa asta de răul vostru! Cine oare mi-a făcut șotia? Pe Zaharia și Nică îi aud horăind și nu cred să fi îndrăznit... Numai că hoțomanul de Pavel mi-a făcut-o... be-l-ar tăunii să-l beie, cînd i-a fi somnul mai dulce! Și încă se preface că doarme, ticălosul! Ia să-l învăț eu a-și mai bate joc de om!

---

1 *A da pe cineva prin șperlă* = „a se purta rău cu cineva".
2 *Zvîrr!... tuștiu:* interjecții onomatopeice cu valoare predicativă.

Și răpede iè cu cleștele un cărbune aprins din vatră, și cu dînsul pe cuptor la Pavel. Și cum dormea, sărmanul, cu fața în sus, îi pune cărbunele pe pieptul gol, zicînd:

— Na! satură-te de făcut șagă cu mine, cîrpaciule! Atunci se aude un răcnet spăimîntător, și, odată cu răcnitul, Pavel, izbind cu picioarele în sobă, o și darmă la pămînt. Și în buimăceala ceea, trezindu-se cu Ion față în față, unde nu se încinge între dînșii o bătaie crîncenă; ș-apoi stă de-i privește, dacă te rabdă inima...

— Sai, Zaharie, că se face moarte de om în casa asta, și noi avem să dăm samă! zic eu tremurînd ca varga de frică.

— Ho, mă! ce vă este? zise Zaharia, sărind ca un vultur între dînșii. Casă de oameni de treabă se cheamă asta?...

Iară eu, amandea pe ușă afară, plîngînd, și încep a răcni cît îmi lua gura, strigînd megieșii. Oamenii săriră buimaci, care dincotro, crezînd că-i foc, ori ne taie cătanele, Doamne ferește!... Căci era oștire nemțească în Folticeni pe vremea aceea[1]. După ce se mîntuie clăcușoara[2] asta, lumea ne lasă în cît ne-a găsit și se împrăștie, huiduindu-ne. Să fi văzut ce blăstămăție și gălămoz era în casă: fereștile sparte, soba dărămată, smocuri de păr smuls din cap, sînge pe jos, Pavel, cu pieptul

---

1 Fragmentul care se încheie aci înfățișează, cu intenția vădită de comicizare, proporții... homerice, îndreptățind afirmația — mult mai cuprinzătoare — a lui Ibrăileanu: „Opera lui Creangă este epopeea poporului român. Creangă este Homer al nostru". — 2 Raportat la cele întîmplate, diminutivul *clăcușoară* capătă o savoare deosebită.

ars, și Ion, cu călcăiul fript, ședeau la o parte gîfuind; eu cu Zaharia, de alta, mirîndu-ne de cele întîmplate... iar nevinovații purcei, fiind spînzurați în tindă, la răceală, nu se știe ce s-au făcut!... Zaharia, de la o vreme, voind a curma tăcerea zise:

— Cîntă-le de-acum, Ioane: „Cei fără prihană, aliluia!" și nu mai tînji atîta după dînșii; se vede că așa le-a fost scris, mititeii!...

— Ia nu mai clămpăni și tu din gură, măi, răspunse Ion, plin de năduh; ați tot strigat asupra lor, și iaca, vi s-a făcut pe voie.

În vorbele aceste, viind și moș Bodrîngă, chiurluit[1], începe a-și face cruce de la ușă.

— Ei, moșule, zic eu; place-ți cum ne-ai găsit?

Pavel, care pănă atunci șezuse ca mut, uitîndu-se prin casă amărît, zise:

— Ia ascultați, dascălilor: ca să se mîntuie toată dihonia[2], cărăbăniți-vă de la mine, și mă lăsați în pace!

Noi, bucuroși c-am scăpat numai cu-atîta, ne luăm ce mai aveam și ne mutăm la un ferar peste drum, dimpreună cu moș Bodrîngă, mîngăitorul nostru.

Prin postul cel mare se răspîndește vuiet printre dascăli despre desființarea catiheților și trecerea celor mai tineri dintre noi la Socola.

— Na-ți-o bună, că ți-am frînt-o! zise Trăsnea; cînd la dică, nu-i nimică. Vorba ceea: „Ne-am pricopsit cu cai cu tot..." Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?... De știam asta, mai bine ședeam acasă; și cu banii cîți s-au dat, pe ici, pe colea, își prindea tata altă nevoie.

---

1 Vezi mai sus: *tămîiet și aghezmuit...* — 2 Sinonime pentru *dihonie: sfadă, gîlceavă, zavistie; discordie* (neologism romanic).

— D-apoi noi, ziseră dascălii cei însurați, oftînd; ne-am calicit cu desăvîrșire: zimți, ba oițe, ba stupi, ba cai și boi s-au dus ca pe gura lupului! Părintele catihetul să trăiască!...

— Ia tăceți, bre, răspunse Zaharia; banu-i ochiul dracului, s-a mîntuit vorba!... Ce-l mai cisluiți atîta pe bietul catihet? Parcă numai el e de-aceia?... Ș-apoi și vouă, nu știu, zău, cum v-a mai întra cineva în voie. Vorba ceea: „Hai în car! — Baiu! — Hai în căruță! — Baiu! — Hai în teleagă — Baiu! — Hai pe jos! — Baiu!" Ziceți mai bine că vă trageți la teapa voastră, ca apa la matcă. Eu-s mai bucuros că s-a întîmplat asta. La Socola să mergem, dacă voim să ieșim dobă de carte!... Acolo-s profesorii cei mai învățați din lume, după cum aud eu.

— La Socola! strigă dascălii cei mai tineri.

— Duceți-vă pe pustiu, dacă vă place! duce-v-ați învîrtindu-vă ca ciocîrlia! strigă cei bătrîni.

Și așa, aproape de Paști, ne-am răzlețit unii de alții, și la Socola a rămas să meargă cine-a vrè în toamna viitoare, anul 1855.

București, 1881, septembre

IV

Cum nu se dă scos ursul din bîrlog, țăranul de la munte, strămutat la cîmp, și pruncul, dezlipit de la sînul mamei sale, așa nu mă dam eu dus din Humulești[1] în toamna anului 1855, cînd veni vremea să plec la Socola, după stăruința mamei. Și oare de ce nu m-aș fi dat dus din Humulești, nici în ruptul capului, cînd mereu îmi spunea mama că pentru folosul mieu este aceasta? Iaca de ce nu: drăgăliță Doamne, eram și eu acum holteiu, din păcate! Și Iașii[2], pe care nu-i văzusem niciodată, nu erau aproape de Neamț, ca Fălticenii, de unde, toamna tîrziu și mai ales prin cîșlegile de iarnă, fiind nopțile mari, mă puteam repezi din cînd în cînd, pîșlind-o așa cam pe după toacă, și tot înainte, sara pe lună, cu tovarășii mei la clăci în Humulești, pe unde știam noi, ținînd tot o fugă, ca telegarii[3]. Și după ce jucam cît

---

1 Tripla comparație (cu ursul, cu țăranul de la munte, cu pruncul) vorbește convingător despre rădăcinile humulestene ale lui Creangă. — 2 O frumoasă descriere a Iașilor, de la jumătatea secolului trecut, întîlnim la G. Călinescu, *Ion Creangă*, primele pagini din capitolul al III-lea: *La Iași, seminarist și diacon.* — 3 Cuvîntul e format de la *teleagă!* Alte sinonime pentru *cal: bidiviu, murg, roib, șarg* (ultimele

jucam, furam cîte-un sărutat de la cele copile sprințarc, și pînă-n ziuă fiind ieșiți din sat, cam pe la prînzul cel mare ne-aflam iar la Fălticeni, trecînd desculți prin vad, în dreptul Baei, Moldova înghețată pe la margini, și la dus și la întors, de ne degera măduva-n oase de frig! Inima însă ne era fierbinte, că ce gîndeam și izbîndeam. De la Neamț la Fălticeni și de la Fălticeni la Neamț era pentru noi atunci o palmă de loc. Dar acum se schimba vorba: o cale scurtă de două poște, de la Fălticeni la Neamț, nu se potrivește c-o întindere de șese poște[1], lungi și obositoare, de la Iași pănă la Neamț. Căci nu vă pară șagă: de la Neamț pînă la Iași e cîtu-i de la Iași pînă la Neamț, nici mai mult, nici mai puțin. Și mai bine să rămîi pe loc, Ioane[2], chiteam în mintea mea cea proastă, decît să plîngi nemîngăiet și să te usuci, de dorul cui știu eu, văzînd cu ochii! ... Dar, vorba ceea: „Ursul nu joacă de bunăvoie". Mort-copt, trebui să fac pe cheful mamei, să plec fără voință și să las ce-mi era drag!

Dragu-mi era satul[3] nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu

---

trei sînt adjective substantivizate, denumind, la început particularități cromatice). Calul „grebănos, dupuros și slab" *(Harap-Alb)* se cheamă *ghioagă, (s)mîrțoagă, răpciugă.* — 1 Sens învechit: distanță între două stații de schimb al cailor, avînd aproximativ 20 de km". — 2 Transcriere a unui îndemn intim, de odinioară, către sine însuși. — 3 Amplă evocare nostalgică — mai mult șoptită decît rostită — a orizontului copilăriei. Să se remarce întreita repetare a epitetului-nume predicativ *drag*, totdeauna înaintea verbului copulativ, purtînd, de fiecare dată, accentul frazei: „*Dragu*-mi era satul nostru..."; „*Dragi*-mi erau tata și mama..."; „*dragi*-mi erau șăzătorile..."

mîhnire Cetatea-Neamțului de atîtea veacuri! Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile, și băieții satului, tovarășii mei din copilărie, cu cari, în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheață și la săniuș, iar vara, în zile frumoase de sărbători, cîntînd și chiuind, cutrieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul cu știoalnele, țarinile cu holdele, cîmpul cu florile și mîndrele dealuri, de după cari-mi zîmbeau zorile în zburdalnica vîrstă a tinereței!

Asemenea, dragi-mi erau șăzătorile, clăcile, horile și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însuflețire! De piatră de-ai fi fost, și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie cînd auzeai uneori în puterea nopței, pe Mihai scripcariul din Humulești umblînd tot satul cîte c-o droaie de flăcăi după dînsul și cîntînd:

Frunză verde de cicoare,
Astă noapte pe răcoare
Cînta o privighitoare
Cu viersul de fată mare.
Și cînta cu glas duios,
De picau frunzele jos;
Și cînta cu glas supțire
Pentru-a noastră despărțire;
Și ofta și ciripea,
Inima de ț-o rupea!

Și cîte și mai cîte nu cînta Mihai lăutariul din gură și din scripca sa răsunătoare, și cîte alte petreceri pline de veselie nu se făceau pe la noi, de-ți părea tot anul zi

de sărbătoare! Vorba unei babe: „Să dea D-zeu tot anul să fie sărbători și numai o zi de lucru, și atunci să fie praznic și nuntă"![1]

Apoi lasă-ți, băiete, satul, cu tot farmecul frumusețelor lui, și pasă de te du[2] în loc strein și așa depărtat, dacă te lasă pîrdalnica de inimă! Și doar mă sileam eu, într-o părere, s-o fac a înțălege pe mama că pot să mă bolnăvesc de dorul ei... și să mor printre streini! că văru-mieu Ion Mogorogea, Gheorghe Trăsnea, Nică Oșlobanu și alții s-au lăsat de învățat și, despre asta, tot mănîncă pîne pe lîngă părinții lor. Dar zădarnică trudă! Mama avea alte gînduri; ea îmi pregătea cu îngrijire cele trebuitoare, zicîndu-mi de la o vreme cu asprime:

— Ioane, cată să nu dăm cinstea pe rușine și pacea pe gîlceavă!... Ai să pleci unde zic eu. Și Zaharia lui Gîtlan merge cu tine. Luca Moșneagu, megieșul nostru, vă duce cu căruța cu doi cai ca niște zmei. Ia, mai bine, răpezi-te pînă la el de vezi, gata-i de drum? Că mîne dez-dimineață, cu ajutorul Domnului, plecați.

— Nu mă duc, mamă, nu mă duc la Socola, măcar să mă omori! ziceam eu, plîngînd cu zece rînduri de lacrimi. Mai trăiesc ei oamenii și fără popie.

— Degeaba te mai sclifosești, Ioane, răspunse mama cu nepăsare. La mine nu se trec acestea... Pare-mi-se că știi tu moarea[3] mea... Să nu mă faci, ia acuș, să ieu

---

1 Vorbă șugubeață, în spirit „nastratinesc". — 2 Verbul *a păsa* „a merge, a se duce" este învechit. La imperativ, urmat de propoziția introdusă prin „de", *pas(ă)* înseamnă *îndrăznește, caută.* — 3 Sens contextual: *fel de a fi. A ști moarea cuiva:* „A cunoaște firea, obiceiurile cuiva".

culeşerul[1] din ocniţă şi să te dezmierd[2], cît eşti de mare!

Apoi cheamă pe tata şi-i zice hotărîtor:

— Spune-i şi d-ta băietului, omule, ce se cuvine, ca să-şi ieie nădejdea şi să-şi caute de drum.

— Mai rămîne vorba despre asta? zise tata posomorît. Are să urmeze cum ştim noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său. Cînd m-ar bate numai atîta grijă, măi femeie, ce mi-ar fi? Dar eu mă lupt cu gîndul cum să-i port de cheltuială, căci banii nu se culeg de la trunchiu, ca surcelele. Şi la işti vro şase[3], afară de dînsul, dacă rămîn acasă, nu li mai trebuie nimica? Dar fiind el cel mai mare, norocul său; trebuie să căutăm a-l zburătăci, căci nu se ştiu zilele omului! Şi poate vreodată să fie şi el sprijin pentru iştialalţi.

Văzînd eu că nu-i chip de stat împotriva părinţilor, începui a mă gîndi la pornire, zicînd în sine-mi cu amărăciune: „Ce năcaz pe capul mieu! Preuţii noştri din sat n-au mai trepădat pe la Socola, şi, mila sfîntului! nu-i încape cureaua de pîntecoşi[4] ce sînt. D-apoi călugării, o adunătură de zamparagii duglişi[5], din toată lumea, cuibăriţi prin mînăstire, ce nu ajung? Şi eu

---

1 Sinonime pentru regionalismul *culeşer; făcăleţ, melesteu, mestecău, sucitor.* — 2 Exemplu tipic de antifrază: cuvîntul *a desmierda* este întrebuinţat cu un sens contrar („a bate"), celui obişnuit. Antifraza este o ipostază a ironiei şi a eufemismului. — 3 *Amintirile* cuprind referinţe puţine — adesea contradictorii — cu privire la fraţii şi surorile lui Creangă. — 4 Textul aminteşte primele versuri din postuma eminesciană Viaţa: *„Cînd aud vreodată un rotund egumen, / Cu foalele-ncinse şi obrazul rumen...".* — 5 Stridenţa grupurilor consonantice — raportată la conţinut — devine expresivă. —

să înșir atîtea școli: în Humulești, la Broșteni în crierii munților, în Neamț, la Fălticeni, și acum la Socola, pentru a căpăta voie să mă fac, ia, acolo, un popă prost, cu preuteasă și copii; prea mult mi se cere!"...

Acuș îi spun mamei că mă duc la călugărie, în Neamț, ori la Secu. Și cu cîtă carte știu, cu cîtă nu știu, peste cîțiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc și să strîng un știubeiu plin de galbeni ca părintele Chirilaș, de la jugărit, din Vînătorii Neamțului. Ș-apoi atunci... pune-ți cuvioase Ilarie, plosca cu rachiu la șold, icrișoare moi cîte se poate de multe și altceva de gustare în buzunările dulamei, pistoalele în brîu, pe sub rasă, comanacul pe-o ureche și, cu *sabia Duhului* în mînă și pletele în vînt ia-o la papuc, peste „Piciorul Rău", spre „Cărarea Afurisită" dintre Secu și Agapia din deal, unde toată vara se aude cîntînd un glas îngeresc:

Ici, în vale la pîrău,
Mieluța lui Dumnezeu!

Iar cîte-un glas gros răspunde:

Hop și eu de la Durău,
Berbecu lui Dumnezeu!...

Căci, fără să vreu, aflasem și eu, păcătosul, cîte ceva din tainele călugărești... umblînd vara cu băieții după... bureți prin părțile acele, de unde prinsesem și gust de călugărie... Știi, ca omul cuprins de evlavie[1].

---

1 Punctele de suspensie — întrebuințate în trei rînduri — trimit aluziv către înseși „tainele călugărești"...

În sfîrșit, ca să nu-mi uit vorba, toată noaptea cea dinainte de plecare, pînă s-au revărsat zorile, m-am frămîntat cu gîndul, feliu și chip, cum aș putea îndupleca pe mama să mă deie mai bine la mînăstire; și tocmai cînd eram hotărît a spune mamei aceste, iaca și soarele răsare, vestind o zi frumoasă, și Luca Moșneagu, însurățel de-al doilea[1], a cărui tînără nevastă avusese grijă să-l trezească la timp și să-l pregătească de pornire... se și aude strigînd afară: „Gata sînteți? Haidem! că eu vă aștept cu caii înhămați." Mama atunci mă și ia răpede-răpede[2] la pornit, fără să am cînd îi spune de călugărie.

Și, scurtă vorbă, ne adunăm, cu rudele lui Zaharia, cu ale mele, în ogradă la moș Luca, sărutăm noi mîna părinților, luîndu-ne rămas bun cu ochii înecați în lacrîmi, și, după ce ne suim în căruță, supărați și plînși ca vai de noi, Luca Moșneagu, harabagiul nostru, dă biciu[3] cailor, zicînd nevestei sale, care închidea poarta după noi: „Olimbiadă, iè sama bine de borta ceea!" Căci niște porci, spărgînd gardul într-un loc, se înnădise în grădina lui la păpușoi.

Era dimineața, în ziua de Tăierea capului sfîntului Ioan Botezătorul, cînd ieșeam din Humulești, și fetele și flăcăii, gătiți frumos, ca în zi de sărbători, foiau prin sat în toate părțile, cu bucuria zugrăvită pe fețe!

---

1 De observat contrastul — de mare efect — între epitetul *Moșneagu* și diminutivul *însurățel!* — 2 Și repetiția *(răpede-răpede)* poate funcționa ca indice al superlativului. — 3 Descrierea plecării din Humulești se realizează, la nivelul verbelor, cu ajutorul prezentului istoric: *ne adunăm, sărutăm, ne suim, dă biciu.*

Numai eu cu Zaharia, ghemuiți în căruța lui moș Luca, ne duceam surgun[1], dracului pomană, că mai bine n-oiu putea zice.

— Rogu-te, mînă mai tare, moș Luca, zic eu, să nu se mai uite satul ca la urs la noi!

Luca Moșneagu, însă, mîna cum știa el, căci smîrțoagele lui de cai erau vlăguiți din cale-afară, și slabi, și ogîrjiți ca niște mîți de cei leșinați[2], nu zmei, cum zicea mama, care nu știa cum să mă urnească mai degrabă din casă.

— Fire-ar afurisit să fie cine a mai desființat și catihețiile cele, tocmai acum în vremea noastră! zise Zaharia lui Gîtlan, plin de năduh, după ce-am ieșit la drum, afară. Cînd să-ți petreci și tu tinerețea, apucă-te de cărturărie; parcă are omul zece vieți! Tot umblînd noi din școală în școală, mai mult, ia, așa „de frunza frăsinelului"[3], mîne, poimîne avem să ne trezim niște babalîci gubavi și oftigoși — numai buni de făcut popi, ieșiți din Socola.

— Ce zici dumneta, moș Luca, despre unele ca acestea?

---

1 Variantă învechită pentru **surghiun**, sinonim al neologismului *exil*. — 2 Povestitorul insistă — cu mijloace diferite — asupra precarității fizice a „zmeilor" lui Luca Moșneagu: epitetele, relativ sinonime, sînt trei: *vlăguiți, slabi, ogîrjiți*. Primul și ultimul sînt însoțite de determinante cu valoare de indici ai superlativului, realizați fie cu ajutorul unei comparații *(ca niște mîți)*, fie printr-o locuțiune adverbială *(din cale-afară)*. Odată constituit, șiragul sinonimelor sporește cu încă unul, căci termenul de comparație *(mîți)* are și el un epitet foarte expresiv *(de cei leșinați)*, așezat în relație de sinonimie metaforică față de ceilalți trei *(vlăguiți, slabi, ogîrjiți)*. — 3 Îmbinare aliterativă: *„frunza frăsinelului"*.

— Ce să zic, dascăle Zaharia, știm noi cum vi-s formele? Eu trebuie să vă duc la locul hotărît, și, deaci încolo, cum v-a sluji capul. Ei, căluții tatei, să ne întoarcem cît mai degrabă acasă!

Cînd auzeam noi pe moș Luca pomenind cu drag de casă și cînd mai vedeam cum rămîn satele și locurile frumoase în urmă, și tot altele necunoscute se înfățoșază înainte-ne, supărarea noastră creștea la culme! Pentru fiecare fîntînă, părîu, vîlcică, dumbravă și alte locuri drăgălașe ce lăsam în urmă-ne scoteam cîte-un suspin adînc din piepturile noastre! Și, după mintea ce-o aveam, ne-am fi întors înapoi chiar atunci, de nu eram dați în sama lui moș Luca, de care ne rușinam ca și de părinții noștri.

După un scurt popas, făcut la podul de la Timișești, de pe Moldova, pornim înainte spre Moțca și suim încet-încet codrul Păscanilor. Apoi, din vîrful acestui codru, mai aruncăm, nimernicii de noi[1], cîte-o căutătură jalnică spre munții Neamțului: uriești munți cu vîrfurile ascunse în nouri, de unde purced izvoarele și se revarsă pîrăiele cu răpejune, șopotind tainic[2], în mersul lor neîncetat, și ducînd, poate, cu sine multe-multe patimi și ahturi omenești, să le înece în Dunărea măreață!

---

1 Sens învechit: *nimernic (nemernic)* = „pribeag". Verbul corespunzător — *a nemernici* — este întrebuințat de Creangă, cu sensul: „a pribegi" în *Povestea lui Stan Pățitul:* „Și, ca băiet străin ce se găsea, tot nimernicind el de colo pănă colo, de unde pănă unde, s-a oplosit de la o vreme într-un sat mare și frumos". — 2 Ultimele două alineate dovedesc prezența — e drept, discretă — a sentimentului n a t u r i i în opera lui Creangă.

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

— Ei, ei! măi Zaharie, zic eu, coborîndu-ne la vale spre Pașcani; de-acum și munții i-am pierdut din vedere, și înstrăinarea noastră este hotărîtă cine știe pentru cîtă vreme!

— Cum ne-a fi scris de la Dumnezeu sfîntul, zise Zaharia, cu glasul aproape stins, ș-apoi rămase dus pe gînduri tot drumul, pînă la Blăgești, peste Siretiu, unde ni-a fost și masul în noaptea aceea.

Dar vai de masul nostru! Aici, pe prispa unui rotariu, puțin de nu era să rămînem chiori. De cu sară și pînă după miezul nopței am stat numai într-o fumăraie de baligi, ca la carantină, și tot ne-au coșit[1] țînțarii.

— Așa-i viața cîmpenească, zise moș Luca, cioșmălindu-se și învîrtindu-se ca pe jăratic, de răul țînțărimei. Cum treci Siretul, apa-i rea și lemnele pe sponci; iar vara te înăduși de căldură, și țînțarii te chinuiesc amarnic. N-aș trăi la cîmp, Doamne ferește! Halal pe la noi! Apele-s dulci, limpezi ca cristalul și reci ca gheața; lemne, de-ajuns; vara, umbră și răcoare în toate părțile; oamenii, mai sănătoși, mai puternici, mai voinici și mai voioși, iar nu ca iști de pe la cîmp: sarbezi la față și zbîrciți, de parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte, în toată viața lor[2].

---

1 Derivat de la *coș* „bubuliță". — 2 Contrast violent între condiția omului de la munte — căreia îi aparțin atît Luca Moșneagu cît și Creangă însuși — și aceea, precară, a celor trăind la șes. „Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare; al sufletului moldovenesc între români; al sufletului țărănesc între moldoveni; al sufletului omului de munte între țăranii români". (G. Ibrăileanu).

— Știi una, moș Luca, zise Zaharia de la o vreme. Găinușa-i spre asfințit, rariții de-asemine, și luceafărul de ziuă de-acum trebuie să răsară, haidem să pornim la drum!

— Că bine zici, dascăle Zaharie! parcă ț-a ieșit un sfînt din gură! Decît ne-om tot învîrti și cioșmoli pe iestă prispă, mai bine să scurtăm din cale. Căci mare-i Dumnezeu, ne-a feri el de întîmplări!

Și așa, luîndu-ne rămas bun de la gazdă, care era tot afară culcat, pe altă prispă, plecăm. Și cum ieșim în șleah, părerea noastră de bine: întîlnim cîțiva oameni, cu niște cară cu draniță, mergînd spre Iași. Ne întovărășim cu dînșii, de frica lăieșilor din Ruginoasa, și hai-hai, pînă-n ziuă, iacă-tă-ne în Tîrgul-Frumos, unde-am și înjunghiat cîțiva harbuji într-ales, de ni-am potolit, deocamdată, și foamea, și setea. Apoi, după ce s-au hodinit caii, am pornit înainte, spre Podu-Leloaiei; și de aici, tot înainte spre Iași, mai mult pe jos decît în căruță, căci zmeii lui moș Luca se muiese de tot; și țăranii noștri, glumeți cum sînt ei, ne tot șfichiuiau, în treacăt, care dincotro, de ni-era mai mare rușinea, de rușinea lui moș Luca. Iar, mai ales, pe la asfințitul soarelui, tocmai cînd întram în Iași, pe rohatca Păcurari, un flăcăoan al dracului ne-a luat în rîs cum se cade, zicînd:

— Moșule, iè sama de ține bine telegarii ceia, să nu ieie vînt; că Iașul ista-i mare și, Doamne ferește, să nu faci vro primejdie!...

Atîta i-a trebuit lui moș Luca, ș-apoi lasă pe dînsul cîte parastase și panaghii, toate i le-a rădicat...

— I-auzi, măi! Dac-ar ști el, chiolhănosul și ticăitul, de unde-am pornit astă-noapte, ș-ar strînge lioarba[1]

---

1 Sinonim depreciativ pentru *gură*.

acasă, n-ar mai dîrdăi degeaba asupra căișorilor mei! Ș-apoi doar nu vin eu acum întăiași dată la Iași, să-mi deie povăț unul ca dînsul ce rînduială trebuie să păzesc. Patruzecile mîne-sa de golan! Dacă n-a stat oleacă, să-l învăț eu a mai lua de altă dată drumeții în rîs!

Văzînd noi că ne ieu oamenii tot peste picior și pe moș Luca tulburat din cale-afară, cum eram în căruță, ne acoperim peste tot c-un țol, zicînd eu, cam cu sfială:

— Moș Luca, de te-a întreba cineva, de-acum înainte, de ce trag caii așa de greu, să spui că aduci niște drobi de sare de la Ocnă, și las' dacă nu te-ar crede fiecare!...

— Ei, apoi?! Știutu-v-am eu că și voi mi-ați fost de-aceștia? zise moș Luca, mergînd pe lîngă cai, plin de năduh; nu mă faceți, că ia acuș vă ard cîteva jordii prin țolul cela, de v-a trece spurcatul.

Auzind noi ce ni se pregătește, ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înădușit, și ca' mai ba să zicem nici cîrc! În sfîrșit, după multe șfichiuiri ce-a primit moș Luca de la unii-alții, cum e lumea a dracului, mergînd noi în pasul cailor, din hop în hop, tot înainte prin rătăcăniile de pe ulițile Iașilor, am ajuns într-un tîrziu, noaptea, în cieriul Socolei și am tras cu căruța sub un plop mare, unde-am găsit o mulțime de dăscălime adunată de pe la catiheți, din toate județele Moldovei: unia mai tineri, iar cei mai mulți cu niște tîrsoage de barbe, cît badanalele de mari, șezînd pe iarbă, împreună cu părinții lor, și preuți și mireni, și mărturisindu-și unul altuia păcatele!

GLOSAR

A

afiștat „atestat, certificat"
aman „iertare"
amândea „întinde-o repede, fuga"
astrăgaciu „instrument de cizmărie, în formă de hîrleț, care servește la întins talpa"

B

balcîz „slut, urît"
bedreag „trunchi de lemn pe care cizmarul croiește pielea"
benchi „semn pe față sau pe trup"
bernevici „pantaloni strîmți, de iarnă"
bibiluri „cusături cu înfloriturî, care împodobesc gulerul, mînecile și poalele cămășilor țărănești"
boghet „moțat"
bondițe „cojoace țărănești, fără mîneci, împodobite cu flori"
bongoase „glume, snoave"
buchile „literele"
buci „fire, iță de cînepă, care rămîn după prelucrarea cînepei"
budihacea „sperietoare"
buft „stomac de porc"

C

canură „fire scurte de in sau cînepă, rămase după scărmănat"
călepe de tort „sculuri"
călacan „sulfat de fier"
cetluiau „legau strîns"
ceucele „ciorile"
chilos „răbdător"
chişte „cîrnaţi, caltaboşi"
chiraleisa „Doamne miluieşte-ne"
chite de cînepă „mănunchiuri de 12 fuioare"
chiurluit „beat"
cihăia „sîcîia"
cimotie „rudă, neam"
ciotcă „grămadă"
ciritei „tufe"
cisluiţi „năpăstuiţi, criticaţi"
cîrneleaga „săptămîna dinainte de postul Paştelui"
cobăit „zăbavnic, leneş, ţîfnos"
cociorvă „vătrai, lopăţică"
colăcit „înlesnit, recomandat"
conăcăria „oraţia de nuntă"
condacul „cîntare bisericească"
contăş „haină scurtă"
Cucuzel „compozitor bisericesc din secolul al XII-lea"
culeşer „făcăleţ"

D

dichici „unealtă de cizmărie, un fel de cuţit cu care se fac flori pe căputa cizmei"
dichiu „călugăr cu funcţii administrative"
dimerlie „baniţă"
draniţă „şindrilă"

drele „specie de ciuperci"
(se) drîmboiesc „se supără, fac nazuri, se bosumflă"
dulamă „haină lungă"
dumbravnic „plantă ce crește prin păduri, cu miros plăcut"

G

a găbui „a prinde la strîmtoare, a înșfăca"
ghileau „albeau"
ghinț „instrument pentru lărgit cizmele"
glagore „minte"
gubavi „slăbănogi, bolnăvicioși"

H

haidău „paznic de vite, văcar"
haramninul „tîlharul"
haşcă „unealtă de cizmărie, din piele"
hărașc „ierarh"
helgea „nevăstuică"
hoștină „ceea ce rămîne din fagurii storși"
hrincă „bucată de mămăligă friptă pe jar"
husăși „monedă ungurească"

I

incuri „rîsete, zburdălnicii"

Î

a îngruzi: „a da opincilor sau cizmelor forma piciorului"

J

jugărit „suma plătită pentru un car de lemne scos din pădure"
julfă „mîncare din semințe de cînepă"

L

lainic „hoinar"
lodbe „bucăți lungi de lemn"

M

mazili „funcționari recrutați din rîndurile țărănimii, pentru a strînge dările"
melianul „om zdravăn, voinic"
mezii-păresii „jumătatea postului Paștelui"
mitoc „mănăstire dependentă de alta"
muschea „unealtă de cizmărie cu care se bate talpa"

N

năcăfale „belele, necazuri"
năsălie „targă cu care se duce, sau pe care stă sicriul"
noaten „lînă tunsă de pe oi, în al doilea an".

O

ogîrjiți „slabi și cîrni, încovoiați"
opsas „tocul cizmei"
(faceți) otrocol „faceți dezordine"

P

(a da) paiele „a da nas, a încuraja"
panaghii „prescuri"
pîclișit „posomorît, ursuz, urîcios"
pleșcan „afacerist"
pocinog (în text) „început, saftea"
pogan „urît, stîlcit, stricat"

postoronca „frînghie de la căruță; în text, om care nu-i bun la nimic"
(să) procitească „să verifice lecția"

R

rătăcănii „găuri, văgăuni"
răzlogi „scînduri de brad"
rohatcă „barieră"
rubiele „bani turcești (monede)"

S

sărăduit „înflorat"
sărdace „haine scurte, țărănești"
sclipuim „încropim, strîngem încetul cu încetul"
scroambe „încălțăminte de proastă calitate"
sfîrloage „cizme proaste"
sovîrv „plantă de cîmp, cu miros plăcut, întrebuințată la colorat"
(pe) sponci „în număr mic, rare, greu de găsit"
stocit „golit, supt de apă"
strungar (în text): „cioban care duce oile la muls"

Ş

şleah „drumul mare, drum umblat"
ştiubei „stup primitiv"

T

taftă „pe deplin curat"
tamazlîcuri „cirezi de vite"
tapangele „lovituri de palme"

tarniţe „şele din lemn"
tărăboanţe „roabe"
tigoare „om leneş"
tihăraie „hăţiş, loc pe coasta unui deal sau munte"
tiji „de asemenea"
tîrşoagă „barbă mare, încîlcită"
trătaji „caiete scrise de învăţători, care ţineau loc de manuale"

U

ugilit „umilit"

V

vătale „braţele spetezelor de la războiul de ţesut"
vătăman „ajutor de primar la ţară"
vinderei „soi de şoimi mai mici"

BIBLIOGRAFIA SELECTIVĂ A OPEREI LUI ION CREANGĂ

1. *Scrierile lui Ioan Creangă*, Iași, vol. I, 1890, V + 29 + 333 p., vol. II, 1892, 201 p.

2. *Opere complete* , cu o biografie de Grig. I. Alexandrescu, București, Editura Leon Alcalay, 1902, 5 volume.

3. *Opere complete*, cu o prefață și un indice de Gh.Z. Kirileanu și Il. Chendi, București, Editura Minerva, 1906, XV + 447 p.

4. *Opere complete*, cu o prefață de D. Marmeliuc, Cernăuți, 1924, XIX + 410 p.

5. *Opere*, Ediție critică cu note, variante și glosar de G.T. Kirileanu, București, Fundația pentru literatură și artă, 1939, 351 p.

6. *Opere complete*, cu un studiu biobibliografic, analize, note și glosar de Lucian Predescu, București, Editura Cugetarea, 1940, 352 p.

7. *Opere*, ediție îngrijită, prefațată și glosar de G. Călinescu, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1953, 320 p.

8. *Opere, Oeuvres*, volum bilingv, român-francez cu o prefață și glosar de G. Călinescu și cu o traducere de Yves Augé și Elena Vianu, sub îngrijirea lui Simone Roland, București, Editura Meridiane, 1963, 703 p.

9. *Opere*, ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, cu un studiu introductiv de Iorgu Iordan, București, Editura Minerva, 1970, vol. I, 396, p., vol. II, 512 p.

10. *Opere*, București, Editura Minerva, 1971, 519 p.

*

11. *Amintiri din copilărie*, București, Editura Cartea românească, 1936, 191 p.

12. *Amintiri din copilărie. Povestiri și povești*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, 397 p.

13. *Pagini alese*, ediția îngrijită de G.T. Kirileanu, cu o prefață de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1959, XIII + 304 p.

14. *Amintiri din copilărie*, cuvînt înainte de Mihail Sadoveanu, București, Editura Tineretului, 1959, 128 p.

15. *Amintiri, povești, povestiri*, ediție îngrijită de G.T. Kirileanu, cu o prefață de Al. Piru, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1960, XIV + 298 p.

16. *Amintiri din copilărie, povești și povestiri*, cu prefață și note de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, Editura Tineretului 1962, 232 p.

17. *Povești, amintiri, povestiri*, cu o prefață de Al. Piru, București, Editura pentru literatură, 1963, XXX + 346 p.

18. *Povești, amintiri, povestiri*, ediție îngrijită de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, București. Editura pentru literatură, 1964, 368 p.

19. *Amintiri din copilărie*, text stabilit de G.T. Kirileanu, cu o prefață de Corneliu Bărbulescu, București, Editura Tineretului 1966, 231 p.

20. *Amintiri din copilărie*, cu un cuvînt înainte de Mihail Sadoveanu, București, Editura Tineretului, 1968, 144 p.

TRADUCERI

În limbile:

cehă: *Vzpominku z detstvi (Amintiri din copilărie)*, traducere de Pavel Benes, Praga, S.N.K.L.H.V., 1958, 136 p.

chineză: *Opere alese*, Pekin, Editura de literatură populară, 1955, 300 p.

engleză: Recollections (Amintiri), traducere din limba română de Lucy Byng, Londra & Toronto, J.M. Dent, 1930, 255 p.

Recollections from Childhood by Ion Creangă (Amintiri din copilărie), traducere de A.L. Lloyd, Londra, Lawrence & Wishart, 1956, 124 p.

franceză: Souvenirs d'enfance (Amintiri din copilărie), traducere din limba română de Yves Augé, Paris, Didier, 1947, 185 p.

Oeuvres choisies, Souvenirs d'enfance, Contes. Récits. (Amintiri din copilărie. Opere alese. Povești. Povestiri), traducere din limba română de Elena Vianu, București, Edition Le livre, 1955, 377 p.

Opere, Oeuvres, volum bilingv, traducere de Yves Augé și Elena Vianu, București, Editura Meridiane, 1963, 703 p. Ediția a II-a, 1965.

germană: Erinnerungen aus der Kindheit (Amintiri din copilărie), București, Staatsverlag, 1951, 108 p.

Der Kausejunge aus Humulești. Kindheitserinnerungen (Amintiri din copilărie), traducere din limba română de Renate Molitoris, Berlin, Aufbau-Verlag, 1958, 143 p.

greacă: O aspros sklavos. Anamnésis kai alla paramythia (Harap-Alb. Amintiri și alte povestiri), traducere de Ritas Bumi-Papa, Iolanda Pegli, Atena, Dorikos, 1966, 312 p.

italiană: Ricordi d'infanzia. (Amintiri din copilărie), prima traducere (integrală), de Silvestri Giorgi, Florența, 1931, 163 p.

La suocera con tre nuore. Ricordi d'infanzia (Soacra cu trei nurori. Amintiri din copilărie), traducere din limba română de Corrado Albertini, Roma, Paoline, 1964, 272 p.

maghiară: Ionika guerekkora (Amintiri din copilărie), traducere din limba română de R. Berde Mária și Kiss Jenö, Budapesta, Revai, 1950, 105 p.

Fehér Szercsen. Vàlogatott muvek (Harap-Alb. Opere alese), traducere din limba română de R. Berde Mária, Kiss Jenö, Sütó András și Miklós Gyula, Budapesta, Európa Könyvkiadó, 1970, 263 p.

poloneză: Wspomnienia z Dzieciństwa (Amintiri din copilărie), traducere din limba română de Danuta Bieńkowska, Varșovia, 1960, 92 p.

portugheză: Recordaçoes de infância (Amintiri din copilărie), traducere din limba română de V. Buescu și R. Mousinho, Lisabona, Livraria Sá da Costa, 1947, 201 p.

rusă: Vaspominaniia detstva. (Amintiri din copilărie), Moscova, Detgiz, 1955, 79 p.
Vospominaniia detstva. Skazki (Amintiri din copilărie. Povești), Moscova, 1966, 271 p.

slovacă: Spomienky z detstva (Amintiri din copilărie), traducere din limba română de Jindra Huskova, Bratislava, Slovenské Vydavatelstvo Krasnej Literatury, 1957, 143 p.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SELECTIVĂ

1. Boutière, Jean, *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, Paris, Gamber, 1930, XXXI + 259 p.

2. Bratu, Savin. *Ion Creangă*, București, Editura Tineretului, 1968, 341 p.

3. Călinescu, G., *Ion Creangă (Viața și opera)*, ediție nouă revăzută, București, Editura pentru literatură, 1964, 407 p.

4. Cioculescu, Șerban, *Ion Creangă, artistul* și *În marginea lui „Moș Nichifor Coțcariul"*, în vol. *Varietăți critice*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 193—202.

5. Ciopraga, Constantin, *Expresivitatea lui Creangă*, în vol. *Portrete și reflecții literare*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 50—68.

6. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Ion Creangă*, București, Editura pentru literatură, 1963, 240 p.

7. Gafița, Mihai, *Ion Creangă*, în vol. *Fața ascunsă a lunii*, București, Editura Cartea românească, 1974, p. 373—397.

8. Haneș, Petre V., *Studii de literatură română*, vol. I, București, Editura Socec, p. 105—128, 191—216.

9. Ibrăileanu, G., *Scriitori români și străini*, Iași, Editura Viața românească, 1926, p. 148—157.

10. Iordan, Iorgu, *Limba lui Creangă*, în vol. *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, 1956, p. 137—170.

11. Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, București, 1944, 401 p.

12. Ivașcu, G., *Ion Creangă. Valoarea artistică și semnificația operei*, în *Însemnări ieșne*, Iași, II, 15—16, 15 august 1937, p. 152—168.

13. Lovinescu, E. *Critice*, X, București, Editura Ancora, 1929, p. 33—124.

14. Munteanu, Ștefan, *Expresia artistică a limbii populare în opera lui Ion Creangă*, în vol. *M. Eminescu, I. Creangă, Studii*, Timișoara, 1965, p. 265—279.

15. Piru, Al., *Arta lui Creangă*, în Viața românească, București, IX, 8 august 1956, p. 181—188.

16. Streinu, Vladimir, *Clasicii noștri (Odobescu, T. Maiorescu, M. Eminescu, Ion Creangă, G. Coșbuc)*, București, Editura Casa școalelor, 1943, p. 185—244.

17. Streinu, Vladimir, *Ion Creangă*, în vol. *Istoria literaturii române*, III, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973, p. 243—303 (publicat și în volum special).

18. *** *Studii despre Ion Creangă*, București, Editura Albatros, 1983, vol. I, 246 p., vol. II, 248 p.

19. Todoran, Eugen, *Umorul și ironira în opera lui Ion Creangă*, în vol. *Secțiuni literare*, Timișoara, Editura Facla, 1973, p. 40—86.

20. Tohăneanu, G.I., *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, București, Editura științifică, 1969, 235 p.

21. Vianu Tudor, *Arta prozatorilor români*, București, Editura Contemporană, 1941, p. 110—119.

22 Vianu, Tudor, *Ion Creangă*, în vol. *Studii de literatură română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1965, p. 326—334.

REFERINȚE CRITICE

Numele lui se leagă indestructibil de poveste și de basm căci pînă și *Amintirile*, care sînt atît de nemijlocit expresia realității, par a ne purta printr-un basm fermecător. Peripețiile lui Nică a lui Ștefan a Petrii, de cînd „a făcut ochi" și pînă-n 1855, cînd se duce la școală, la Socola din Iași, scos cu greu din sat „ca ursul din bîrlog", deși sînt de o incontestabilă autenticitate realistă, au totodată atmosfera tihnită și fluiditatea blîndă a basmului din bătrîni. De aceea, ori de cîte ori evoci numele lui, te vezi, într-un fel, ispitit să-ncepi ca-ntr-o poveste: A fost odată ca niciodată ... A fost un scriitor cum n-a fost nici unul dintre predecesori și nici unul dintre urmași. Un om din Humulești și din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, dar care, totodată, asemenea lui Eminescu, venea de demult și de departe, din începuturile istorice ale acestui popor și din toate punctele spațiului său geografic, realizînd o chintesență.

Prin semnificațiile sale etice și estetice, fondul operei lui Creangă este al întregului popor. În creația sa vibrează bogăția spirituală a țăranului român, gîndurile și sentimentele milioanelor de Ioni care i-au dăruit

zestrea fabuloasă a sufletului lor, plămădind din vis pe Făt-Frumos, din ură pe zmei—paralei și oameni spîni, din voinicia și înțelepciunea lor multiseculară pe Harap Alb. Din imensa lor sete de viață, din seninătatea lor robustă, din spiritul lor hîtru, în stare să facă haz de necaz, i-au dat acel zîmbet sănătos care-l așază în rîndul marilor meșteri ai rîsului — lîngă Rabelais, bunăoară.

(ION DODU BĂLAN — *Ion cel Mare — fiul răzeșului din Humulești*, în *Ethos și cultură sau Vocația tinereții*, Editura Albatros, 1972, pp. 291—295).

Independent de interesul lor biografic, psihologic și documentar, *Amintirile din copilărie* au o deosebită valoare literară.

Ca și *Poveștile*, ele se caracterizează, mai ales, prin prezența *vieții*. Fie că autorul descrie forfota din Humulești, năzdrăvăniile din vremea școlii, casa părintească sau condițiile de existență ale învățăceilor de la Folticeni, el știe să dea atît locurilor, cît și — îndeosebi — personajelor, un relief frapant.

Așa ni se înfățișează aceste *Amintiri din copilărie*; ele se numără printre cele mai desăvîrșite lucrări pe care le-a produs literatura română. Talentul lui Creangă, pe alocurea, puțin stîngaci, încă, în *Povești*, se manifestă, aci, în plenitudinea sa: episoadele, serioase sau comice, sînt totdeauna deosebit de captivante, încît, ajungînd la ultima pagină a cărții, regreți că s-a terminat așa de curînd.

Trebuie să fi citit *Amintirile*, ca să guști farmecul lor incomparabil, pe care nici o analiză nu este în stare să-l tălmăcească.

(JEAN BOUTIÈRE, *La vie et l'oeuvre de Ion Creanga*, Paris, Gamber, 1930).

Scriitori ca Creangă nu pot apărea decît acolo unde cuvîntul e bătrîn, greu de subînțelesuri, aproape echivoc și unde experiența s-a condensat în formule nemișcătoare, tuturor cunoscute, așa încît opera literară să fie aproape numai o reaprindere a unor elemente tocite de uz. Era mai firesc ca un astfel de scriitor de cuvinte să răsară peste cîteva veacuri, într-o epocă de umanism românesc. Născut cu mult mai devreme, Creangă s-a ivit acolo unde există o tradiție veche și deci și un fel de erudiție, la sat, și încă la satul de munte de dincolo de Siret, unde poporul e neamestecat și păstrător și-și exprimă experiența impersonal și aforistic...

Există latent, în popor, mii de Creangă: unul singur pînă acum a sublimat mesajul lor. E vorba de a descrie cîntecul privighetorilor în poiană? Nici un împrumut făcut muzicii, ci simple replici curente. „Curente" nu-i de ajuns spus. Simple replici, repetate de veacuri, ajunse la o conciziune extremă, la o lustruire de cremene. Este cu desăvîrșire exclus ca un autor obișnuit să aibă norocul să spună atît de simplu și cuprinzător: „'Tă-vă pustia, privighetori, să vă bată..." Pentru asta trebuie să fii împins de la spate de milioane de țărani,

să vorbești în graiul lor, să fii unul exprimînd pe toți, absolut-obiectivul golit de orice umbră de egotism și de orgoliu artistic, deși nu lipsit de simțul artei impersonale.

În materie de emoții, cazul lui Creangă e mai simplu. Nu are de spus despre copilărie mai mult decît alții. Chiotul lui este însă mai plin, sonor ca o voce minunată distinsă într-o gloată, și se rezumă la: „Și, Doamne, frumos era pe atunci..." Așa cum există „idei primite", sînt și sentimente, adevăruri primite, însă nu de la generații limitate, ci de la un popor întreg, cu procesul de gîndire prudent, totuși în mișcare. Un creator popular genial este anulat ca individ și fortificat ca exponent. De aceea despre Creangă, ca artist, sînt puține de spus, și studiile se pierd în divagații. Un muzician poate imita huietul apelor, un pictor poate zugrăvi priveliștea, dar astea sînt succedanee artistice, nu impresii critice. Creangă este o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică ce se numește poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuși, surprins într-un moment de genială expansiune. Ion Creangă este, de fapt, un anonim.

(G. CĂLINESCU, *Ion Creangă: Viața și opera*, București, Editura pentru literatură, 1964.)

Spirit frondeur, înclinat să persifleze în numele bunului-simț, Creangă ascunde sub „țărănia" lui o mare ironie disimulată. Metoda lui expozitivă, bazată pe exemple

populare tradiționale, constituie o ripostă la adresa pedanților și rafinaților. Pe sceptici îi batjocorește prin optimism și voioșie. Tinerețea lui bine întreținută este un reflex al supleței spirituale a poporului. Pentru ca să apară un Creangă, cu fraza lui densă de înțelepciune, cu umorul subtil, limba românească a trebuit să fermenteze în adîncuri secole de-a rîndul. Mîna iscusitului meșter scoate la suprafață zăcăminte din straturi profunde, concentrînd în cîteva cuvinte, ca la Eminescu, fragmente ale unui univers. În opera lui cu naivități și îndrăzneli de veche xilografie, se înscrie în datele sale sufletești o lume — cu sensibilitatea, cu filozofia și mitologia sa caracteristică.

(CONSTANTIN CIOPRAGA — *Expresivitatea lui Creangă*, în *Portrete și reflecții literare*, Editura pentru literatură, 1967, p. 50—68).

Viziunea utilitaristă, practică, materială a lumii îl duce pe Creangă la crearea unei imagini dominate de acțiune și gest. Nu conținuturi sufletești cunoaștem în *Amintiri*, ci contururi care se mișcă în acțiuni caracterizatoare și limbaj plin de savoare, unul singur, împărtășind valorile limbii povestitorului. De aceea, cu excepția poate a personajului principal, care are o structură specială, nici personajele acestei opere nu sînt

tipuri; ele nu dezvăluie mari adîncimi și complexități umane. Ele sînt concepute și construite ca personaje de basm în cadrul clasicei polarități morale bine-rău, sub semnul căreia cresc caractere, nu tipuri. Sub specia acestei singure deosebiri fundamentale, lumea din *Amintiri* se împarte în două, lumea activilor, utili, și lumea răilor, beților, leneși, mîncăi. Este evidentă subordonarea zugrăvirii personajelor unor valori morale consacrate în etica populară. Dar Creangă face caracterologie cum a învățat din basm, fără să moralizeze totuși, fără să spună: iată ce ticălos e acesta, iată cum își primește pedeapsa. El rîde mai departe cu hohot, cu oarecare satisfacție chiar de ei, poate fiindcă toți sînt humulești, și atunci și proștii sînt cei mai proști și avarii cei mai avari și leneșii cei mai leneși. Imaginea artistică își este sieși îndestulătoare, ca la orice mare artist, fără comentar moralizator. Astfel, tipologia caracterologică nu este discernibilă după morala care ar însoți sau ar încheia acțiunile (căci acestea sfîrșesc întotdeauna în coadă de pește pentru întărirea hazului povestitorului și a nedumeririi auditorului), nici după atitudinea scriitorului, care, am văzut mai sus, se amuză deopotrivă pe socoteala tuturor, răi și buni. Doar conturul stilistic și plastic indică diferențele dintre cele două categorii umane din lumea *Amintirilor*.

(ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, *Ion Creangă*, București, Editura pentru literatură, 1963.)

Opera lui Creangă este epopeea poporului român. Creangă este Homer al nostru.
În Creangă trăiesc credințele, eresurile, datinile, obiceiurile, limba, poezia, morala, filozofia poporului, cum s-au format în mii de ani de adaptare la împrejurările pământului dacic, dedesubtul fluctuațiunilor de la suprafața vieții naționale.
Creangă este un reprezentant perfect al sufletului românesc între popoare; al sufletului moldovenesc între români; al sufletului țărănesc între moldoveni, al sufletului omului de la munte între țăranii moldoveni. Creangă *explică* ceea ce zugrăvește prin proverbe. De aici frecvența proverbelor în scrierile sale.
Pentru un scriitor *cult*, care-și pune gloria în originalitatea filozofică (unii chiar în singularizare), această utilizare a proverbelor ar fi un defect. Pentru Creangă, al cărui merit e că în el vorbește poporul român, *această* lipsă de individualism este și ea o calitate — și un factor constitutiv al admirabilei sale arte. Expresie fidelă a ideilor populare, opera lui Creangă e originală prin sensibilitate, prin ton, prin turnarea stilului, care sînt ale sale.

(G. IBRĂILEANU, *Note și impresii*, Iași, Editura Viața românească, 1920).

Se poate spune că, după cum, în ce privește conținutul, *Amintirile* și *Poveștile* înfățișează un adevărat univers — universul vieții rurale românești de acum un secol

— tot așa limba folosită de autorul lor reprezintă chintesența vorbirii noastre populare din aceeași epocă. Nu există pagină care să nu pună un număr de probleme, nu există pasaj, oricît de redus ca întindere, în fața căruia să nu te întrebi prin ce minune acest țăran relativ puțin cultivat a izbutit să creeze, cu mijloacele cele mai simple, modele strălucite nu numai de limbă, ci și de măiestrie artistică. (...)

Indiferent dacă diversele particularități fonetice și lexicale pe care le găsim în opera lui Creangă aparțin uneia sau alteia dintre varietățile teritoriale ale limbii românești, ceea ce interesează în gradul cel mai înalt, căci reprezintă marea noutate adusă de autorul *Amintirilor* și *Poveștilor* în literatura noastră, este folosirea vorbirii autentic populare, cu un succes unic prin strălucirea lui, în zugrăvirea unui mediu tot atît de veridic ca și limba însăși. Cu mijloace lingvistice simple și, cantitativ vorbind, relativ sărace, la fel cu conținutul operei sale, Creangă a izbutit, să egaleze pe cei doi mari artiști ai cuvîntului românesc, contemporani cu dînsul, care sînt Eminescu și Caragiale. În aceasta văd eu măreția cu adevărat unică a creației lui artistice, monument nepieritor închinat limbii noastre populare. Unicitatea ei este dovedită și de faptul că Creangă n-a găsit, și nici nu putea să găsească, imitatori semnificativi.

(IORGU IORDAN, *Limba lui Creangă*, în vol. *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, 1956).

Hotărît, Creangă nu este poet. Cînd însă începe să nareze întîmplările copilăriei sale sau faptele eroilor din basme lucrurile se schimbă. Fie că vorbește el însuși, fie că reproduce vorbele eroilor, exprimarea este atît de autentică, atît de vie, încît nu ai impresia că citești, ci că asiști la un spectacol și că auzi actorii pe scenă. Cum în fiecare actor se află de fapt Creangă, nu-i de mirare că toți împrumută stilul său, acea simulare a ingenuității sau chiar neroziei care se dovedește repede a fi o păcăleală. Nici un erou al lui Crangă nu e realmente prost, toți sînt mucaliți și ironici, toți vorbesc în tîlcuri și fac uz de proverbe. Erudiția autorului în materie de zicale, pilde, cuvinte potrivite pentru orice ocazie este extraordinară și provoacă pur și simplu uimirea. Căci aici nu e nici culegere de proverbe ca în Anton Pann, nici ticluire rațională ca în *Păcală și Tîndală* de C. Negruzzi. Eroii lui Creangă nu vorbesc în maxime fiindcă autorul vrea să-și etaleze erudiția, ci fiindcă acesta este stilul lor.

(AL. PIRU — *Arta lui Creangă*, în *Viața românească*, IX, nr. 8, august 1956.

Dealtfel ce e mai frumos în *Amintiri...* e tocmai ceea ce numim complexul de îndărătnicie țărănească al lui Creangă, exemplu din care nu trebuie niciodată pierdut din vedere coeficientul de fapt artistic de creație. (...)

Chemarea satului natal din *Amintiri...* i-a fost realitatea sufletească cea mai trainică din copilărie, dar și

din operă, unde se manifestă ca lipsă de interes pentru școalele depărtate și durează ascuns în conștiință pînă la anii maturității petrecuți la Iași, înfiripînd un pur timbru de elegie. Ca să fie dus la școala de catiheți din Fălticeni, Nică nu se împotrivise. Fălticenii era doar în apropiere de Humulești, abia peste apa Moldovei.

(...) Dar cînd fu să-l strămute la Iași, în seminarul Socolei, pînă unde se așternea drumul de „șase poște", legăturile lui cu viața satului și cu ținutul hoinărelilor copilărești, ca niște coarde grave vibrează toate. (...) Artistic, ca și biografic, ținea de pămîntul său ca vegetalele, trebuind smuls tot ca ele, dacă părinții îl voiau la atîta depărtare de Humulești. Și în adevăr, drumul pînă la Iași, în căruța unui Luca Moșneagu, se face cu privirea întoarsă către satul din Munții Neamțului și cu suspine adînci.

(VLADIMIR STREINU, *Ion Creangă*, în vol. *Istoria literaturii române*, III, Editura Academiei R.S. România, București, 1973.)

Prin fabulația fantasticului și prin jovialitatea rîsului, Creangă se poate raporta la Dickens sau Rabelais, chiar la Boccaccio, iar prin duioșia evocării la M. Twain, deși măsura aprecierii nu este aceeași. Dar dacă-l privim între umoriștii lumii, Creangă este un scriitor original prin umorul său țărănesc, expresie autentică a spiritului

țăranului român din vremea lui. Și aceasta pentru că povestitorul a învățat arta sa de la „prostimea" care își reprezintă lumea fantastică asemeni celeia reale în care trăiește, și una și cealaltă fiind doar două perspective pentru a privi una și aceeași viață pămîntească, de jos în sus, sub forma umorului, și de sus în jos, sub forma ironiei. Arta lui de povestitor, artă de fabulist și anecdotist, trebuie căutată în primul rînd în stilul oral al exprimării lui, stil autentic popular, încărcat cu expresiile înțelepciunii poporului, forme artistice ale umorului și ale ironiei sale. Fără să se adreseze cuiva, el rîde de toți, fie într-o formă umoristică, fie în una ironică. *El* rămîne deci principalul personaj atît în amintiri cît și în povești. Prin aceasta este el un *povestitor* în adevăratul sens al cuvîntului, care cînd s-a „încumetat" să și *scrie* ceea ce *spune*, i-a lăsat cititorului următoarea prefață:
„Multe prostii ai fi cetit, de cînd ești. Cetește rogu-te și ceste și unde-i vede că nu-ți vine la socoteală, ia pana în mînă și dă și tu altceva mai bun la iveală, căci eu atîta m-am priceput și atîta am făcut!".

(EUGEN TODORAN, *„Umorul și ironia în opera lui Creangă"*, în vol. *Secțiuni literare*, Timișoara, Editura Facla, 1973.)

Personajul basmelor, al nuvelelor, al anecdotelor se povestește pe el însuși în *Amintiri din copilărie*, operă atît de puțin populară în intenția ei. Desigur, omului

din popor i se întîmplă să povestească evenimentele din trecutul său, dar totdeauna cu scopul de a minuna pe cei din preajmă cu amintirea unei întîmplări neobișnuite, ciudate. Ideea de a se povesti pe sine însuși, de a prezenta etapele unei formații, înceata însumare a impresiilor vieții, apoi sentimentul timpului, al scurgerii lui ireversibile, al regretului pentru tot ce s-a pierdut în consumarea lui, al farmecului retrăit în amintire sînt tot atîtea gînduri, afecte și atitudini proprii omului modern de cultură. Nici un model popular nu i-a putut pluti înainte lui Creangă, scriindu-și *Amintirile*, dar, desigur, nici prototipurile culte ale genului, primele autobiografii și memorii ale Renașterii, înmulțite apoi în toate literaturile europene. Aci, ca și în poveștile și povestirile sale, Creangă execută trecerea de la nivelul popular al literaturii la nivelul ei cult pe o cale pur spontană, prin dezvoltarea organică a unei înzestrări exercitate în întregul trecut al unei vechi culturi rurale, ajunsă acum să se depășească pe sine. Poporul întreg a devenit artist individual în Creangă. Creația lui nu este dealtfel naivă, neștiutoare de sine. Scriitorul își citește cu grai viu compunerile, ca Flaubert altădată, probîndu-le în ritmul și sonoritățile lor. Uneori le citește tovarășei Tinca Vartic, pentru a se convinge care vor fi reacțiile unui cititor obișnuit, așa cum auzise de la Eminescu că făcea Schiller care își debita producerile mai întîi bucătăresei sale. Pentru plăcerea propriei urechi, și pentru aceea a cititorilor săi mai rafinați, el compune uneori largi perioade arborescente, tot atît de

bogate și bine echilibrate ca ale lui Odobescu sau încheie frazele sale cu *„clausule"* ritmate, ca marii autori ai clasicismului. Alimentat din vorbirea poporului, stilul lui Creangă își manifestă calitatea lui *orală* și în aceste împrejurări. Scriitorul este totdeauna în Creangă un om care vorbește și narațiunea sa nu s-a depărtat niciodată de funcțiunea ei primitivă, aceea de a desfăta un cerc de oameni prezenți cu care te leagă o comunitate de tradiții.

(TUDOR VIANU, *Ion Creangă*, în vol. *Studii de literatură română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1965.)

LICEUL „GHEORGHE LAZĂR" BIBLIOTECA BUCUREȘTI

CUPRINS

Nota editurii V

TABEL CRONOLOGIC VII

ARTA LUI CREANGĂ XIII

Notă asupra ediției XXXVIII

AMINTIRI DIN COPILĂRIE
(text integral) 1

Glosar 123

Bibliografie selectivă 129

Referințe critice 137

Lector : CONSTANDINA PALIGORA
Tehnoredactor : GABRIELA ILIOPOLOS

Bun de tipar 30.IX.1976. Apărut 1976. Comanda nr. 933. Tiraj : 85.000 broşate. Coli de tipar : 6.

Comanda nr. 60 340
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Bucureşti — Piaţa Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

Seria de TEXTE COMENTATE-Lyceum
are menirea să contribuie
la înțelegerea și interpretarea
operelor fundamentale
din tezaurul literaturii române
și universale,
oferind modele de analiză literară.
Această serie utilizează texte
reproduse după ediții definitive,
încorporînd fie o singură lucrare,
fie o riguroasă selecție
din creația aceluiași scriitor.
Aparatul critic este alcătuit
dintr-o amplă analiză a textului ales,
note de subsol,
cu indicarea pasajelor interesante
pentru dezvoltarea conflictului,
caracterizări ale personajelor etc.,
tabele sinoptice, o bibliografie
și un capitol de referințe critice.

Lei 3,75